

II. Przegląd piśmiennictwa

A. Dział prawniczy

1. *Prawo karne.*

Czałczyński Karol: Policja sesyjna polskich sądów powszechnych. Warszawa, Wyd. Oddziału Warszawskiego Zrzeszenia Sędziów i Prok. R. P., 1931. Str. 41.

Praca p. Czałczyńskiego, aczkolwiek objętością niezbyt wielka, zawiera w sobie dużo treści na temat aktualny. Oparta jest na badaniu dogmatycznym obowiązujących przepisów prawa o ustroju sądów powszechnych i kod. post. karn. oraz przepisów nowego kod. post. cyw., który ma wejść w życie z dn. 1. I. 1933 r., i obejmuje całokształt norm w zakresie utrzymania powagi sądu w czasie dokonywania czynności procesowych. Celem pogłębienia materiału autor sięgnął także do prac przygotowawczych, których rezultatem były pomienione ustawy.

Praca podzielona jest na siedem rozdziałów, stosownie do treści poszczególnych zagadnień, związanych z omawianym tematem, począwszy od pojęcia policji sesyjnej, podmiotów oraz przedmiotów prawa policji sesyjnej i t. d.

Uwagi i spostrzeżenia autora naogół są trafne i należycie uzasadnione, niektóre tylko nasuwają pewne refleksje co do swej słuszności. Np. błędnie, zdaniem mojem, autor mniema, iż każdy z członków kolegium sądu ma prawo zwrócić się do przewodniczącego, aby tenże upomniał uczestnika sprawy, który narusza powagę, spokój lub porządek czynności sądowych (str. 9). Również nie wydaje się słuszne twierdzenie, jakoby można było stosować wszystkie zarządzenia i kary porządkowe, nie wyłączając wydalenia z sali posiedzeń, do protokółanta (str. 19). Raczej należałoby sądzić, iż niewłaściwe zachowanie się protokółanta powodować może wkroczenie władzy nadzorczej. Natomiast słusznie autor poddaje krytyce niektóre zmiany w art. 63 pr. o ustr. sąd. powsz., wprowadzone nowelą z 4. III. 1929 r., dotyczące rzeczników stron, podkreślając nadto nieskoordynowanie tego przepisu z art. 309 i 310 kpk. Nie-

pozbawione są także słuszności spostrzeżenia (str. 34—36) co do rozbieżności traktowania pism procesowych, zawierających wyrażenia ublizające, w sprawach karnych i w sprawach cywilnych oraz w urzędach administracyjnych.

Pracą swoją p. Czałczyński przyczynił się do rozwikłania wielu kwestyj wątpliwych i szczęśliwie je rozwiązał.

W. Miszewski (Warszawa).

Ansion Kazimierz: Ustawa karna skarbowa. Kraków 1930, str. 386.

Wydawnictwo to zawiera prócz ustawy karnej skarbowej z r. 1926 przedruk szeregu ustaw i rozporządzeń z dziedziny monopolów państwowych itp., bądźto w całości, bądźto w skróceniu, zebranych w sposób niewyczerpujący i nieco dowolny. Główną wartością pracy jest skrętnie i nader przejrzyste zestawienie orzecznictwa Sądu Najwyższego, cytowanego przy poszczególnych artykułach ustawy karno-sk. Uwagi własne autora są nieliczne i nie mają charakteru poważniejszego komentarza, choć niejednokrotnie trafnie ujmują zagadnienia praktyczne. *Dr. G. Taubenschlag* (Łódź).

Peiper Leon, Dr.: Ustawa karna skarbowa. Kraków, Frommer, 1931, str. 499.

Praca ta jest znacznie obszerniejsza od poprzedniej, obejmuje bowiem prócz komentowanej przez autora ustawy karnej skarbowej 26 ustaw i rozporządzeń, związanych z ust. zasadniczą. Ponadto zacytowano wiele okólników i instrukcyj ministerjalnych oraz judykaturę Sądu Najwyższego. Autor miał zadanie o tyle łatwiejsze, że mógł już korzystać z zestawienia orzecznictwa, podanego w wydawnictwie Ansiona. Bogactwo materiału, bardzo wartościowego zresztą odbija się o tyle tylko ujemnie na układzie komentarza, że przy poszczególnych artykułach znajdujemy prócz uwag jeszcze szereg odsyłaczy do tychże, co utrudnia orientację. Wyjaśnienia samego autora, aczkolwiek przeważnie trafne, cechuje jednak pewna pretensjonalność; czasem rażą one swą przewlekłością i są zbędne, o ile ograniczają się do referowania poglądów znanych i dotyczą przepisów prawa karnego powszechnego, luźnie związanych z normami karno-skarbowymi. Praca uwzględnia materiał ustawodawczy do października 1930 roku; temu przypisać należy przedruk ustawy o monopolu zapalczanym w brzmieniu r. r. 1925, zamiast z 30. I. 1931. *Dr. G. Taubenschlag* (Łódź).

2. *Prawo cywilne, handlowe i procesowe.*

K r z y w i c k i Jerzy: *Wina i ryzyko, jako podstawy odpowiedzialności cywilnej.* Warszawa, Kasa im. Mianowskiego, 1931. 8°, str. 198.

Problem, oznaczony w tytule pracy, przedstawia autor w następujących dziesięciu rozdziałach: I. Wina. II. Naruszenie prawa. III. Wola zawiniona. IV. Poczytalność. V. Domniemanie winy. VI. Wina uszkodzonego. VII. Wina wspólna. VIII. Zasada winy wobec judykatury francuskiej. IX. Stosunek doktryny francuskiej do zasad winy i ryzyka (teorie Gény'ego, Demogue'a, Saleilles'a, Teisseire'a, Planiola, Lévy'ego) oraz X. Zakończenie, w którym autor na podstawie poprzednich swoich wywodów dochodzi do przekonania, że zasadę winy należy zachować, jako podstawę odpowiedzialności cywilnej za szkody, wyrządzone czynami własnymi, natomiast odpowiedzialność za szkody, wyrządzone przez osoby trzecie lub przez przedmioty, należy oprzeć na zasadzie ryzyka.

Rozprawa — jak sam autor zaznacza — dzieli się na dwie części. Pierwsza poświęcona jest analizie pojęcia winy; w drugiej zastanawia się autor, czy „zasada winy odpowiada potrzebie odpowiedzialności, odczuwanej obecnie w prawie cywilnem”. W części pierwszej rozważania oparte są w zasadzie na przepisach kod. Nap. oraz na judykaturze i literaturze francuskiej, tu i ówdzie powołuje jednak autor przepisy kod. cyw. austr. oraz kod. cyw. niem., cytuje także kilku (ośmiu) autorów niemieckich, zresztą dość dowolnie wybranych. Natomiast w drugiej części rozprawy przedstawia autor prawie że wyłącznie judykaturę: doktrynę francuską. Mam wątpliwości, czy metoda ta była trafna. Na ziemiach polskich obowiązuje szereg ustaw, które przy normowaniu pewnych przypadków odpowiedzialności cywilnej za szkodę niewątpliwie wychodzą poza ścisłe zastosowanie zasady winy. Omówienie tych ustaw, zbadanie ich podstaw teoretycznych, przedstawienie opartej na nich judykatury byłoby może plastyczniej uwypukliło tendencje rozwojowe współczesnego prawa prywatnego, niż zestawienie szeregu wyroków sądów francuskich, z których większość i tak nie daje podstaw do twierdzenia, na jakiej zasadzie prawnej rozstrzygnięcie oparto. Bo, jak sam autor zaznacza (str. 108): „Ażeby uzasadnić swoje stanowisko w danej sprawie, sędzia chętnie sięgnie do najróżnorodniejszych uzasadnień teoretycznych, chcąc wykazać, że z każdego stanowiska rozstrzygnięcie przezeń wydane przedstawia się jako słuszne”.

Jako jedną z przyczyn, dla których autor drugą część swej pracy poświęcił przedstawieniu judykatury i doktryny francuskiej, podaje autor tę (str. 183): „...że dla nas rozwój prawa francuskiego posiada szczególnie doniosłe znaczenie, ponieważ prawo to wciąż obowiązuje w obrębie b. Kongresówki”. Dlaczego jednak tak mało interesują autora ustawy, wydane po powstaniu Państwa Polskiego i obowiązujące na całym obszarze Rzeczp.? Jeśli nawet możnaby było usprawiedliwić prawie zupełnie pominięcie ustaw dzielnicowych, obowiązujących w woj. połudn. i zachodn. (austr. ustawie automobilowej z 1908 r. poświęcono tylko kilka wierszy na str. 120, natomiast o austr. ustawie o odpowiedzialności kolei z 1864 r. oraz o ustawach Rzeszy o obowiązku wynagrodzenia szkody za wypadki w ruchu kolei, kopalń i t. d. z 1871 r. oraz o ruchu pojazdów mechanicznych z 1909 r. niema żadnej wzmianki; o przepisach §§ 906—909 k. c. n. oraz o obecnem brzmieniu §§ 364—364b k. c. a. zdaje się autor nic nie wiedzieć, p. str. 30, 31), to już zupełnie niezrozumiała jest niechęć, z jaką autor potraktował polską ustawę elektryczną i polskie rozp. Prezydenta Rzp. o prawie lotniczem. O pierwszej znajduje się wzmianka (w rozdziale o winie poszkodowanego str. 75), obejmująca 12 wierszy, drugiemu poświęcono niecałe dwa wiersze na str. 133 w uw. 3. Zupełnem milczeniem pomija autor także art. 94—99 projektu Till'a oraz art. 157—167 projektu D o m a ń s k i e g o .

Po macoszemu obszedł się autor również z polską literaturą cywilistyczną. W całej rozprawie powołano tylko: Tilla : Projekt rozdziału p. k. c. o wynagrodzenie szkody z czynów bezprawnych (powołano tylko kilka zdań z uzasadnienia oraz art. 1 projektu na str. 3 i 44; o tem, w jaki sposób się to stało, będzie mowa niżej) oraz W r ó b l e w s k i e g o : Kodeks cywilny (na str. 49 i to tylko na to, aby skonstatować, że w praktyce sądowej austriackiej został uwolniony od odpowiedzialności parobek, który zmęczony ogromnie pracą dzienną i pozostawiony następnie na straży, zasnął w nocy). To wszystko! W sumie dwa polskie dzieła z zakresu prawa cywilnego. Z pośród orzeczeń polskiego Sądu Najwyższego powołano dwa: jedno na str. 83 i 84, drugie na str. 96 w uw. 1.

O wartości każdego dzieła z zakresu prawa wogóle, a z zakresu prawa cywilnego w szczególności, rozstrzyga stanowcze i jasne określenie pojęć, któremi autor zamierza operować. Jakżeż przedstawia się ta sprawa w omawianej rozprawie? Pod rozwagę biorę jako przykład pojęcie winy. Wielokrotnie zaznacza autor, że „przy zasadzie winy dla powstania odpowiedzialności cywilnej koniecznym jest istnienie tych momentów: winy, naruszenia prawa i szko-

dy". Definicje winy daje autor (str. 8) następującą: „Wina, z której powstaje obowiązek wynagrodzenia szkody, polega na antyspołecznym nastawieniu woli, występującym w związku z naruszeniem prawa i szkodą materialną” — poczem podkreśla: „Są tu więc trzy pierwiastki: wina, naruszenie prawa i szkoda. Jeżeli jednego z tych pierwiastków brak, niema podstawy do odszkodowania”. Zdawałoby się więc, że — zdaniem autora — czynniki naruszenia prawa i szkody muszą wprawdzie istnieć, aby powstała odpowiedzialność cywilna, ale czynniki te nie należą do pojęcia winy. W tem mniemaniu utwierdza nas cały ustęp nr. 6 a zwłaszcza jego ostatnie zdanie: „O ile ... niema szkody, samo istnienie winy, chociażby połączonej z najniewątплиwszym naruszeniem prawa ze stanowiska odpowiedzialności cywilnej jest obojętne”. Już kilka stron dalej jednak (str. 15) poucza nas autor, że „narówni ze szkodą, naruszenie prawa jest nieodzownym warunkiem powstania winy cywilnej”. Ta chwiejność w połączeniu z niewykorzystaniem w rozdziale II pojęcia prawa podmiotowego doprowadziła autora do dość częstego mieszania pojęcia winy z pojęciem naruszenia prawa.

Po usunięciu z podanej przez autora definicji winy obcych temu pojęciu czynników szkody i naruszenia prawa, klęśnie ta definicja do rozmiarów następujących: „.....wina....polega na antyspołecznym nastawieniu woli....”. Mam wątpliwości, czy definicja ta wystarczająco określa pojęcie winy — a nawet, czy nie sprawia ona pewnych trudności samemu autorowi. Jakżeż bowiem ma się przy uwzględnieniu tej definicji rozumieć tytuł rozdziału trzeciego rozprawy: „Wola zawiniona”? Przy podstawieniu w nim powyższej definicji tytuł ten musiałby chyba brzmieć: „Wola, wywołana antyspołecznym nastawieniem woli”. W rzeczywistości bada w tym rozdziale autor, jaki związek musi istnieć dla uzasadnienia odpowiedzialności cywilnej pomiędzy czynnikami winy, naruszenia prawa i szkody. Zdaniem autora (str. 39): „..... temu nastawieniu woli, któremu nadaje się miano winy, musi towarzyszyć stan świadomości, zawierający w sobie zarówno obraz świata zewnętrznego, jak i zmian, które wola sprawcy chce w nim wywołać”. Zagadnienie zaś formułuje autor w sposób następujący: „..... chodzi tu o to, czy dla powstania odpowiedzialności cywilnej koniecznym jest, by sprawca zdawał lub powinien był zdawać sobie sprawę zarówno z następstw materialnych swojego postępowania, jak i jego kwalifikacji prawnych, t. j. zarówno z możliwości szkody, jak i z możliwości naruszenia prawa, czy też wystarcza sama świadomość naruszenia prawa lub możliwości wyrządzenia szkody”. W wywodach, zmierzających do znalezienia odpowiedzi na to pytanie, przedsta-

wia autor naprzód pobieżnie stanowisko kod. cyw. niem., przyczem posuwa się do twierdzenia (str. 42), że wedle § 826 k. c. n., który mówi przecież o rozmyślnem wyrządzeniu szkody drugiemu w sposób, wykraczający przeciw dobrym obyczajom, jest wystarczające do powstania odpowiedzialności cywilnej; „ażeby sprawca przewidywał lub mógł przewidzieć szkodę”. Po dwóch zdaniach, poświęconych kod. cyw. austr. przechodzi autor do projektu Tilla i, cytując w uwadze art. 1 projektu w pełnem brzmieniu, stwierdza (str. 44), że wedle tego projektu: „..... zamiar wyrządzenia szkody wymagany jest zarówno przy czynie bezprawnym, jak i przy czynie, który jest przeciwny dobrym obyczajom”. Z uzasadnienia projektu powołał autor w cudzysłowie zwrot, że projekt wymaga, ażeby czyn sprawcy „podjęty był w zamiarze, skierowanym wprost na wyrządzenie szkody i w świadomości, że zamierzony skutek nastąpić może lub musi”. Ten zacytowany zwrot jest jednak w rzeczywistości ułamkiem zdania, które u Tilla brzmi w całości w sposób następujący: „Teorja ta (t. j. teorja winy) wymaga bowiem, ażeby czyn sprawcy podjęty był w zamiarze, skierowanym wprost na wyrządzenie szkody i w świadomości, że zamierzony skutek nastąpić musi lub może (*dolus*), bądź też ażeby działający skutków swego czynu wprawdzie nie przewidywał, lecz powinien był je przewidywać albo przewidując i uważając je za możliwe, liczył na to, że nie nastąpią (*culpa*)”. Art. 1 projektu Tilla brzmi zaś: „Kto czynem bezprawnym z umysłu lub niedbalstwa wyrządzi drugiemu szkodę, obowiązany jest do odszkodowania. Ten sam obowiązek ma, kto rozmyślnie wyrządzi drugiemu szkodę w sposób, wykraczający przeciw dobrym obyczajom, chociażby działał w wykonaniu swojego prawa”. Wreszcie przy omówieniu postanowień kod. Nap. autor odwołuje się do poglądów Saleilles'a, które formułuje (str. 45) w sposób następujący: „Ten, kto rozmyślnie, z niedbalstwa lub przez nieostrożność wyrządzi drugiemu szkodęodpowiada z tytułu występku; również ten, kto rozmyślnie lub przez niedbalstwo dopuści się czynu niedozwolonego, odpowiada za wynikłą z tego czynu szkodę, chociażby w stosunku do wyrządzonej szkody nie był winien złego zamiaru ani niedbalstwa”. Własne swe poglądy wypowiada autor na końcu rozdziału (ustęp nr. 31). Po opuszczeniu z nich rzeczy nieistotnych można je zamknąć w następujących zdaniach, zaczerpniętych zresztą dosłownie z wywodów autora: „Stanowisko Kodeksu Cywilnego francuskiego, dalej rozwinięte przez Saleilles'a, wydaje się najstuszniesze. Działanie w zamiarze wyrządzenia szkody winno być samo przez się uznane za przeciwnie prawu i pociągające za sobą obowiązek wynagrodzenia poszkodowanegonawet w tych wypadkach, gdy sprawca

mógłby bronić się tem, że czynności jego zostały zdziałane w wykonywaniu praw, zastrzeżonych na jego korzyść przez ustawę... Również postępowanie świadomie przeciwne prawu winno pociągać za sobą obowiązek wynagrodzenia, płynącej zeń szkody bez względu na to, czy sprawca ją przewidywał czy nie...".

Mam wrażenie, że te obszerne cytaty będą wystarczające do scharakteryzowania naukowej wartości rozprawy.

Prof. Jan Gwiazdomorski (Kraków).

Taubenschlag Rafał: Wybór źródeł do rzymskiego prawa prywatnego. Kraków, 1931, str. 95.

Pierwszy w polskiej literaturze wybór źródeł do rzymskiego prawa prywatnego, wydany przez znanego romanistę krakowskiego, zajmuje pośrednie miejsce między analogicznymi zbiorami niemieckimi Küblera i Schulza (zapowiedziane pod koniec r. ub. wydawnictwo francuskie Levet-Fliniaux-Perrot nie jest mi jeszcze znane). Nie podając tekstów dla wszystkich instytucyj, jak Kübler, nie ujmując ich też w grupy z punktu widzenia pewnych zagadnień, jak Schulz, zestawia prof. Taubenschlag ustępy źródłowe dla tych części systemu, które uważa za najważniejsze. Można by się tu niewątpliwie spierać, czy nie należało zaliczyć do nich t. zw. części ogólnej zobowiązań, ale przyznać też można, że przy lekturze tekstów do poszczególnych stosunków obligatoryjnych znajdzie się niewątpliwie sporo sposobności do omówienia także zagadnień części ogólnej.—Teksty mają służyć do ćwiczeń. Objaśnienie ich jest rzeczą profesora. Dlatego zapewne — a m. zd. trafnie — nie podaje wydawca ani literatury przedmiotu, jak Schulz, ani uwag, dotyczących krytyki tekstu, jak Kübler. Zgodnie z tym ostatnim natomiast zaznacza interpolacje, odmiennie od Schulza, którego uzasadnienie (w przedmowie) wydaje mi się przekonywujące. Wybór obejmuje tylko teksty ustaw i łacińskiej literatury prawniczej. Nie sięga ani do papyrusów, ani do literatury nieprawniczej, jak to czyni Kübler. Tłumaczy się to dostatecznie także i rozmiarami wydawnictwa. Jeżeli Kübler daje znacznie przeszło 1000 ustępów, u prof. Taubenschlaga mamy ich 411. Lwia część pochodzi oczywiście z Digestów (291), potem z Gaia (64). Utrzymanie związku ćwiczeń z wykładami ułatwiają umieszczone przy każdej grupie źródeł cytaty odnośnych stron z podręcznika Sohna, w tłumaczeniu autora i doc. Kozubskiego. — Wybór jest oczywiście zawsze rzeczą indywidualną. Ktoś inny byłby może pominął niektóre ustępy, wybrane przez wydawcę, a zastąpił je innymi. W każdym razie wydawnictwo, tak jak jest, może oddać dobre usługi przy ćwiczeniach

proseminaryjnych. L.

D b a ł o w s k i Włodzimierz Dr. i P r z e w o r s k i Jan Dr.: Przepisy o ochronie lokatorów (wraz z ustawą śląską), objaśnione orzecznictwem izby pierwszej i trzeciej Sądu Najwyższego. Wydanie drugie. Warszawa, Hoesick, 1931, str. 209.

Pożyteczna ta książka doczekała się drugiego wydania w 2 lata ledwo po ukazaniu się pierwszego wydania. Nic dziwnego. Sprawy mieszkaniowe są jeszcze nadal niewątpliwie jedną z najważniejszych i najliczniejszych kategorii spraw sądowych. W stosunku do wydania pierwszego (por. Ruch Prawniczy, zeszyt 2 z roku 1929, str. 377 i n.) drugie wydanie przynosi nowsze orzecznictwo sądowe w międzyczasie ogłoszone, odnoszące się do mieszkań, przepisy poszczególne dla pracowników umysłowych, robotników, dozorców domowych i robotników rolnych. Ponadto podane są przepisy dotyczące dzierżawy gruntów, zajętych pod budynki, oraz organizacji sądów pracy oraz dwa projekty ustawodawcze o zwolnieniu z pod ochrony mieszkań zbyt licznych więcej niż sześciopokojowych oraz o zawieszeniu eksmisji w miesiącach zimowych odnośnie mieszkań jedno- i dwuizbowych.

Dr. Józef Kazimierz Gidyński (Poznań).

B e n i s Artur: Studja akcyjne III. Podwyższanie i obniżanie kapitału akcyjnego. Warszawa, „Przegląd Prawa Handlowego”, 1931.

W krótkiej tej rozprawie rozważa prof. Benis zagadnienie podwyższania i obniżania kapitału akcyjnego według naszego nowego prawa o spółkach akcyjnych.

Na wstępie omawia autor emisję z własnych funduszów. Dalej rozważa zagadnienie ceny emisyjnej nowych akcji, krytykując w szczególności postanowienie art. 115 prawa akcyjnego, w myśl którego jeżeli spółka posiada kapitał zapasowy lub kapitały rezerwowe, cena emisyjna akcji winna być wyższa ponad cenę nominalną, przyczem nadwyżka ta powinna być przynajmniej równa części kapitału zapasowego i rezerwowych, która przypada podług ostatniego bilansu na każdą dotychczasową akcję. Słusznie zauważa prof. Benis, że emitowanie akcji po cenie odpowiadającej zacytowanemu przepisowi byłoby niemożliwe we wszystkich tych wypadkach, gdy cena rynkowa akcji starych byłaby niższa aniżeli cena emisyjna w sposób powyższy obliczona. Że uwagi prof. Benisa w tym kierunku są słuszne, wynika już choćby z tego, że rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 3. grudnia 1930 r. (Dz. U. R. P. Nr. 86, poz. 664), nowelizujące prawo o spółkach akcyjnych, w art. 1 p. 5 uchy-

liło wyżej omówione postanowienie art. 115. W brzmieniu obecnie obowiązującym artykuł ten wymaga jedynie, aby cena emisyjna nie była niższa od wartości nominalnej akcji.

Dalej zwraca uwagę autor na krępujące formalności, mające na celu zabezpieczenie akcjonariuszom przysługującego im prawa dokupu nowych akcji. Twierdzi, że formalności te idą zbyt daleko, utrudniając w sposób istotny zdobycie nowych kapitałów. Wypowiada słuszne niewątpliwie zdanie, iż „obawa, że może być popełnione nawet ciężkie nadużycie pewnej instytucji prawnej, gospodarczej lub społecznej, nie może iść nigdy tak daleko, aby w drodze prewencyjnej podciąć jej byt”.

Omawiając zagadnienie emisji akcji uprzywilejowanych, autor wyraża pogląd, że przywileje, które mogą być udzielane specjalnym kategoriom akcji „są naogół bardzo chude i szczupłe”. Uważa np. prof. Benis, że dywidenda pierwszeństwa, której granice określa art. 40, nie jest wystarczająca. Wydaje mi się wszakże, że zachodzi tu nieporozumienie. Zdaniem moim ograniczenie, zawarte w ust. 1 art. 10, dotyczy nie całej dywidendy, którą otrzymuje akcjonariusz uprzywilejowany, lecz właśnie nadwyżki ponad dywidendę, która przywiązana jest do akcji zwykłych.

W dziale IV rozprawy omówione są „metody finansowania”. Krytykując nasze prawo akcyjne, które zdaniem autora jest zbyt sztywne, jeżeli chodzi o różnorodność sposobów zdobycia nowych kapitałów, omawia autor postanowienia w tej dziedzinie niemieckiego projektu prawa o spółkach akcyjnych. Istotnie projekt ten zna bardzo wiele sposobów zapewnienia sobie przez spółkę nowych funduszy i przeniknięty jest myślą możliwego ułatwienia spółce zwiększenia środków.

Ostatnia część rozprawy poświęcona jest problemom, związanym z obniżeniem kapitału. Autor słusznie podnosi, że pierwotne przepisy prawa o spółkach akcyjnych, dotyczące tej materji, były zbyt krępujące i bodaj że uniemożliwiały obniżenie kapitału, które wszak tak często jest nieodzownym warunkiem sanacji spółki. Na to, aby można było emitować nowe akcje choćby tylko po cenie nominalnej, trzeba z reguły nominal akcji dotychczasowych doprowadzić do ich rynkowej wartości.

Z zadowoleniem podkreślić należy, że i w tym zakresie nowela z dn. 3. grudnia 1930 r. wprowadziła istotne zmiany, pozwalając w wypadkach, gdy chodzi o sanację spółki na obniżenie kapitału bez zachowania krępujących formalności postępowania likwidacyjnego.

Rozprawa napisana jasno i ze znajomością życia.

Prof. A. Chelmoński (Wilno).

S z y s z k o w s k i Stefan Zbigniew: Zagadnienie komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych. Warszawa, 1930 r.

Praca jest rozprawą doktorską autora. Nie jest to jego pierwsze studium, poświęcone zagadnieniu komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych. Autor posiada bowiem już szereg prac z tej dziedziny, w tej liczbie obszerniejszą rozprawę o przedsiębiorstwach państwowych w Niemczech.

W omawianej pracy autor daje porównawczy rozbiór organizacji przedsiębiorstw państwowych w szeregu państw zachodnich i u nas.

Na wstępie (str. 11) autor podkreśla trudności określenia, co należy rozumieć jako komercjalizację i dochodzi do wniosku, iż „przez termin „komercjalizacja” rozumiemy zespół norm prawnych, względnie aktów prawnych, wydanych lub dokonanych przez odnośne władze, celem umożliwienia przedsiębiorstwom państwowym prowadzenia takiej administracji, któraby zarząd tych przedsiębiorstw zbliżała do zarządu dobrze administrowanego przedsiębiorstwa prywatnego”.

Ta definicja wedle autora zawiera zarówno moment ekonomiczny, jak i prawny.

Jeżeli możnaby określeniu, zaproponowanemu przez Dr. Szyszkowskiego zrobić zarzut, iż jest ono zbyt rozciągliwe, to jednak trzeba przyznać, że istotnie pod komercjalizacją rozumie się tyle tak różnych od siebie zarządzeń organizacyjnych, że istotnie wyznaczenie formuły mniej ogólnikowej jest nader trudne.

Rozdział II pracy omawia wady gospodarki przedsiębiorstw państwowych, prowadzonej w ramach ogólnej administracji państwowej. W wyniku rozważań w tej materji dochodzi autor do następujących wniosków: „Dopuszczając w zasadzie istnienie przedsiębiorstw państwowych, nie odrzucamy zgóry możliwości ich racjonalnego prowadzenia. Uważamy bowiem za uzasadnione twierdzić jedynie, że gospodarka państwowa jako system jest mniej pożyteczna, niż gospodarka indywidualistyczna, a często wręcz szkodliwa dla rozwoju gospodarstwa społecznego”.

Ta konkluzja autora wydaje się trafna. Szkoda wszakże, że autor przytoczonej myśli nie rozwinął i nie kusi się o scharakteryzowanie ogólnych choćby wytycznych dla ustalenia, w jakich warunkach prowadzenie przedsiębiorstw państwowych jest celowe.

Szukając określenia przedsiębiorstwa państwowego, autor uważa przedewszystkiem, iż mylną jest droga, która określa przedsiębiorstwo państwowe, dając definicję przedsiębiorstwa prywatnego z podkreśleniem tylko, iż właścicielem jego jest Państwo. Dr. Szyszkowski jest zdania, że sama istota przedsiębiorstwa pań-

stowowego różni się od przedsiębiorstwa prywatnego. Po zanalizowaniu różnych form przedsiębiorstw państwowych autor daje taką definicję przedsiębiorstwa państwowego: „Przedsiębiorstwem państwowem nazywamy planowo zorganizowany zasób dóbr, pozostających w dyspozycji państwa, a służących do osiągnięcia celów gospodarczych”. Ta definicja, podkreślając „cel gospodarczy” wyłącza, zdaniem autora, z pod pojęcia przedsiębiorstwa z a k ł a d y państwowe, służące celom poza gospodarczym (szkoły, szpitale itd.); jednak byłyby uważane za przedsiębiorstwa np. monopole państwowe.

Zauważa dalej autor, że „z formalnego charakteru przyjętej definicji przedsiębiorstwa państwowego wynika niewątpliwie, że po odpowiedniej zmianie występującego w niej podmiotu własności, może być ona również zastosowana do przedsiębiorstwa prywatnego”.

Tutaj nie mógłbym się z Sz. Autorem zgodzić. Przyjęta przez niego definicja według mego mniemania nie odzwierciedla istotnych cech przedsiębiorstwa. Jeśli pójść tą drogą, natenczas cała działalność gospodarcza, o ile tylko będzie oparta o planowo zorganizowany zasób dóbr, będzie działalnością przedsiębiorstwa. Przedmiotem przedsiębiorstwa byłoby także wykonywanie wszelkiej czynności gospodarczej na potrzeby własne. Kuchnia pułkowa, warsztaty więzienne, choćby miały na celu tylko zaspokojenie potrzeb wewnętrznych, byłyby przedsiębiorstwem państwowem. Za przedsiębiorstwo prywatne należałoby w wielu wypadkach uważać także gospodarstwo domowe.

Dalej praca omawia możliwości rozwojowe oraz granice gospodarczej działalności państwa. Kończą rozdział ten (VI) dwa wnioski, które są tak sformułowane:

Pierwszem ogólnem stwierdzeniem byłoby „powszechnie uznane prawo”, a w pewnych wypadkach nawet obowiązek współczesnego państwa do podejmowania bezpośredniej działalności w dziedzinie gospodarczej.

Niezbędnem uzupełnieniem tej pierwszej zasady byłby drugi wniosek, którego istota polega na tem, że ze względu na ogólny interes prawo państwa do bezpośredniej działalności gospodarczej powinno być ograniczone do pewnych wypadków, w których działalność państwa byłaby uzasadniona jakimiś specjalnymi momentami”.

O tych wnioskach powiedzieć można to, co już wypowiedziano co do wniosków z wywodów rozdziału II-go. Są one istotnie mało sporne, nie posiadają wszakże większego znaczenia, ze względu na swój zbyt ogólnikowy charakter.

Część druga pracy rozważa systemy praktycznego zastosowania zasady komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych. Omawia

najprzód koncesję i dzierżawę, jako formy zarządu majątkiem państwowym. Interesujące jest, że i koncesja jest tu traktowana jako zarząd majątkiem państwowym, choć w olbrzymiej większości wypadków (koncesja kolejowa, koncesja na elektrownię i t. p.) najczęściej urządzenie odnośne koncesjarz buduje swoim kosztem, koncesjodawcy zaś (państwu) przysługuje tylko prawo otrzymania majątku dopiero po upływie terminu koncesji (Heimfallast).

Dalej analizuje autor współczesne tendencje rozwojowe w dziedzinie komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych. W tym kierunku ustala następujące środki:

a) częściowa autonomia budżetowa oraz udzielenie kierownikom przedsiębiorstwa specjalnych pełnomocnictw w dziedzinie zarządu, jednakże z utrzymaniem ich dotychczasowego charakteru urzędniczego,

b) wydzielenie przedsiębiorstwa państwowego z ram ogólnej administracji państwowej z wyposażeniem go w odrębną osobowość prawną,

c) wydzielenie z ogólnej administracji i nadanie form organizacyjnych, przyjętych w prywatnym życiu gospodarczym.

Dalej przeprowadzone jest badanie tych form komercjalizacji w kilku państwach obcych, jako to Czechosłowacji, Francji, Niemczech oraz w Polsce. W szczególności, jeżeli chodzi o nasze stosunki, omówione jest obszerniej rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 17 marca 1927 r.

Zdaniem Dr. Szyszkowskiego system wprowadzony w drodze tego rozporządzenia daje następujące korzyści. Pozwala on na niezależnienie gospodarki skomercjalizowanego przedsiębiorstwa od przepisów prawa budżetowego i na wyposażenie go w daleko idącą autonomję budżetową. Rozporządzenie z dnia 17 marca umożliwia posiadanie przez przedsiębiorstwa własnych funduszy rezerwowych. Częściowa autonomia administracyjna, jaką uzyskują wydzielone z ogólnej administracji przedsiębiorstwa, pozwala na zwiększenie samodzielności i wpływu właściwych organów przedsiębiorstwa na jego zarząd przy ustaleniu wyraźnej, zwiększonej odpowiedzialności za wadliwą gospodarkę. Uważa autor również za dodatnią stronę rozporządzenia utrzymanie kontroli ze strony czynnika niezależnego, jakim jest Najwyższa Izba Kontroli Państwa. Do zalet rozporządzenia należy również, że wprowadza ono dla przedsiębiorstw skomercjalizowanych zasady rachunkowości kupieckiej, jak również, że ustala, iż angażowanie i zwalnianie pracowników ma miejsce na ogólnych zasadach prywatno-prawnych.

Ostatnie rozdziały pracy Dr. Szyszkowskiego poświęcone są omówieniu realizacji zasad komercjalizacji przez przyjęcie formy spółki prawa handlowego oraz zagadnieniu spółek mieszanych.

Pracę zamykają uwagi ogólne, w których autor wypowiada następujące postulaty.

Przy reorganizacji przedsiębiorstw państwowych należy stosować daleko idącą indywidualizację. Mieć w tym względzie należy na widoku w pierwszym rzędzie przedmiot przedsiębiorstwa. Przy rozważaniu potrzeb ewentualnej reformy, obowiązujących u nas obecnie w przedmiocie komercjalizacji przepisów mieć należy nie te lub inne zasady, lecz zanalizowanie konkretnych potrzeb racjonalnej gospodarki i ewentualnie ich zrealizowanie przy zastosowaniu tej czy innej formy komercjalizacji.

Co do koncentracji przedsiębiorstw państwowych, to zdaniem autora, trudno jest mówić o jakiejś ogólnej dyrektywie i niezbędna jest również i tu daleko posunięta indywidualizacja i spowodowana tem konieczność specjalnych badań i odrębnych decyzji, wydawanych dla każdego poszczególnego wypadku.

Praca napisana jest sumiennie. Autor wyzyskał umiejętnie obszerną literaturę przedmiotu zarówno naszą, jak i obcą. Materiał zgrupowany należycie. Styl jasny.

Byłoby niewątpliwie pożądane, aby Dr. Szyszkowski temat obranego nie porzucał i w dalszych pracach przeszedł od rozważań natury ogólnej, do bardziej szczegółowej analizy tych tak wielu zagadnień natury zarówno teoretycznej, jak i praktycznej, które nastroczą problem komercjalizacji przedsiębiorstw o kapitale publicznym.

Prof. Adam Chelmoński (Wilno).

Bossowski Fr. i Świećciak S.: O prawie hipotecznem i mechanizmie hipoteki. Wilno, Zawadzki, 1931, str. 40 i 48.

I. Obie prace, jak objaśnia nagłówek, stanowią „notatki z wykładów dla urzędników Wileńskiego Banku Ziemskiego”. Niedostateczną zapewne korektą wykładających tłumaczą się tego rodzaju usterki, jak niedokładane stale przytaczanie tytułów dzieł powołanych, albo jak uwaga że z obszaru Ziem Wschodnich należy wyłączyć Województwo Białostockie, jako znajdujące się pod rządem prawa hipotecznego, obowiązującego w b. Królestwie Polskiem, podczas gdy wyłączenie to stosuje się jedynie do okręgu białostockiego, czyli do 3 powiatów: białostockiego, bielskiego i sokólskiego.

W pracy, poświęconej specjalnie hipotece Ziem Wschodnich, uderza pominięcie w literaturze przedmiotu wydania ustawy hipotecznej w brzmieniu z r. 1919 z dodaniem przepisów związkowych i orzecznictwa, w opracowaniu Glassa i Kuziora (1927).

Wśród przepisów, które zmodyfikowały ustawę hipoteczną nie należało pominąć milczeniem ustawy o umowach sprzedaży lub przyrzeczenia sprzedaży nieruchomości ziemskich z 13 marca r.

1929 (Dz. Ust., poz. 246), — zacytowanej tylko ubocznie — **jak** również przepisów o wykonaniu reformy rolnej i o przerachowaniu zobowiązań prywatno-prawnych.

Praca prof. Bossowskiego ma jako cel główny wykazanie tych wątpliwości, jakie nasuwa rozciągnięcie ustawy hipotecznej, wydanej dla Królestwa Polskiego — w dosłownem nieomal jej brzmieniu — na Ziemiach Wschodnich, przy zachowaniu odmiennego prawa cywilnego rosyjskiego. Poruszenie i zaznaczenie tych wątpliwości stanowi wielką zasługę autora, zdaniem jednak mojem dopatrywał się on nieraz wątpliwości tam, gdzie praktyka i orzecznictwo wątpliwości nie upatruje. Dla rozstrząśnięcia podniesionych przez autora kwestyj należałoby napisać całą broszurę. Ograniczą się tu przykładowo do niektórych zagadnień ważniejszych.

Dopuszczalność na Ziemiach Wschodnich hipoteki łącznej, nigdy nie była w sądach kwestjonowana (por. art. 47 ust. hip.). Ta okoliczność, że na Ziemiach Wschodnich nie obowiązuje instrukcja hipoteczna z r. 1819, mieszcząca w sobie niektóre dane szczegółowe w przedmiocie hipoteki łącznej, jest w danym wypadku bez znaczenia, skoro z natury rzeczy instrukcja hipoteczna nie mogłaby wprowadzić instytucji, nieznaney samej ustawie.

W razie zabezpieczenia hipoteki na niepodzielnej części nieruchomości, wbrew prof. B. sądzę, że wierzyciel miałby prawo zwrócić egzekucję do całej nieruchomości. Niewątpliwie wystąpienie uprzednie o działu nie byłoby dla wierzyciela możliwe ze względu na brak w prawie cywilnem rosyjskiem przepisu, odpowiadającego art. 1166 Kod. Nap. Jednakże — modyfikując w tym względzie pogląd swój, wypowiedziany gdzie indziej — przypuszczam, że wierzyciel mógłby się tu oprzeć na przepisie art. 47 o niepodzielności hipoteki.

Art. 27 ust. hip. w brzmieniu z r. 1919, upoważniający osoby interesowane do obierania zamieszkania na Ziemiach Wschodnich lub w b. Królestwie Polskiem, nie zabraniał a contrario do obierania zamieszkania w innych częściach Państwa Polskiego: tak byłoby prawdopodobnie wyinterpretowało ten przepis orzecznictwo, ze względu na jedność Państwa.

Niesłusznym jest, zdaniem mojem, zarzut niekonsekwentnego przeprowadzenia w ustawie hipotecznej zasady jawności formalnej opartej na tem, że stosownie do art. 28 ust. hip. książki są dostępne jedynie dla osób interesowanych (por. § 11 ust. hip. niem. z r. 1897). Wszak księgi hipoteczne nie istnieją in abstracto, ale jedynie i wyłącznie dla osób interesowanych.

Słusznie autor zwraca uwagę na sprzeczność pomiędzy art. 40—42 z jednej strony a art. 72 z drugiej strony ust. hip. w brzmieniu z r. 1919, sprzeczność, która nie istniała w ustawodawstwie b.

Królestwa, gdzie oba przepisy nie były równoczesne, zatem przepis późniejszy uchylał zastosowanie wcześniejszego. Obecnie trzeba w drodze interpretacji dawać pierwszeństwo przepisowi art. 72, opartemu na normie późniejszej, dopuszczając wpis dla należności skarbowych, jako opierających się nie na przywileju, ale na prawie do zapisania hipoteki prawnej.

Niewłaściwie rozróżnia szanowny autor 3 rodzaje „wpisów”: wpisy właściwe, zastrzeżenia i ostrzeżenia. Zastrzeżenia nie są to wpisy właściwe, ale adnotacje tymczasowe na marginesie wykazu, po których następuje dopiero wpis właściwy, t. zw. wpis czysty.

Twierdzi szanowny autor, że „każdy wniosek musi być zbadany przez zwierzchność hipoteczną”. Otóż szczególną własnością systemu hipotecznego polskiego jest, że w księdze wieczystej są bezpośrednio sporządzane same umowy i wydział hipoteczny rozpoznaje przedewszystkiem nie wnioski, ale same akty.

Praca prof. Bossowskiego, który na niewielu stronicach porusza szereg ważnych kwestyj, przedstawia się bardzo interesująco.

II. Przedwcześnie dla hipoteki polskiej zgasły († 1928), nieodżałowanej pamięci pisarz hipoteczny w Wilnie, p. Stefan Świeściak, dzieli się z czytelnikami bogatymi zasobami swojego doświadczenia w zakresie hipoteki w pracy „o mechanizmie hipoteki i praktycznym zastosowaniu przepisów prawa hipotecznego”. Poprzedza swój wykład wziętlem przedstawieniem systemu rejestracji praw rzeczowych według prawa rosyjskiego, jako wówczas w zastosowaniu do mniejszych nieruchomości jeszcze fakultatywnie dopuszczalnego. Przechodząc do hipoteki, tłumaczy, jak funkcjonuje mechanizm hipoteczny, objaśnia tego rodzaju termina, jak stypulacja hipoteki, pierwszeństwo hipoteczne, wypłata z wezwań i t. d. Żałujemy, że autor nie pouczył nas, jak funkcjonował mechanizm hipoteczny według praktyki Ziem Wschodnich, w szczególności, jak były wykonywane przepisy art. 25 ust. hip. i art. 31 i 32 instr. hip. o skreślaniu zastrzeżeń z urzędu, zmodyfikowane lub uchylone w r. 1927. Niewłaściwie uważa autor, że decyzje o uznaniu za zaginionego ujawnieniu w hipotece nie ulegają; ujawnienie nie jest wprawdzie obowiązkowe, ale jest fakultatywnie dopuszczalne. Słusznie uważa p. Świeściak, że i pod powagą ust. hip. z r. 1919 dopuszczalne jest na Ziemiach Wschodnich sporządzenie upoważnienia w formie obiady (na zasadzie art. 128 ust. not.), z tego jednakże, wbrew opinii autora, płynnie wniosek że i konsul polski mocen jest sporządzić pełnomocnictwo w formie obiady, jeżeli pełnomocnictwo ma być na Ziemiach Wschodnich wykonane.

Praca dla praktyki hipotecznej bardzo pożyteczna.

Jakób Glass (Warszawa).

Gołąb Stanisław i Wusatowski Zygmunt: Kodeks postępowania cywilnego oraz przepisy wprowadzające kodeks postępowania cywilnego z przepisami pozostającymi w związku. Kraków, Księgarnia Powszechna, 1931, 912 str.

Czytając już poprzednio uwagi krytyczne, zawarte w drugiej części pracy prof. Gołęba p. t. Projekty polskiej procedury cywilnej (Kraków 1930), a dotyczące projektu k. p. c. przedłożonego wówczas właśnie przez Komitet organizacji prac Komisji Kodyfikacyjnej Panu Ministrowi Sprawiedliwości oraz uwagi o k. p. c., zawarte w artykule zamieszczonym w „Ruchu” (zesz. 3 ex 1931), byłem przekonany, że i komentarz do k. p. c. opracowany wspólnie z p. sędzią dr. Wusatowskim nie będzie wolny od ciętych uwag polemiczno-krytycznych.

Dobrze się jednak stało, że praca, mająca za przedmiot „objaśnienie postanowień kodeksu w celu umożliwienia jego stosowania w praktyce i położenie należytych podstaw pod jego wykładnię” — jak zaznaczają Autorowie w swej przedmowie — tych krytycznych uwag „z dziedziny polityki prawnej” nie zawiera. Zadaniem komentarza bowiem nie jest walka, ale należyte uprzystępnienie praktykom przepisów obowiązujących, niezależnie od tego czy przepisy te uważa się za trafne, czy też nie. Metoda zastosowana przez Autorów pierwszego poważnego komentarza do k. p. c. zasługuje na szczególne podkreślenie i uznanie. Przedewszystkiem w obszernym, 76 stronic obejmującym wstępie, opracowanym jako „uzasadnienie” projektu Komisji Kodyfikacyjnej przez Prof. Gołęba, znajduje czytelnik zarówno historję narodzin nowego k. p. c. jak i ogólny rzut oka na polski proces cywilny. Już na podstawie tego wstępu zdajemy sobie sprawę, na jakich zasadach opiera się k. p. c. i jakie wprowadza zmiany w stosunku do obowiązującego dotąd stanu prawnego. Poszczególne postanowienia k. p. c. objaśnione zostały na podstawie materiałów Komisji Kodyfikacyjnej, zawartych głównie w projektach ogłoszonych w r. 1921/1923 — oczywiście z odpowiednimi zmianami i uzupełnieniami dokonanimi przez samych Autorów.

Zużytkowanie motywów ustawodawczych w pierwszym poważnym komentarzu do k. p. c. jest wprost konieczne i stanowić będzie podstawę dla przyszłej wykładni odpowiednich przepisów. Z drugiej strony po wejściu w życie nowego kodeksu wskazane będzie w praktyce nawiązanie do judykatury, wydanej na zasadzie dotychczasowych analogicznych przepisów procesowych. Komentatorowie podają też skrupulatnie zebrane orzecznictwo przy licznych artykułach kodeksu.

Przy każdym prawie przepisie podane są inne przepisy „związkowe”, co ułatwia zorientowanie się w odpowiednich kwestiach. Jak dalece jest to dla praktyka koniecznym — świadczą o tem przypiski do artykułów 1 i 2 k. p. c. W pierwszym wypadku Komentatorowie wyliczają 10 rodzajów sądów specjalnych, powołanych do rozstrzygania w sprawach cywilnych, w drugim zaś przytaczają aż 60 rodzajów spraw cywilnych, których załatwienia nie można dochodzić przed sądami powszechnymi. Same te zestawienia (wraz z orzecnictwem), zajmują 26 stroniec drobnego druku!

Specjalnie ważnym ułatwieniem dla praktyki jest przytoczenie in extenso przy poszczególnych artykułach przepisów wprowadzających k. p. c. treści powołanych przepisów. W dodatku znajdujemy przytoczone w całości wszystkie umowy międzynarodowe, mające związek z procedurą cywilną, tabelę terminów ustawowych, wykaz orzeczeń od których niema wogóle środka odwoławczego wzgl. od których niema zażalenia, wreszcie szczegółowy skorowidz alfabetyczny.

Ta niezmiernie dla praktyki sądowej ważna praca i pod względem zewnętrznym przedstawia się znakomicie. Doskonały dobór czcionek, dobry papier, wygodny format i trwała piękna oprawa podnoszą wartość i użyteczność dzieła, którego trwałą zasługą będzie utworzenie drogi do poznania i umiejętnego zastosowania nowego kodeksu postępowania cywilnego.

Dr. Józef Górski (Poznań).

B a s s e c h e s J.: Kodeks Postępowania Cywilnego, Przepisy wprowadzające, Ustawy dodatkowe. Lwów, Ewer, 1931, str. 232.

Celem wydawcy jest „umożliwienie szerokiemu ogółowi prawników zaznajomienia się z brzmieniem przepisów kodeksu i jego ogólnymi zasadami oraz ułatwienie orjentacji w przepisach w związku ze sobą pozostających”. Opracowanie to polega na krótkich uwagach, opierających się na wydawnictwach Komisji Kodyfikacyjnej i na pracach jej członków. Na końcu książki podano (niezbyt liczne) „ustawy dodatkowe, pozostające w związku z k. p. c.”; do nich zalicza wydawca — obok utrzymanych w mocy przepisów austr. normy jurysdykcyjnej, austr. proc. cywilnej i ustawy zaprowadzającej austr. p. c. — jeszcze tylko niektóre artykuły rozporządzenia o sądach pracy, ustawy o organizacji konsulatów, rozporządzenia o nakładaniu kar porządkowych, ustawy o wystawianiu skryptów dłużnych i pokwitowań przez osoby nieumiejące lub nieumiejące pisać i wszelkie ustawy o zakwaterowaniu wojska w czasie pokoju. Skorowidz alfabetyczny kończy to sumaryczne wydanie podręczne. Wstęp do niego stanowi rozdział o powstaniu kodeksu,

wyjęty z t. zw. Uzasadnienia Ogólnego projektu Komisji Kodyfikacyjnej, sporządzonego na podstawie referatu prof. Gołęba (Komisja Kodyfikacyjna Rz. P., Lekcja postępowania cywilnego. Tom I. z. 6 str. 125 i nast.). Do tego uzasadnienia wydawca dodał kilka wierszy o zmianach, dokonanych w projekcie i o ogłoszeniu kodeksu z przepisami wprowadzającymi. Reszta powyższego uzasadnienia ogólnego została „rozparcelowana” między poszczególne działy i artykuły kodeksu.

Wydawnictwo może służyć do użytku podręcznego.

Prof. St. Gołąb (Kraków).

K o r z o n e k Jan Dr.: Przyczynki do polskiego procesu cywilnego. Kraków, Frommer, 1931. str. 246.

Tytuł tej pracy mógłby wywołać nieporozumienie, gdyż jej autor nie zamierzył dać jakiegoś opracowania syntetycznego, czy konstrukcyjnego lub prawotwórczego (kodyfikacyjnego) na podstawie przepisów k. p. c. Celem jego było tylko omówić „niektóre instytucje procesu cywilnego na tle przepisów nowego kodeksu, przyczem starał się podnieść i rozwiązać kwestje wątpliwe, jakie w praktycznym stosowaniu tych przepisów mogłyby się nasunąć” (str. VI). Wychodząc z słusznego założenia, że zachodzi obawa, aby polska praktyka prawna dotąd rozbieżna, bo oparta na różnych ustawach procesowych, nie była nadal rozbieżną mimo wejścia w życie k. p. c. — autor, nie czekając na to wejście w życie i na orzecznictwo Sądu Najwyższego, chce ułatwić nowemu prawu spełnienie jego zadań, t. j. wprowadzenie jednolitego procesu. Lecz autor nie uwzględnił prawie zupełnie polskiej, nawet podstawowej literatury przedmiotu, ani orzecznictwa naszego Sądu Najw. w kwestjach procesowych, odwołując się tylko (gdzie nigdzie) do praktyki austriackiej (n. p. na str. 143), lub do literatury austr. prawa procesowego (n. p. na str. 110 i 220). Również i materiały Komisji Kodyfikacyjnej uwzględnił Dr. K. tylko częściowo, cytując je niewłaściwie, n. p. na str. 5: „Allerhand, Jurysdykcja Krajowa, Wyd. Kom. Kod.” — zamiast: „Komisja Kodyfikacyjna Rz. P. — Polska Procedura Cywilna, projekty referentów z uzasadnieniem”, Tom II, str. 328 (referat Allerhanda p. t. Jurysdykcja krajowa).

Praca zawiera rozważania różnych materij procesowych, niepowiązanych z sobą nicią systematyczną, oprócz przynależności do prawa procesowo-cywilnego i do k. p. c. Niektóre z tych „rozprawek” ogłoszono już przedtem drukiem w czasopismach prawniczych, a mianowicie w krakowskim „Przeglądzie sądowym”, w warszawskim „Głosie sądownictwa” i w lwowskim „Głosie Prawa”. W szczególności praca zawiera uwagi o jurysdykcji krajowej w k.

p. c., o rzeczowej właściwości sądów, o wyłączeniu sędziego, innych organów sądowych i biegłych (znawców), o interwencji, o „przy-pozwaniu” i o wskazaniu poprzednika, o zastępstwie stron, o skar-dze ustalającej i wreszcie o stosunku procesu cywilnego do t. zw. postępowania adhezyjnego.

Wartość pracy polega na wysunięciu i próbach rozwiązania niektórych problemów natury kazuistycznej z powodu niejasności lub „sprzeczności” w przepisach kodeksu. Lecz, rzecz jasna, nie wszystkie uwagi autora są na miejscu. Nie możemy tu oczywiście wdawać się w szczegółowe rozpatrzenie każdej poruszonej tam kwestji, lecz zaznaczymy przykładowo niektóre z nich z najbardziej ogólnego artykułu o jurysdykcji krajowej. I tak na str. 2 określe-nie różnicy między jurysdykcją krajową a miejscową właściwością sądu — wzięte zresztą, bez podania źródła, od Allerhanda — za-wiera tę niecisłość, że mówi o sprawach przekazanych *dokład-nie oznaczonemu sądowi* (czy n. p. sądowi grodzkiemu w Myślenicach?), zamiast o sędzie, dającym się oznaczyć *według podanych w ustawie kryterjów właściwości*: ogólnej, wyłącznej lub konkurencyjnej (przemiennej). Autor uważa dalej za wątpliwe „czy prócz spraw, wymienionych w art 4 jako pod-legających jurysdykcji krajowej mimo braku kryterjum zamieszka-nia pozwanego w Polsce, nie podlegają tej jurysdykcji jeszcze inne sprawy, którym brak tegoż warunku” (ze str. 4). Otóż z literatury przedmiotu (patrz Gołąb: Projekty Pol. Proc. Cyw. 1930, str. 51 i nast.) widoczne jest, że w Komitecie redakcyjnym pol. proc. cyw. zdawano sobie co do art. 4 k. p. c. sprawę, iż „tego rodzaju prze-pis zawsze zawiera lukę, niemożliwą następnie do wypełnienia w praktyce”, a prof. Stefko wytknął, iż „proponowany przepis nie obejmuje wszystkich przypadków, które powinny być objęte jurys-dykcją polską”.

Jednakowoż obawa autora, iż nie przewidziano jurysdykcji krajowej dla spraw przeciwko polskim funkcjonarjuszom państwo-wym (str. 4), mającym siedzibę zagranicą — jest płonna, gdyż art. 4 k. p. c. mówi wyraźnie o *obywatelach (polskich)*, a do nich należą przecież i powyżsi funkcjonarjusze, którzy są słusznie postawienie na równi z innymi obywatelami tutejszymi, a o ile idzie o roszczenia majątkowe — także z cudzoziemcami. Sam zresztą autor trafnie powołuje tu przepis art. 26 k. p. c. (lecz nie oznacza go jako) — *lex specialis* w stosunku do przepisu art. 4 (*lex generalis*).

Nieodpowiednią jest uwaga autora, że obywatelstwo polskie uzasadnia jurysdykcję krajową tylko w procesach o prawa stanu, do których niesłusznie zalicza bez ograniczeń sprawy familijno-prawne (str. 5). Wszak także w sporach o roszczenia majątkowe —

a i te wylaniają się nieraz ze stosunków familijnych i nawet są tam najczęstsze — obywatele polscy, wśród podanych warunków, mogą być zapoznani przed sądy polskie, lubo przebywają w innym państwie.

Co do przepisu art. 44 k. p. c., przewidującego właściwość wyłączną dla spraw ze stosunku rodziców do dzieci, to autor ma rację, uważając to za „rozszerzenie zasady, wyrażonej w art. 4”. Przez zastosowanie art. 44 można bowiem zapoznać w Polsce cudzoziemca mieszkającego zagranicą, o ile idzie o stosunek między rodzicami a dziećmi, gdy powód ma obywatelstwo polskie. Jest to jednak znów *lex specialis* w stosunku do art. 4 kodeksu. Co do art. 43 k. p. c., autor pominął zniekształcenie tego przepisu, dokonane w Komitecie organizacji prac Komisji Kodyfikacyjnej (Gołąb, jak wyżej, str. 58). Nie można też mówić, o ograniczeniu zastosowania tego przepisu ze względu na art. 4, lecz należy go, t. j. art. 43 uważać — tak samo jak art. 44 — za *lex specialis*, rozszerzając zastosowalność art. 4 kodeksu.

Widzimy, że są to „wątpliwości” natury interpretacyjnej, których należyte rozstrzygnięcie może oddać usługi praktyce prawnej.

Prof. St. Gołąb (Kraków).

Forsthoff Ernst und Simons Tula: Die Zwangsvollstreckung gegen Rechtssubjekte des öffentlichen Rechts. Berlin, Stilke, 1931, str. 131.

Zagadnienie postępowania egzekucyjnego przeciwko osobom prawnym prawa publicznego nabrało w latach powojennych szczególnej aktualności. Przedewszystkiem tak w Niemczech, jak w Polsce i innych krajach powołano do życia wiele instytucyj prawa publicznego o charakterze społeczno-gospodarczym. Poza tem i państwo i komuny rozszerzyły znacznie swój zakres działania. Zobowiązania wszelakiego rodzaju osób prawnych prawa publicznego wielokrotnie wzrosły. Niektóre z tych osób popadły w trudności płatnicze. Nie rzadkie są wypadki protestów weksli wystawionych przez komuny czy nawet instytucje państwowe. Niejednokrotnie też uciekać się trzeba do postępowania egzekucyjnego na podstawie uzyskanego tytułu.

Autorowie omawianej pracy postawili sobie za zadanie przedstawić wszechstronnie zagadnienie postępowania egzekucyjnego przeciwko związkom i instytucjom prawa publicznego na terenie Niemiec. Na pierwszych 44 stronicach swej pracy omówili samą kwestję z punktu widzenia ogólnego i teoretycznego, poruszając kolejno historję i znaczenie odrębności postępowania egzekucyjnego w stosunku do instytucyj publiczno-prawnych i niezmiernie intere-

sującą sprawę egzekucji przeciwko państwom obcym. Następnie rozpatrzyli całe zagadnienie z punktu widzenia podziału zadań publicznych oraz jak przedstawia się ono w tych państwach Rzeszy, które nie znają przepisów specjalnych w stosunku do zasad ogólnych, zawartych w procedurze cywilnej. Wreszcie omówili kwestję upadłości w odniesieniu do majątku osób prawnych prawa publicznego.

W części drugiej omówione zostały przepisy obowiązujące w poszczególnych krajach Rzeszy. Same Prusy dzielą się pod tym względem na trzy obszary. W przeważnej części obowiązują postanowienia Allgemeine Gerichtsordnung z 6 lipca 1793 (które pozostały dotąd w mocy na naszych Ziemiach Zachodnich), w Nadrenji obowiązują jeszcze przepisy francuskie na zasadzie postanowienia z 20 lipca 1818 r., a w pozostałych częściach Prus obowiązuje dotąd prawo pospolite (gemeines Recht).

Zagadnienie przedstawione zostało nadzwyczaj jasno, z uwzględnieniem całej literatury i orzecznictwa niemieckiego. Niewielka ta książeczka może mieć znaczenie dla sędziów i adwokatów Ziemi Zachodnich, a specjalną uwagę zwrócić nań powinni członkowie naszej Komisji Kodyfikacyjnej, zajęci obecnie opracowywaniem prawa egzekucyjnego.

Interes naszego Państwa i innych osób prawa publicznego wymaga, aby postępowanie egzekucyjne przeciwko nim skierowane, zostało ujednoczone — i to równocześnie z wydaniem ogólnych przepisów egzekucyjnych. *Dr. Józef Górski* (Poznań).

Słomiński Adam: Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Izby pierwszej cywilnej (dotyczące b. Królestwa Kongresowego) z lat trzydziestu (1917—1929 włącznie). Łódź, Neumiller, 1931, str. 480.

Praca p. Słomińskiego należy do tych, które prawnicy, zwłaszcza praktycy, zawsze witają z wielkim uznaniem. Zmierza ona do znacznego ułatwienia korzystania z dotychczasowego dorobku judykacyjnego naszej najwyższej magistratury sądowej. Ułatwienie to jest tem większe, że sprzyja mu doskonale pomyślany układ treści. W jednej chwili bez żadnych trudności można odszukać orzecznictwo w danej materji, gdyż zbiór orzeczeń ułożony jest według artykułów odnośnych ustaw.

Książka zawiera 1578 orzeczeń. Autor nie poprzestał, jak to często się dzieje, na samych tezach, lecz podał in extenso całe ustępy orzeczeń, o ile mają one związek z omawianą kwestją prawną, nie pomijając częstokroć stanu faktycznego, na którego tle zagadnienie prawne zostało rozwiązane.

Strona zewnętrzna książki (a właściwie księgi formatu Dziennika Ustaw o stronicach dwuszpaltowych) nie pozostawia nic do życzenia. Należałoby pragnąć, aby wydawnictwo to co kilka lat było odnawiane i stało się poniekąd wydawnictwem periodycznym.

W. Miszewski (Warszawa).

S z p r ę g a Wincenty: Sądownictwo polubowne w stosunkach handlowych i przemysłowych na ziemiach zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej. Bydgoszcz, Izba Przemysłowo-Handlowa, 1930.

Autor omawia instytucję sądów polubownych ze stanowiska niem. proc. cyw. (§§ 1024—1048). Praca wartościowa, o charakterze informacyjnym, mimo pewnych usterek. Praca została wydana w październiku 1930, lecz autor nie posługiwał się tekstem ustawy giełdowej, ustalonym rozp. z 12 lutego 1930 Dz. U. poz. 209. Pisząc o arbitrażach miał autor na myśli tylko tak zwane Schiedsgutachten (orzeczenia polubowne), instytucję unormowaną w §§ 317—319 niem. kod. cyw. i słusznie podkreślił, że ona różni się od orzeczenia sądu polubownego, instytucji unormowanej w §§ 1024—1048 niem. proc. cyw. Słowo arbitraż ma jednak w handlu wielorakie znaczenie (arbitraż dewizowy, arbitraż złota i srebra, arbitraż papierów wartościowych, arbitraż reportowy, wreszcie arbitraż w znaczeniu opinii polubownej, omawiany przez autora).

Omawiana broszura, napisana z wielkim nakładem pracy, straci na swej aktualności z dniem 1 stycznia 1933, z chwilą wejścia w życie kodeksu postępowania cywilnego, który w sposób nieco odmienny normuje instytucję sądów polubownych w sprawach cywilnych.

J. Hryniewiecki (Poznań).

Aleksandrowicz K.: Zezwolenie na małżeństwo w prawie kanonicznym i prawie polskim. Włocławek, Druk. Diecezjalna, 1931, 20 str.

Biskupski St. X.: Reforma prawa małżeńskiego w Polsce. Włocławek, 1930, 39 str.

Bossowski Fr.: Nowe idee w dziedzinie prawa prywatnego. Wilno, 1930, 18 stron.

Ekstein H.: Kilka uwag o rygorze de non aliendo. Warszawa. Hoesick, 1931, 32 str.

Enert A.: Ważniejsze pytania egzaminacyjne i odpowiedzi z prawa cywilnego obow. na terenie b. Król. Kongr. Cz. I. Warszawa, 1930, 56 str.

Glass J.: Taksa notarialna. Kraków, Przegląd Notarialny, 1930, 9 str.

Jaskłowski W.: O potrzebie reformy spadkobrania. Warszawa, 1930, 19 str.

Kaczkowski J.: Polskie prawo o spółkach akcyjnych, wyd. II. Poznań, Wojewódzki Instytut Wydaw., 1931, 578 str.

- Kodeks postępowania cywilnego wraz z przepisami wprowadzającymi kodeks post. cyw. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1931, 92 str., 4,50 zł.
- Kodeks postępowania cywilnego. Warszawa, Min. Sprawiedl. 1930. 163 str.
- Kodeks postępowania cywilnego (Rozp. Prez. R. P. z 29/XI 1930). Warszawa, Hoesick, 1931, 817 str., 8 zł.
- Konic H.: Prawo o zobowiązaniach, zobowiązania szczególne. Warszawa Dom Książki Polskiej, 1931, 605 str., 24 zł.
- Kozłowski J. i Szawłowski W.: Prawo cywilne obow. na ziemiach wschodnich R. P. (T. X. Zw. pr. b. ces. ros.). Wilno, Rutkowski, 1930, 544 str., 20 zł.
- Korzonek J.: Ordynacja ugodowa. Lwów, Bodek, 1931.
- Kotowicz P.: Zniesienie wieczystych czynszów i drobnych dzierżaw rolnych. Dodatek I Tezy z wyroków S. N. i N. T. A. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1931, 13 str.
- Król K.: Kodeks postępowania cywilnego oraz przepisy wprowadzające. Kołomyja, 1931, 511 str.
- Kroński A.: Kodeks sądów polubownych. Warszawa, „Palestra”, 1931, 94 str., 5 zł.
- Kurman M.: Notarjat, hipoteka, akty. Warszawa, 1931, 1434 str., 80 zł.
- Langrod R.: Ustawodawstwo podatkowe a prawo prywatne. Warszawa, 1931, 31 str.
- Lisowski Z.: Kodeks cywilny obow. na ziemiach zachodnich R. P. wyd. II. t. X. z. VII. Poznań, Woj. Inst. Wyd. 1930.
- Litauer J. J.: Polska procedura cywilna. Warszawa, 1930, 230 str.
- Lutostański K.: Prawo cywilne. Stosunki majątkowe pomiędzy małżonkami. Nowe wydanie opracowane na podstawie wykładów prof. K. Lutostańskiego. Warszawa, „Bratnia Pomoc”, 1931, 171 str.
- Namitkiewicz J.: Dekret o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością wraz z postanowieniami dopełniającymi, wyd. III. Warszawa, Hoesick, 1930, 120 str., 4 zł.
- Natanson W.: Praktyczny poradnik wekslowy dla wszystkich, mających do czynienia z weksłami. Warszawa 1931, 63 str.
- Piasecki Wł. i Korzonek J.: K. p. c. i przepisy wprowadzające k. p. c. z komentarzem. Miejsce Piastowe, Michalineum, 1931.
- Poznański Cz.: Orzecznictwo sądów polskich. Tezy 1818—1828. Warszawa, Hoesick, 1930, 355 str.
- Reinhold J.: Najnowsze orzecznictwo wekslowe i czekowe na lata 1929—1930, Lwów, Bodek, 1930, 36 str., 1,20 zł.
- Reinhold J.: Polskie orzecznictwo handlowe dla b. zab. austrj. za lata 1918—1930. Lwów, Bodek, 1930, 60 str., 2 zł.
- Reinhold J.: Dzisiejsze orzecznictwo do ustawy o ochronie lokatorów za lata 1929—1930, cz. II. Lwów, Bodek, 1930, 32 str., 1 zł.

- Reinhold J.: Polskie orzecznictwo procesowe cywilne dla b. zaboru austrij. Lwów, Bodek, 1930, 147 str., 4 zł.
- Rymowicz Z. i Świącicki W.: Prawo cywilne ziem wschodnich. Warszawa, Hoesick, 1930, 135 str.
- Sisslé E.: O istocie umowy o pracę. Warszawa, Min. Pracy i Op. Społ., 1930, 98 str.
- Stawski J. dr.: Waloryzacja zobowiązań prywatno-prawnych, wyd. II. Warszawa, Hoesick, 1930, 205 str.
- Stelmachowski Br.: Prawo upadłościowe ziem zachodnich. Poznań, Woj. Inst. Wydawniczy, 1932, 8,50 zł.
- Szyszkowski Wł.: Czynności z właścicielem mniemanym. Warszawa, 1930, 57 str.
- Tylbor St.: Kodeks cywilny R. T. F. S. K. Warszawa, Hoesick, 1930, 312 str., 14 zł.
- Wandycz S.: Prawo teatralne. Kontrakt sceniczny. Warszawa, Kasa im. Miąnowskiego, 1930, 108 str., 10 zł.
- Wilanowski B.: Prawo małżeńskie. Wilno, 1931, 98 str.
- Żabicki A.: Prawo handlowe obow. w Polsce, według wykładów na Wolnej Wszechnicy Polskiej cyw. Warszawa, Br. Pomoc W. W. P., 1931, 190 str.
- Zbiór orzeczeń Sądu Najwyższ. Orzeczenia Izby I (cyw.) 1930, II-gie półrocze. Warszawa, 1931, 204 str.
- Zbiór orzeczeń Sądu Najwyższ. Orzeczenia Izby III (cywilnej) 1929, I-sze półrocze, cz. II. Warszawa, Min. Sprawiedl., 1930, 193 str.
- Zoll Fr.: Prawo cywilne, wyd. III. Poznań, Woj. Inst. Wyd., 1931, 191 str., 8,80 zł.

Czasopisma: Uwagi do kodyfikacji prawa małżeńskiego w Polsce (Ateneum, styczeń, 1931). — Biskupski St.: Przeszkody małżeńskie w prawie kanonicznym i projekcie Kom. Kodyf. (Ateneum, luty, 1931). — Aleksandrowicz K.: Zezwolenie na małżeństwo w prawie kanonicznym i w prawie polskim (Ateneum, maj, 1931). — Biskupski St.: Forma małżeństwa według proj. Komisji Kodyf. R. P. (Ateneum, nr. czerwiec—lipiec, 1931). — Jarzęcki: Moratorium mieszkaniowe i czynszowe dla bezrobotnych w ust. o ochr. lok. (Czasopismo Adwokatów Polskich, Dział woj. zachodnich, Nr. 7, 8, 9, 1930). — Kazowski T.: Sprawa minimum egzystencji przy zajęciu sądownem (Czasopismo Adwokatów Polskich, Dział woj. zachodnich, Nr. 10—11, 1931). — Koszewski M.: O jednolitość orzecznictwa sądów powszechnych i N. T. A. (Czasopismo Adwokatów Polskich, Dział woj. zachodnich, Nr. 12, 1930). — Zalewski A.: Charakter umów wiejskich, w których jeden kontrahent świadczy mieszkaniem a drugi wzamian za to usługi (Czasopismo Adwokatów Polskich, Dział woj. zachodnich, Nr. 12, 1930). — Kruszelnicki Fr.: Zalety i wady polskiej procedury cywilnej (Czasopismo Adwokatów Polskich, Dział woj. zachodnich, Nr. 5, 6, 7, 8, 1931). — Czerwiński A.: O postępowaniu przed sądami okręgowymi i grodzkimi według proj. K. P. C. (Czasopismo Adwokatów Polskich, Dział woj. zachodnich, Nr. 12, 1930).

pismo Sędziowskie, Nr. 7, 8, 1930). — Gołąb St.: Uwagi nad proj. K. P. C. (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 7, 8, 1930). — Hahn Z.: Adnotacja z §-u 297a austr. p. k. u. c. (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 11—12, 1930). — Hahn Z.: Apelacje wedle K. P. C. (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 1—2, 1931). — Czerwiński A.: O dowodach wedle K. P. C. (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 3—4, 1931). — Hahn Z.: Zażalenie według p. K. P. C. (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 5—6, 1931). — Allerhand M.: Przepisy procesowe austr. o sprzedaży na raty (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 7—8, 1931). — Miszewski W.: Unieważnienie orzeczenia w sprawie cywilnej na wniosek urzędu prokuratorskiego (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 38, 1930). — Głębocki K.: Czy sądy są kompetentne do rozstrzygania sporów prywatno-prawnych między obywatelami polskimi i sowieckimi (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 40, 1930). — Chełmoński A.: Reforma wymiaru sprawiedliwości a interesy gospodarcze państwa (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 41, 42, 1930). — Miszewski W.: Delegowanie sędziego do pełnienia czynności notariusza (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 43, 1930). — Wołkow E.: Wartość powództwa a kasacja (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 46, 1930). — Miszewski W.: Skarga wzajemna w procesie cywilnym przed sądem pracy (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 52, 1930). — Kazowski T.: Dopuszczalność egzystencji na obszarze obow. proc. cyw. z 1877 wekslowych klauzul wykonawczych wydanych na podstawie art. 161 U. P. C. 1864 r. (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 52, 1930). — Wasilkowski J.: Odpowiedzialność za szkodę, zrządzoną przez rzeczy w proj. polskiego prawa o zobowiązaniach (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 1930 i 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 1931). — Kaczkowski J.: Nowelizacja prawa akcyjnego (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 2, 3, 1931). — Domański L.: O prawie własności nieruchomości hipotekowanych (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 1931). — Glass J.: Rzut oka na systemat hipoteczny w Tunisie (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 1931). — Bekerman J.: Przyczynek do t. zw. „spraw” o ukryte darowizny (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 11, 1931). — Muzykant Sz.: Przelew praw wieczysto-czynszowych (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 17, 18, 1931). — Miszewski W.: Przerwa przedawnienia wekslowego w postępowaniu klauzulowem (art. 103. p. 3. pr. weks.). (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 21—24. 1931). — Kaczkowski J.: Obligacje kolejowe (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 22, 1931). — Bekerman J.: W przedmiocie rejestracji spółek akc. (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 23, 1931). — Ślaski B.: Uwagi do proj. ustawy notarialnej (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 25, 1931). — Langrod R.: Akcja pluralna, a ochrona mniejszości w polskim prawie akcyjnym (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 26, 27, 1931). — Goldberg M.: Procedura uznania weksli zaginionych za umorzone (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 29, 1931). — Feinberg St.: Towarzystwa akcyjne w roli adwokatów (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 31, 1931). — Namitkiewicz J.: Czy, według prawa polskiego, jest odpowiedzialna wobec posiadacza czeku osoba, indosująca czek, wystawiony na określoną osobę

z dodaniem wyrazów „lub na okaziciela”? (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 31, 1931). — Nowodworski St.: Nazwisko rozwódki (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 33, 34, 35, 36, 37, 1931). — Bekerman J.: Krytyka art. 58 i 59 proj. ust. notaryj. (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 39, 1931). — Zauberman A.: Wekslowe i czekowe forum konkurencyjne według k. p. c. (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 40, 1931). — Apałow K.: Przekroczenie terminu 6 mies. z art. 161 u. p. c. (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 40, 1931). — Janne X.: Uwagi o akcjach z głosem pluralnym w spółkach akcyjnych belgijskich (Głos Prawa Nr. 8, 1930). — Axer M.: Z aktualnych zagadnień proceduralnych (Głos Prawa, Nr. 8, 1930). — Kästenblatt S.: Czy posiadacz może być poczytywany za sąsiada w rozumieniu § 850 u. c. (Głos Prawa, Nr. 9, 1930). — Korzonek J.: Stosunek procesu cywilnego do procesu adhezyjnego na tle przepisów kod. proc. karn. i proj. kod. proc. cyw. (Głos Prawa, Nr. 10, 1930). — Skąpski J.: Przeoczenia w nowym kodeksie postępowania cywilnego (Głos Prawa, Nr. 1, 1931). — Fénichel L.: Umowa o pośrednictwo (Głos Prawa, Nr. 1, 1931). — Korzonek J.: Przymus adwokacki w kodeksie postępowania cywilnego (Głos Prawa, Nr. 2, 1931). — Lutwak A.: Nieuczciwa konkurencja przez odstraszenie odbiorców i podrywanie kredytu oczernieniami (Głos Prawa, Nr. 3, 1931). — Weinberg S.: Dwie kwestje sporne dotyczące dopuszczalności rewizji (Głos Prawa, Nr. 3, 1931). — Hoffman Z.: Jaki jest czasokres przedawnienia składki (art. prem. 71) ubezpieczeniowej (Głos Prawa, Nr. 3, 1931). — Rast O.: Jakiego roszczenia dochodzić ma dziedzic koniecznie odwołujący darowiznę na zasadzie § 951 austr. u. c. (Głos Prawa, Nr. 6, 1931). — Lutwak A.: Losy skargi, której żądanie pozwany w toku sporu udaremnił. Przyczynek do wykładni § 406 zd. I. austr. proc. cyw. wzgl. art. 346' zd. II. k. p. c. oraz do art. 13 ust. o ochr. lok. (Głos Prawa, Nr. 7, 1931). — Kraus A.: Przyczynek do interpretacji ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Głos Prawa, Nr. 7, 8, 1931). — Dymek W.: Stosunek pisma do słowa w procesie cywilnym (Głos Prawa, Nr. 7, 1931). — Kästenblatt S.: Apologia ochrony posesoryjnej i konieczność rozszerzenia jej de lege ferenda (Głos Prawa, Nr. 7, 1931). — Rosenbaum M.: Rzut oka na przymusową realizację wiarytelności hipotecznych według systemu niemieckiego w porównaniu z austriackim (Głos Prawa, Nr. 4, 1931). — Czy istnieje egzekucja ku zabezpieczeniu praw prywatnych (Głos Prawa, Nr. 4, 1931). — Frucks M.: Do wykładni § 297 a) u. c. (Głos Prawa, Nr. 5, 1931). — Lutwak A.: O cierniowych kolejach polskiej ordynacji adwokackiej (Głos Prawa, Nr. 8, 1931). — Kurzer Fr.: Żądanie skargi na podstawie ustawy o zwalczaniu czynności prawnych (Głos Prawa, Nr. 8, 1931). — Rast O.: Czy i w jakich warunkach sąd jest władny zamianować zarządcę rzeczy wspólnej? (§§ 833 i nast. austr. k. c.). (Głos Prawa, Nr. 8, 1931). — Jaskłowski W.: O potrzebie reformy spadkobrania gospodarstw małorolnych (Głos Sądownictwa, Nr. 9, 10, 1930). — Korzonek J.: Kilka uwag o wyłączaniu biegłych według proj. k. p. c. (Głos Sądownictwa, Nr. 9, 1930). — Korzonek J.: Powództwo o ustalenie według projektu k. p. c. (Głos Sądownictwa, Nr. 11, 1930). — Gumiński J.: Art. 70

dekrety o rejestrze (Głos Sądownictwa, Nr. 11, 1930). — Masłowski P.: Uwagi o sekwestrze sądowym w świetle orzeczeń Sądu Najw. (Głos Sądownictwa, Nr. 11, 1930). — Korzonek J.: Interwencja główna w k. p. c. (Głos Sądownictwa, Nr. 12, 1930). — Sitnicki Z.: Kodeks postępowania cywilnego (Głos Sądownictwa, Nr. 12, 1930). — Zejda E.: Uprawnienie syndyka tymczasowego do dłużników masy (Głos Sądownictwa, Nr. 2, 1930). — Stecki W.: Nowelizacja prawa o spółkach akcyjnych (Głos Sądownictwa, Nr. 1, 1931). — Muraszko Cz.: Zabezpieczenie powództw i wyłączanie świadków w procesach z Kasą Chorych (Głos Sądownictwa, Nr. 2, 1931). — Muraszko Z.: O prawie własności i hipotece w domach spółdzielczych (Głos Sądownictwa, Nr. 3, 1931). — Szylkret J.: Punkt 2 art. 1281 K. C. na tle ustawy hipotecznej z 1818 r. (Głos Sądownictwa, Nr. 4, 1931). — Korzonek J.: „Prorogatio fori”, według k. p. c. (Głos Sądownictwa, Nr. 5, 1931). — Ekstein H.: Klauzula egzekucyjna a przedawnienie (Głos Sądownictwa, Nr. 7—8, 1931). — Załeski L.: Sprawy o eksmisje z mieszkań służbowych na tle orzecznictwa sądów pracy (Głos Sądownictwa, Nr. 7—8, 1931). — Kruszelnicki Fr.: Zasady procesu cyw. według pol. proc. cyw. (Głos Sądownictwa, Nr. 9, 1931). — Czerwiński St.: Przywrócenie terminu do zapowiedzenia środka odwoławczego (Głos Sądownictwa, Nr. 9, 1931). — Notarjat wobec przesilenia (Notarjat-Hipoteka, Nr. 1, 1931). — W obronie hipoteki polskiej (Notarjat-Hipoteka, Nr. 1, 1931). — Werkowski K.: Praktyka notarialna (Notarjat-Hipoteka, Nr. 2, 1931). — Wedzielski M.: Umowa ubezpieczenia a prorogatio fori (Palestra, Nr. 8—19, 1930). — Hartglas M.: W kwestji wynagrodzenia za prowadzenie sprawy (Palestra, Nr. 8, 9, 1929). — Goldsztein St.: Uwagi do projektu k. p. c. (Palestra, Nr. 8 1930 i Nr. 1—2, 1931). — Waśkowski E.: O kodeksie postępowania cywilnego (Palestra, Nr. 10—11, 1930 i Nr. 3, 1931). — Skąpski J.: Przeoczenie w nowym k. p. c. (Palestra, Nr. 12, 1930 i Nr. 6—7, 1931). — Szytkgold M.: Francuska ustawa o umowie ubezpieczenia (Palestra, Nr. 5, 6—7, 1931). — L'esman J.: Prawo autorskie w kinematografji dźwiękowej (Palestra, Nr. 5, 6, 1931). — Stawski J.: Obowiązek żony utrzymywania męża (Palestra, Nr. 6—7, 1931). — Zoll Fr.: Polski kodeks cywilny (Palestra, Nr. 8—9, 1931). — Kuratowski R.: Uwagi w przedmiocie formy układów o sąd polubowny (Palestra, Nr. 8—9, 1931). — Poznański J.: Małżeństwo w Polsce, a w Rosji Sowieckiej (Prawo, Nr. 6, 7, 1930). — Łomnicki A.: O środkach odwoławczych wedle k. p. c. (Prawo, Nr. 5—6, 1931). — Gołąb St. Projekt k. p. c. (Przegląd Notarialny, Nr. 3—4, 1930). — Grzybowski St.: Socjalizacja prawa akcyjnego i ugodowego (Przegląd Notarialny, Nr. 3—4, 1930). — Giżowski R.: Kontrakt darowizny we formie prywatnego dokumentu (Przegląd Notarialny, Nr. 3—4, 1930). — Giżowski R.: Prawny charakter wynagrodzenia notariusza za jego czynności zawodowe (Przegląd Notarialny, Nr. 1, 1931). — Weinberg S.: O kilku kwestiach spornych książki prof. Gołąba o projektach polskiej procedury cywilnej (Przegląd Notarialny, Nr. 1, 1931). — Zoll Fr.: Projekt ustawy hipotecznej (Przegląd Notarialny, Nr. 2, 1931). — Jackowski R.: Teorja organizacji spo-

lecznej w państwie kapitalistycznym a ustrój ksiąg ziemskich (Przegląd Notarjalny, Nr. 2, 1931). — St. St.: Uwagi do projektu polskiej ustawy notarjalnej (Przegląd Notarjalny, Nr. 2, 1931). — Glass J.: Kandydaci notarjalni w Małopolsce a przyszła polska ustawa notarjalna (Przegląd Notarjalny, Nr. 2, 1931). — X. X.: Uwagi nad art. 129 a — opracowanego przez Kom. Kod. projektu ustawy notarjalnej (Przegląd Notarjalny, Nr. 2, 1931). — Breyer St.: „Głos Adwokatów” o projekcie nowej ustawy notarjalnej (Przegląd Notarjalny, Nr. 2, 1931). — Myciński J.: Prawo hipoteki w praktyce (Przegląd Notarjalny, Nr. 2, 1931). — Rast O.: Do interpretacji 941, u. c. (Przegląd Prawa i Administracji, Rw. IV, 1930). — Przybyłowski K.: Czasowe ograniczenie roszczeń posesoryjnych (Przegląd Prawa i Administracji, kw. I, 1931). — Hrobóni J.: Syntetyczna ocena polskiej procedury cywilnej w świetle materiałów ustawodawczych (Przegląd Prawa i Administracji, kw. I, 1931). — Przybyłowski K.: Czasowe ograniczenie roszczeń posesoryjnych (Przegląd Prawa i Administracji, kw. II i III, 1931). — Litauer J. J.: Forma i typy orzeczeń sądowych (Przegląd Prawa i Administracji, kw. III, 1931). — Fenichel Z.: Sądy polubowne wedle k. p. c. (Przegląd Prawa i Administracji, kw. III, 1931). — Sand H.: W sprawie projektu ustawy sprzedaży na raty (Przegląd Prawa Handlowego, Nr. 7, 1930). — Benis A.: Studja akcyjne — O moc obowiązującą nowej ustawy akcyjnej (Przegląd Prawa Handlowego, Nr. 8, 1930). — Rosenbluth S.: Znaczenie prawne ruchu przedsiębiorstwa (Przegląd Prawa Handlowego, Nr. 8, 1930). — Benis A.: Koncesja czy zgłoszenie (Przegląd Prawa Handlowego, Nr. 9, 1930). — Kon H.: Protokół walnego zgromadzenia Spółki Akcyjnej (Przegląd Prawa Handlowego, Nr. 1, 1931). — Kaczkowski J.: Projekt reformy akcyjnej w Niemczech (Przegląd Prawa Handlowego, Nr. 1, 2, 1931). — Benis A.: Podwyższanie i obniżanie kapitału akcyjnego (Przegląd Prawa Handlowego, Nr. 2, 3, 1931). — Namitkiewicz J.: Konferencja Międzynarodowa Genewska w sprawie ujednostajnienia prawa wekslowego (Przegląd Prawa Handlowego, Nr. 3, 1931). — Skoryna St.: Wykreślenie z urzędu wpisu uzyskanego przez wprowadzenie w błąd Sądu Rejestrowego (Przegląd Prawa Handlowego, Nr. 3, 1931). — Jerich J.: Zwołanie walnego zgromadzenia spółki akcyjnej (Przegląd Prawa Handlowego, Nr. 4, 6, 1931). — Litwin J.: Pseudonim kupiecki (Przegląd Prawa Handlowego, Nr. 4, 5, 1931). — Fenichel Z.: Problem godzin nadliczbowych (Przegląd Prawa Handlowego, Nr. 5, 1931). — Cypin S.: Ustawodawstwo handlowe Rosji Sowieckiej (Przegląd Prawa Handlowego, Nr. 7, 9, 1930 i Nr. 6, 7, 1931). — Janczewski S.: Uwagi do proj. ust. o spółkach z ogr. odp. (Przegląd Prawa Handlowego, Nr. 7, 1931). — Liebeskind A.: Zasadnicze postanowienia projektu kodeksu post. cywilnego (Przegląd Sądowy, Nr. 11, 1930). — Korzonek J.: O bezwzględnych przyczynach wyłączenia sędziego w proj. k. p. c. (Przegląd Sądowy, Nr. 12, 1930). — Kostołowski M.: Jeszcze o ochronie prowizjonalnej w przyszłym prawie polskim (Przegląd Sądowy, Nr. 1, 1931). — Dworzański E.: W kwestji przyspieszenia egzekucji w Małopolsce (Przegląd Sądowy, Nr. 1, 1931). — Bartz A.: Większość rzeczowa w postępowaniu układowem (Przegląd Sądowy, Nr. 2, 1931). — Bartz A.: Wpływ po-

zbycia nieruchomości na przyczynę wypowiedzenia lub rozwiązania umów najmu według obow. ust. o ochr. lok. (Przegląd Sądowy, Nr. 3, 1931). — Hrobóni J.: Kilka uwag o formalnej stronie polskiego k. p. c. (Przegląd Sądowy, Nr. 4, 1931). — Jendl A.: Wynagrodzenie za godziny nadliczbowe w oświetleniu orzecznictwa sądowego (Przegląd Sądowy, Nr. 5, 1931). — Fenichel Z.: O dowodach według kodeksu postępowania cywilnego (Przegląd Sądowy, Nr. 6, 1931). — Kruszelnicki Fr.: Na marginesie kod. post. cyw. (Przegląd Sądowy, Nr. 7, 1931). — Bartz A.: Wymogi ważności bezpłatnego przelewu wierzytelności (Przegląd Sądowy, Nr. 7, 1931). — Hrobóni J.: Art. 3 k. p. c. a § 228 austr. proc. cyw. (Przegląd Sądowy, Nr. 8, 1931). — Kozubski A.: Czy skarga prowizyjna żądająca tylko ustalenia naruszenia jest dopuszczalną? (Przegląd Sądowy, Nr. 9, 1931). — Fenichel Z.: Dochodzenie interesu i szkody w postępowaniu egzekucyjnym (Przegląd Sądowy, Nr. 10, 1931). — Petruszewicz K.: Zmiany wprowadzone do rosyjskiej ustawy post. cyw. przez polskie ustawodawstwo (Wileński Przegląd Prawniczy, Nr. 4, 1930). — Sumorok L.: Prawa rzeczowe w przyszłym kodeksie polskim (Wileński Przegląd Prawniczy, Nr. 6, 1930). — Bergmann L.: Powództwo cywilne w procesie karnym (Wileński Przegląd Prawniczy, Nr. 10, 11, 1930). — Łuczycyk J.: Umowa kaucji hipotecznej (Wileński Przegląd Prawniczy, Nr. 1, 1931). — Zajkowski J.: Krzywda moralna a roszczenie majątkowe (Wileński Przegląd Prawniczy, Nr. 2, 3, 4, 5, 1931). — Waśkowski E.: Zasady podstawowe k. p. c. (Wileński Przegląd Prawniczy, Nr. 10, 1931). — Grudziński O.: Organizacja spółdzielni wojskowych i odpowiedzialność cywilna i karna jej organów (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 3, 1930).

Ackermann Ch.: Répertoire de jurisprudence en matière de transports. T. III. Retards. Laissés pour compte. Paris, Sirey, 1930, 310 str.

Amoureux-Ménard J.: Etude sur les voies d'exécution en droit anglais. Paris, Rousseau, 1931, 505 str., 66 fr.

Baëlde G.: La défense des parts de fondateur. Paris, 1930, 25 fr.

Barrier E.: Ce qu'il faut savoir sur le divorce et la séparation de corps. Paris 1930, 7,50 fr.

Batardon L.: Traité pratique des sociétés commerciales aux points de vue comptable, juridique et fiscal. Paris, Dunod, 1931, 916 str., 94 fr.

Bertrand L.: Le guide des faillites, des liquidations judiciaires, des banqueroutes et des réhabilitations commerciales. Paris, Rousseau, 1930, 453 str., 60 fr.

Biardeau L.: Le certificat pré-nuptial. Etude de droit comparé et de législation. Paris, Sirey, 1931, 346 str., 48 fr.

Bineau E., Carpentier E. et Homburg R.: Précis analytique des statuts des sociétés civiles et commerciales. Paris, Colin, 1931, 327 str., 50 fr.

Bizière P.: L'assureur. Directeur du procès en responsabilité civile. Paris, 1930, 30 fr.

Bonnencase J.: Le droit commercial et maritime, 2 éd., 1931, 40 fr.

- Bonnecase J.: Problème du droit et science belge du droit civil. Paris, du Boccard, 1931, 456 str., 60 fr.
- Bonnet P.: Le droit en retard sur les faits. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1930, 12 fr.
- Bosvieux H.: La nouvelle réglementation des assemblées générales extraordinaires et des assemblées spéciales d'actionnaires d'après la loi du 1/V. 1930. Paris, Sirey, 1930, 80 str., 10 fr.
- Bousquet M.: Des servitudes de droit civil ou foncières. Paris 1930, 20 fr.
- Bourdonnay H.: Le président du Tribunal civil, 3 éd. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1931, 80 fr.
- Brun R.: Précis de transports commerciaux. T. II. Transports par chemin de fer. Paris, Dunod, 1931, 353 str., 34 fr.
- Brun A.: Rapports et domaines des responsabilités contractuelle et délictuelle. Paris, Sirey, 1931, 390 str., 50 fr.
- Camerlynck H.: La loi anglaise de 1929 sur les sociétés par actions. Paris 1930, 30 fr.
- César-Bru Ch.: Traité théorique et pratique de procédure civile et commerciale, T. I. Paris 1931, 50 fr.
- Chabas J.: De la déclaration de volonté en droit civil français. Paris, Sirey, 1931, 231 str., 32 fr.
- Chéron A.: Les innovations législatives égyptiennes en matière de sociétés. Paris, Rousseau, 1931, 13 str., 6 fr.
- Choucri-Cardahi: Les sûretés réelles et la vente forcée dans le droit des pays sous mandat du Levant. Paris 1929, 6 fr.
- Choucri-Cardahi: La copropriété. Les divers aspects. Les problèmes qu'elle soulève. Paris, Lib. gén. de droit et de jurisprudence, 1931, 10 fr.
- Ciselet G.: La femme, ses droits, ses devoirs et ses revendications. Paris 1930, 20 fr.
- Cohen J.: Principes du projet de code de commerce roumain. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1931, 10 fr.
- Colin A.: Cours élémentaire de droit civil français. T. I—II. 6 éd. Paris, Dalloz, 1931, 50 fr i 60 fr.
- Copper Royer J.: Les sociétés à responsabilité limitée en droit français. Paris, 1931, 50 fr.
- Cuche P.: Précis de procédure civile et commerciale, 5 éd. Paris 1931, 25 fr.
- Dalloz: Code civil. Paris, Dalloz, 1931, 933 str. 20 fr.
- Dalloz: Code de commerce. Paris, Dalloz, 1931, 680 str., 20 fr.
- Dalloz: Code de procédure civile. Paris, Dalloz, 1931, 649 str., 20 fr.
- Dalsace A.: Fondation et administration des sociétés anonymes. Paris, Dalloz, 1930, 218 str., 20 fr.
- Danjon D.: Traité de droit maritime. T. V. Paris, Sirey, 1931, 630 str., 82 fr.
- Dartigalongue H.: La tutelle des mineurs en droit espagnol. Paris, Chauny et Quinsac, 1930, 248 str., 30 fr.

- Decugis H.: *Traité pratique des sociétés par actions*, 7 éd. Paris, Sirey, 1931, 1096 str., 164 fr.
- Demey J.: *La notion actuelle du devoir conjugal et le but du mariage devant les tribunaux civils et les officialités*. Paris, Chauny et Quinsac, 1931, 16 str., 5 fr.
- Duen-Bunnac: *L'exécution testamentaire dans le droit anglais*. Paris, 1930, 25 fr.
- Durma M.: *La notification de la volonté (rôle de la notification dans la formation des actes juridiques)*. Paris, Sirey, 1930, 550 str., 60 fr.
- Eliachevitch, Tager et Nolde: *Traité de droit civil et commercial des Soviets*. Paris, Libr. gén. de droit et de jurispr., 1930, 200 fr.
- Escholier M.: *Le phonographe et le droit d'auteur*. Paris, Sirey, 1931, 342 str., 26 fr.
- Evelpidi N.: *Manuel de droit bancaire hellénique*. Paris, Rousseau, 1931, 223 str., 23 fr.
- Féria L.: *Essai sur la succession „ab intestat" et la légitime dans le code civil espagnol*. Chauny et Quinsac, 1930, 162 str., 25 fr.
- Foignet R. et Dupont E.: *Manuel élémentaire de droit civil*, 14 éd. Paris, Rousseau, 1931, 842 str., 26 fr.
- François J.: *La propriété de la provision en matière de lettre de change*. Paris, Sirey, 1930, 309 str., 50 fr.
- Frédéricq L.: *Principe de droit commercial belge*. T. II. Les sociétés. Paris, 1930, 125 fr.
- Fromhold P.: *Les problèmes posés en Allemagne par les perturbations d'après guerre dans le domaine des sociétés par actions et le projet de loi de 1930*, Paris, Rousseau, 1931, 102 str., 23 fr.
- Funk Fr.: *Commentaire du code fédéral des obligations*. Paris, Sirey, 1931, 324 str., 60 fr.
- Gabreau L.: *Ce qu'il faut savoir pour recueillir et déclarer les successions*. Paris 1931, 12 fr.
- Gibert R.: *Des causes de nullité de mariage qui sont en même temps des causes de divorce*. Paris 1930, 25 fr.
- Haas L.: *Ce qu'il faut savoir sur l'achat et la vente des fonds de commerce*. Paris, 1930, 7,50 fr.
- Hémar J.: *Précis élémentaire de droit civil*. T. III. 2 fasc. Paris 1930, 25 fr.
- Ho-Tchong-Chan: *Code civil de la République de Chine*. Paris 1930, 40 fr.
- Homburg R.: *Le droit d'interprétation des acteurs et des artistes exécutants*. Paris 1930, 20 fr.
- Ionasco A.: *La copropriété d'un bien*. Paris 1930, 35 fr.
- Ionescu O.: *La notion de droit subjectif dans le droit privé*. Paris 1931, 35 fr.
- Isay R.: *Le droit minier des principaux Etats civilisés*. Paris 1930, 25 fr.
- Janton H.: *Etude financière et juridique sur l'augmentation de capital dans les sociétés anonymes*. Paris, Rousseau, 1931, 143 str., 44 fr.

- Josserand L.: Cours de droit civil positif français. T. III. Paris 1930, 60 fr.
- Koch T.: Le régime juridique des cartels anglais. Paris, Sirey, 1931, 104 str., 32 fr.
- Lainville R.: Les lotissements défectueux et la loi Sarrault. Paris 1930, 5 fr.
- Le Bourkis P.: Des obligations et de la responsabilité des compagnies de navigation aérienne dans le transport des personnes. Paris 1929, 20 fr.
- Lecompte H.: Essai sur la notion de faculté en droit civil. Paris, Sirey, 1930, 132 str., 40 fr.
- Lepaulle P.: Les éléments essentiels du trust. Paris, Rousseau, 1930, 25 str., 7,50 fr.
- Le Pelley A.: La notion de tiers dans la loi hypothécaire espagnole. Paris, 1931, 32 fr.
- Lévy J.: La résolution de plein droit des contrats. Paris, Press. univ., 1931, 108 str., 25 fr.
- Lois Yougoslaves sur la faillite et la liquidation judiciaire. Paris, Sirey, 1930, 25 fr.
- Lyon-Caenet Renault: Traité de droit commercial, T. V. Paris 1931/32, 120 fr.
- Madray G.: De la représentation en droit privé. Paris 1931, 30 fr.
- Maitre H.: Guide pratique des formalités obligatoires à remplir par les vendeurs d'un fonds de commerce. Paris 1931, 80 str., 15 fr.
- Malaplate L.: Le droit d'auteur. Paris 1931, 56 fr.
- Mallet P.: La renonciation à succession. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1931, 50 fr.
- Marotte P.: De l'application des droits d'auteur et d'artistes aux oeuvres cinématographiques et cinéphoniques. Paris, Sirey, 1931, 28 fr.
- Maruite M.: La notion juridique de gestion d'affaires. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1931, 40 fr.
- Massonau A.: Les actions à vote privilégié en France et à l'étranger. Paris, Rousseau, 1930, 230 str., 40 fr.
- Messina S.: Traité de droit civil égyptien mixte. T. III. Paris, Sirey, 1931, 400 str., 150 fr.
- Michel R.: L'assurance de crédits en droit comparé. Paris, Colin, 1930, 313 str., 100 fr.
- Michel J. et Fauré E.: La question des actions à droit de vote plural. Paris, Colin, 1931, 106 str.
- Minvielle G.: Traité pratique des lotissements contenant le texte et le commentaire des lois et décrets. Paris 1930, 30 fr.
- Monier R.: La garantie contre les vices cachés dans la vente romaine. Paris 1930, 40 fr.
- Moreau H.: Des effets du divorce. Paris, Godde, 1930, 110 str., 20 fr.
- Morel-Fatio L.: La nationalité des sociétés. Paris, Rousseau, 1931, 143 str., 33 fr.

- Moulin P.: Le rachat par une société de ses propres titres. Paris, Sirey, 1931, 342 str., 40 fr.
- N... : La III-e édition de précis de droit civil. T. II. Paris, Dalloz, 1931, 25 fr.
- N... : Code civil de la république de Chine. Paris, Sirey, 1930, 195 str., 40 fr.
- Netter Y.: Code pratique de la femme et de l'enfant. Paris, 1930, 7,50 fr.
- Niboyet J.: La législation des loyers en France. Paris 1930, 5 fr.
- Paisant J.: De la preuve testimoniale et de l'enquête en matière de divorce. Paris 1930, 25 fr.
- Pic P.: Des sociétés commerciales, supplément à la 2. éd. Paris, Rousseau, 1930, 135 str., 15 fr.
- Planiol et Ripert: Traité pratique de droit civil français. T. VII. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1931, 82 fr.
- Popesco G.: Le droit de rétention en droit anglais. Paris 1930, 35 fr.
- Pottier A.: Les sociétés à responsabilité limitée, 4 éd. Paris 1930, 60 fr.
- Priez J.: Manuel-guide pratique des sociétés anonymes. Paris 1930, 25 fr.
- Richardot H.: Les pactes de séparation amiable entre époux, 1930, 60 fr.
- Rotondi M.: La notion juridique de l'achalandage. Paris, Rousseau, 1930, 6 fr.
- Rutsaërt J.: Le fondement de la responsabilité civile extra-contractuelle. Paris, 1930, 40 fr.
- Rousseau R.: Traité théorique et pratique des sociétés commerciales françaises et étrangères. Paris, Rousseau, 1931, 57 str., 12 fr.
- Sainsot H.: Lotissement et promesse de vente. La loi du 30. VII. 1930, ses effets. Paris, Colin, 1931, 14 str., 4 fr.
- Salle E.: L'évolution technique du contrat et ses conséquences juridiques. Paris, Rousseau, 1930, 358 str.
- Scemama R.: Essai sur les conflits des lois en Tunisie en matière de droit de famille. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1930, 25 fr.
- Schill J.: Les droits de la femme française dans le ménage. Paris 1931, 6 fr.
- Scordel J.: Les apports en nature dans les sociétés par actions. Paris, 1930, 40 fr.
- Sérager M.: La vente à tempérament et la consommation d'après l'expérience des Etats-Unis. Paris, 1930, 30 fr.
- Tchang-Ting-Tchang: Le mariage et la situation de la femme mariée en Chine au 1-er quart du 20-e siècle. Paris, 1930, 25 fr.
- Tenchea J.: La personnalité juridique en droit roumain. Paris, Edit. et publ. contemp. 1930, 240 str., 35 fr.
- Thaller E.: Traité élémentaire de droit commercial (à l'exclusion du droit maritime) 8 éd. Paris, Rousseau, 1930, 2 v. 100 fr.
- Thirion G.: Le bail avec promesse de vente. Paris, Dalloz, 1930, 25 fr.
- Ulrix L.: L'action alimentaire des enfants naturels. Paris, 1930, 35 fr.
- Valensi Ch.: Faillite. Paris, Sirey, 1931, 100 str., 20 fr.
- Valéry J.: Du Fondement du droit pour les actionnaires d'exercer les actions sociales. Paris, Rousseau, 1931, 13 str., 6 fr.

- Van Hille W.: Le droit des gens mariés en Flandre à la fin de l'ancien régime. Paris, 1930, 60 fr.
- Veniamin V.: Essais sur les données économiques dans l'obligation civile. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1931, 252 str.
- Viard P.: Histoire générale du droit privé français. Paris, Press. Univ. 1931, 148 str. 25 fr.
- Vidal-Nacquet A.: Les sous-locataires et la propriété commerciale. Paris, Stock, 1931, 20 fr.
- Vincent J.: La répartition entre les héritiers des créances et des dettes de la succession. Paris, Dalloz, 1931, 30 fr.
- Vizioz H.: Etudes de procédure. Observations sur l'étude de la procédure civile, I-e partie. Paris, du Bocard, 1931, 60 str., 8 fr.
- Vrabiesco J. E.: L'interdiction de sous-louer. Paris, Chauny et Quinsac, 1931, 104 str. 25 fr.
- Adler E.: Rechtsfälle aus dem gewerblichen Rechtsschutz u. d. Urheberrecht. Wien, Perles, 1930, 84 str., 2,30 M.
- Albrecht R.: Praktischer Ratgeber f. Anwertungs-Hypothekengläubiger. Leipzig 1930, 56 str., 2 M.
- Alma H.: Ein Vorschlag zur Ehechtsreform. Wien, Springer, 1930, 222 str., 5,70 M.
- Altmann L.: Das österr. allg. bürgerliche Recht. Wien, Staatsdruckerei, 1931, 947 str., 15 M.
- Aufsess E.: Leitfaden z. Einführung in das Konkursrecht u. Konkursverfahren. 2. Aufl. Leipzig, Hirschfeld, 1931, 260 str., 7 M.
- Baumbach A.: Das privatrechtliche Schiedsgerichtsverfahren. Berlin, Liebmann, 1931, 307 str., 12,70 M.
- Baumbach A.: Das neue schiedsgerichtliche Vollstreckungsverfahren u. andere Ändergn. d. Zivilprozessordnung v. 1930. Berlin, Liebmann, 1930, 31 str., 0,60 M.
- Billinger A.: Der Ehevertrag n. Schweiz. Zivilgesetzbuch. Glarus, Tschudy, 1931, 109 str., 5 fr.
- Blomeyer K.: Bemerkungen zu neueren Schriften ü. d. Zivilprozessrecht u. ü. d. Zivilprozessreform. Leipzig, Rossberg, 1931, 3 M.
- Bondi A.: Die Rechte d. Aktionäre. Berlin, Vahlen, 1930, 285 str., 10,80 M.
- Böttger H.: Der Wechsel in der Praxis. Berlin, „Buchkunst, graphische Werkstätten“, 1930, 57 str., 1,50 M.
- Brand A.: Die Grundbuchsachen in der gerichtlichen Praxis einschliesslich Aufwertung d. Grundstückspfandrechte, 5. Aufl. Berlin, Springer, 1931, 569 str., 29 M.
- Breitbach R.: Nicht rechtsfähige Vereine u. Körperschaften. Breslau, Marcus, 1930, 152 str., 7,20 M.
- Brodmann E.: Die Sanierung unseres Aktienwesens. Leipzig, de Gruyter, 1931, 46 str., 3 M.

- Cohn E.: Reform d. Interventionsprozess. Berlin, Springer, 1931, 78 str., 6,60 M.
- Cohn E.: Das rechtsgeschäftl. Handeln f. denjenigen, den es angeht, in dogmatischer u. rechtsvergleichender Darstellung. Malburg, Elwert 1931, 335 str., 13,50 M.
- Cohn R.: Die nichtige offene Handelsgesellschaft im Rechtsverkehr u. d. Gläubigerschutz. Leipzig, Noske, 1930, 106 str., 5 M.
- Conrad J.: Die Selbstfinanzierung d. Unternehmung. Berlin, Spaeth & Linde, 1931, 61 str., 2 M.
- Cosack K.: Lehrbuch d. Handelsrecht. 12 Aufl. Stuttgart, Enke, 1930, 553 str., 19 M.
- Danzmann H.: Das Verhältnis d. Schadenersatzansprüche aus d. Eigentum (§ 989 B. G. B.) zu d. Ansprüchen aus unerlaubter Handlung. Berlin 1930, 52 str., 1,80 M.
- David A.: Praktische Fälle aus dem Zivil- u. Zivilprozessrecht in Lösungen. Mannheim, Bensheimer, 1931, 129 str., 5 M.
- Derenberg W.: Warenzeichen u. Wettbewerb in den Vereinigten Staaten v. Amerika. Berlin, Heymann, 1931, 400 str., 18 M.
- Düby O.: Die rechtliche Natur der Kollektivversicherung mit bes. Berücks. ihrer Stellung im Schweiz. V. V. G. Bern, Stämpfli, 1930, 146 str., 5 M.
- Enneccerus, Kipp u. Wolff: Lehrbuch d. B. G. B. Bd. 4. Marburg, Elwert, 1931, 24 M.
- Feuerstein C.: Die Schlüsselgewalt d. Ehefrau n. d. neueren Ehereformgesetzgebung im Vergleich z. B. G. B. Rostock, Hinstorff, 1931, 155 str., 5 M.
- Fragistas Ch.: Das Präventionsprinzip in der Zwangsvollstreckung. Mannheim, Bensheimer, 1931, 84 str., 6 M.
- Franke H.: Die Reform d. Wettbewerbsrechts, 2 Aufl. Berlin, Heymann, 1931, 20 str., 2 M.
- Frankenburger H.: Einführung in das Studium d. B. G. B. T. I. München 1931, 92 str., 3,30 M.
- Friedemann J.: Höhere Gewalt in der Seeschifffahrt. Hamburg, Eckardt & Messtorff, 1931, 44 str., 2 M.
- Friedländer K.: Die Rückzahlung, Verzinsung u. Beitreibung d. Aufwertungshypothek. Berlin, Stilke, 1930, 115 str., 3,50 M.
- Fuchsberger H.: Arglistische Täuschung im Zivilprozessrecht. Rostock, Hinstorff, 1930, 60 str., 3,50 M.
- Goldschmidt W.: Das Recht der Ehwohnung. Berlin, Heymann, 1930, 92 str., 5 M.
- Gottschö E.: Luftverkehrsrecht. München, Beck, 1931, 201 str., 6,50 M.
- Grauer Fr.: Die ungerechtfertigte Bereicherung im französischen Privatrecht unt. Berücks. d. B. G. B. dargest. Heidelberg, Winter, 1930, 94 str., 6 M.
- Gutmann L.: Der Offenbarungseid. Berlin, Müller, 1931, 46 str., 1 M.

- Hallstein W.: Die Aktienrechte d. Gegenwart. Berlin, Vahlen, 1931, 408 str., 20,50 M.
- Hawlitzky W.: Die Rechtsprechung z. polnischen Aufwertungsrecht. Berlin, Vahlen, 1931, 246 str., 11 M.
- Heck Ph.: Grundriss d. Sachenrechts. Tübingen, Mohr, 1930, 540 str., 18,50 M.
- Heer K.: Die Wirkung d. Vormerkung persönlicher Rechte im Grundbuch d. Schweiz. Z. G. B. Bern, Stämpfli, 1930, 122 str., 4,50 M.
- Heinsheimer R.: Über die Teilhaberschaft. Heidelberg, Winter, 1930, 132 str., 8,50 M.
- Heller M.: Aktenmuster z. Zivilprozessordnung. Wien, Springer, 1930, 289 str., 15 M.
- Heinrich H.: Recht u. Schutz d. Schuldners im Vergleichsverfahren. Breslau, Eppinger, 1931, 40 str., 3,50 M.
- Himmelschein J.: Beiträge zu der Lehre v. Rechtsgeschäft. Mannheim, Bensheimer, 1930, 120 str., 6 M.
- Hofacker W.: Die Auslegung d. Grundrechte. Stuttgart, Kohlhammer, 1931, 44 str., 2 M.
- Hohl W.: Die Haftpflicht d. Automobilisten n. Schweiz. u. franz. Recht. Bern, Stämpfli, 1930, 179 str., 6 M.
- Homburger M.: Treu u. Glauben in Verkehr. Mannheim, Bensheimer, 1930, 290 str., 12 M.
- Homburger M.: Neugestaltung d. Aktienrechts. Berlin, Heymann, 1931, 91 str., 5 M.
- Husserl G.: Negatives Sollen im bürgerlichen Recht. Breslau, Hirt, 1931 9 4str., 6 M.
- Huyke W.: Offenbarungseid u. Haft im Zivilprozess. Berlin, de Gruyter, 1930, 173 str., 4 M.
- Jaeger S.: Kommentar z. Konkursordnung, 6—7 Aufl. Berlin, de Gruyter, 1930, 15 M.
- Kaufmann P.: Die Rückgängigmachung d. Auflösung bei Handelsgesellschaften u. Genossenschaften. Berlin, Heymann, 1930, 19 str., 6 M.
- Keim O.: Das sogenannte Publizitätsprinzip im deutschen Handelsrecht. Leipzig, Noske, 1930, 105 str., 5 M.
- Keller Th.: Herrschaftsaktien. Zürich, Girsberger, 1931, 35 str., 2 fr. szw.
- Kirchgraber E.: Die Reklame im Schweiz. Recht. Zürich, „Organisator“, 1930, 59 str., 2,25 M.
- Kisch W.: Grundriss d. deutschen Konkursrechts, 8. u. 9. Aufl. Mannheim, Bensheimer, 1930, 99 str., 2,50 M.
- Klausning Fr.: Wechsel- u. Scheckrecht einschliesslich d. Grundbegriffe d. allg. Wertpapierrechts. Berlin, Spaeth & Linde, 1930, 89 str., 4,50 M.
- Koschembahr-Łyskowski: Zivilgesetzbuch d. Republik Polen. Warszawa, 1931, 8 str.
- Kronstein H.: Die abhängige juristische Person. München, Schweitzer, 1931, 140 str., 8,50 M.

- Lang O.: Kommentar z. Dientsvertrag d. Schweiz. Obligationenrechtes. 2. Aufl. Aarau 1930, 78 str., 1 fr szw.
- Laufke Fr.: Die Handelsgesellschaften u. d. zwingende Recht. Prag Calve, 1931, 279 str., 10 M.
- Liftschütz A.: Die Generalklausel im Aktienrecht. Mannheim, Bensheimer, 1931, 53 str., 3 M.
- Linckelmann R.: Das hannoverische Privatrecht. 2. Aufl. Hannover, Engelhard, 1930, 418 str., 27 M.
- Lion R.: Reine Konnossemente gegen Revers. Hamburg, de Gruyter, 1930, 78 str., 5 M.
- List Fr.: Elektrische Strömungs- u. elektrische Schwingungs-Energie als Rechtsbegriff. Mannheim, Bensheimer, 1931, 48 str., 2,80 M.
- Magidson I.: Das sowjetrussische Eherecht. Leipzig, Weicher, 1931, 74 str., 4,— M.
- Manasse B.: Der Wechsel im Zivil- u. Strafrecht. Berlin, Spaeth & Linde, 1930, 84 str., 2,50 M.
- Marx-Berlin, A.: Deutsches Eherecht. Bonn, Stollfuss, 1930, 56 str., 1,35 M.
- Nischk K.: Das bürgerliche Recht. 5. Aufl. Berlin, Kameradschaft, 1931, 197 str., 2,80 M.
- Oser H.: Schweizerisches Obligationenrecht. 8. Aufl. Zürich, Schulthess, 1931, 400 str., 4,50 M.
- Ostermann D.: Das Erwerbsverbot. Dortmund—Dorstfeld, 1930, 67 str., 2,— M.
- Oettinger K.: Das bürgerliche Recht. Berlin, Sack, 1931, 580 str., 18,50 M.
- Papouschek R.: Das Wechsel- u. Scheckrecht im Bankverkehre. Wien, Rohrer, 1931, 76 str., 3 M.
- Pappenheim H.: Rangstreitigkeiten im Verteilungsverfahren n. d. Zivilprozessordnung. Berlin, Springer, 1931, 108 str., 9,60 M.
- Pies Th.: Testament, Erbrecht u. Erbvertrag. Bonn, Stollfuss, 1930, 32 str., 1 M.
- Planitz H.: Grundzüge d. deutschen Privatrechts. 2 Aufl. Berlin, Springer, 1931, 211 str., 10,80 M.
- Pollak R.: System d. österr. Zivilprozessrechtes, Td. 2. Wien, Manz, 1931, 17 sch.
- Prohaska E.: Die Ehereformgesetzgebung d. tschecho-slovakischen Republik. 2. Aufl. Reichenberg, Stiepel, 1931, 88 str., 21 Kc.
- Quassowski L.: Die neuen Aufwertungsgesetze. Mannheim, Bensheimer, 1930.
- Die Reform d. Aktienrechts. Köln, Kölnische Ztg., 1930, 92 str.
- Rosenberg L.: Lehrbuch d. deutschen Zivilprozessrechtes. 3. Aufl. Berlin, Lichmann, 1931, 804 str., 3 M.

- Rosenberg C.: Ehescheidung u. Eheanfechtung n. deutschem u. ausländischem Recht u. Ehescheidung d. Ausländer in Deutschland. 2. Aufl. Halle, Sack & Montanns, 1931, 224 str., 12 M.
- Ruhl W.: Der Hauskauf in d. Zwangsversteigerung. Berlin, Heymann, 1931, 104 str., 4 M.
- Sachs A.: Die österreichische Gesetzgebung gegen d. unlauteren Wettbewerb. Wien, Perles, 1931, 124 str., 5,60 Sch.
- Sattelmacher P.: Bericht, Gutachten u. Urteil. 13. Aufl. Berlin, Vahlen, 1930, 314 str., 13 M.
- Schacher G.: Der Gründeranteil d. französischen Aktienwesens. Stuttgart, Enke, 1930, 88 str., 7 M.
- Schafheutle J.: Gesellschaftsbegriff u. Erwerb in das Gesellschaftsvermögen. Mannheim, Bensheimer, 1931, 101 str., 4,50 M.
- Scherer M.: Das Rechtsmittel d. Revision in Zivilsachen u. ferner in Ehe- u. Strafsachen. München, Schweitzer, 1930, 24 str., 3 M.
- Schmidt A.: Handelsrecht. München, Beck, 1931, 58 str., 0,50 M.
- Schmidt E.: Der Zahlungsbefehl. Bern, Stämpfli &, 1930, 231 str., 8 M.
- Schmitt J.: Die Vertrauensperson im Vergleichsverfahren z. Abwendung d. Konkurses. Leipzig, Hirschfeld, 1931, 168 str., 5,40 M.
- Scholz Fr.: Austritt aus d. G. m. b. H. Köln, Schmidt, 1931, 38 str., 2,50 M.
- Schönfelder H.: Bürgerliches Gesetzbuch. Recht d. Schuldverhältnisse. 2. Aufl. München, Beck, 1931, 176 str., 4 M.
- Schroth G.: Der Aufbau d. Gesellschaft d. B. G. B. als Schuldverhältnis u. als Gemeinschaftsverhältnis. Dresden, Hackarath, 1931, 193 str., 5 M.
- Schubart E.: Moderne Mietrechtsfragen. Halle, Sack, 1930, 107 str., 3 M.
- Schumann H.: Die rechtliche Stellung d. Gläubiger einer Aktiengesellschaft u. einer Gesellschaft m. b. H. nach ihrer Liquidation. Marburg, Elwert, 1930, 127 str., 7 M.
- Schurter u. Fritzsche: Das Zivilprozessrecht d. Schweiz. Bd. 2. 1931.
- Schuster H.: 1) Dienstvertrag, Werkvertrag. 2) Gesellschaft, Gemeinrecht. 3) Pfandrecht an beweglichen Sachen. Stuttgart, Kohlhammer, 1931, 30, 29, 30 str., 0,50 M każda książka.
- Schwabe M.: Die selbstbestimmende Einheit der Körperschaft, Basel, Schwabe, 1930, 88 str., 4 M.
- Schwartzkoppfen L.: Die Zwangsvollstreckung eines Konkursgläubigers in ausländischen Vermögen d. Gemeinschuldners n. Konkurseröffnung. Bonn, Röhrscheid, 1931, 48 str., 3,30 M.
- Seelow P.: Das Wettbewerbsgesetz in praktischen Beispielen. Berlin, Struppe & Winkler, 1930, 44 str., 1,50 M.
- Seemann R.: Der Erwerb sämtlicher Geschäftsanteile durch die Gesellschaft m. b. H. Rostock, Hinstorffs, 1930, 75 str., 3,50 M.
- Seidel H.: Die Anwendbarkeit d. § 816 B. G. B. auf nachträglich wirksam werdende Verfügungen. Leipzig, Deichert, 1930, 95 str., 5 M.

- Senftner G.: Wie gründet man eine Gesellschaft m. b. H.? 12. Aufl. Stuttgart, Muth, 1931, 37 str., 1,80 M.
- Siber H.: Grundriss d. deutschen bürgerlichen Rechts, 2. Leipzig, Meiner, 1931, 16 M.
- Sontag E.: Kommentar z. Gesetz ü. die Stundung d. Aufwertungshypotheken. Leipzig, Hirschfeld, 1930, 132 str., 4,50 M.
- Strauss Fr.: Nebenabreden u. Nebenvertäge, 2 Aufl. Leipzig, Sack, 1931, 64 str., 1,50 M.
- Streit K.: Das Kinder- u. Mündelprivileg n. d. Schweiz. Konkursrecht. Art. 219. Zürich, Leemann, 1930, 141 str., 4,50 fr. sz.
- Stulz G.: Der Eigentumsvorbehalt im in- u. ausländischen Recht, 2 Aufl. Berlin, 1931, 80 str., 5 M.
- Süss Th.: Die dogmatische Bedeutung d. Verstosses gegen die einzelnen Vorschriften d. Klageerhebung im Zivilprozess. Breslau, Marcus, 1931, 20 str., 1 M.
- Süss Th.: Wesen u. Rechtsgrund d. Gewährleistung f. Sachmängel. Leipzig, Deichert, 1931, 260 str., 16 M.
- Varrentrupp E.: Der besondere Vertreter nach § 30 B. G. B. unter Berücks. des Handels- u. Arbeitersrechts. Berlin, Heymann, 1930, 69 str., 4,50 M.
- Warneyer O. u. Koppe Fr.: Die Aufwertungsschlussgesetze, 2 Aufl. Berlin, Spaeth u. Linde, 1931, 187 str., 7 M.
- Wameyer O.: Gewerblicher Rechtsschutz u. Urheberrecht. München, Beck, 1930.
- Warneyer O.: Anfechtungsgesetz. Berlin, Heymann, 1930, 222 str., 12 M.
- Wegerdt A.: Deutsche Luftfahrtgesetzgebung, 2 Aufl. Berlin, Radetzki, 1930, 547 str., 9,50 M.
- Weinmann A.: Kurzes Lehrbuch d. Zivilprozessrechts an Hand v. praktischen Fällen. Marburg, Ewert, 1931, 222 str., 9 M.
- Weinmann A.: Kurzes Lehrbuch d. Handelsrechts. Marburg, Elwert, 1931, 176 str., 7,50 M.
- Weinmann A.: Die Kunst der Rechtsfindung. Berlin, Vahlen, 1930, 224 str., 7,50 M.
- Werner Fr.: Praktischer Ratgeber z. d. Aufwertungsschlussgesetzen. Berlin, Christians, 1930, 191 str., 4 M.
- Weske G.: Des Zivilrechtliche Delikt d. Kreditgefährdung. Wien, Fromme, 1930, 80 str., 4 sch.
- Wieland K.: Handelsrecht, Bd. 2. München, Duncker & Humblot, 1930, 406 str., 17 M.
- Wilburg M.: Haftung f. Gehilfen. Wien, Perles, 1931, 57 str., 3 M.
- Zimmermann O.: Die Anerkennung d. ausserehelichen Kindes u. d. Anfechtung d. d. Anerkennenden n. Schweiz. Recht. Bern, Stämpfli, 1930, 169 str., 6 M.

3. *Prawo międzynarodowe prywatne.*

Arminjon P.: Précis de droit international privé. Tom III. Paris, Sirey, 1931, str. 538.

Świeżo wydany tom trzeci kończy dzieło Arminjon'a, rozpoczęte w r. 1925 (pierwszy tom doczekał się w międzyczasie drugiego wydania). Te same cechy, które na tem miejscu podkreślaliśmy już poniekąd, jako charakterystyczne, przy ocenie początku dzieła, dadzą się i obecnie zauważyć. A więc oryginalność poglądów autora, odrzucającego bardzo często tradycyjne i ustalone poglądy prawa międzynarodowego prywatnego, a doszukującego się drogą ścisłej analizy nowych sformułowań praktycznych i logicznych jednocześnie. Takie podejście do sprawy skutkuje oczywiście, że dzieło jest nie tyle podręcznikiem, ile traktatem zawierającym przemyślaną krytykę całokształtu kwestyj, jakimi zajmuje się nauka prawa międzynarodowego prywatnego. Stąd też wynika nieunikniona pewna zawilość wykładu, zwłaszcza, że czytelnik, obznajmiony z normalnym podziałem treści podręczników francuskich, gubi się trochę w układzie Arminjon'a.

Zanim jednak przystąpimy do bliższego uzasadnienia tych spostrzeżeń ogólnych, wypada wskazać treść tomu III. Zawiera on następujące materje: Przedewszystkiem, jako dalszy ciąg części szczegółowej kolizyj w zakresie ustawodawstw — sprawy statutu osobistego i stosunków rodzinnych, spadki, rząd majątkowy małżeński, nieobecność. W dalszym ciągu zawiera całokształt kwestyj mieszczących się w zagadnieniach kolizyj jurysdykcji, a więc sprawy własności sądowej, procedury, wyroków, aktów urzędowych, orzeczeń sądów polubownych, dowodów. Z dwóch wielkich działów powyższych dział drugi (prawa formalnego) zajmuje prawie $\frac{2}{3}$ książki i on stanowi właściwie najbardziej interesujący i nowy jej element. Tem niemniej i w dziale pierwszym, (zupełnie oryginalnie rozdysponowanym co do układu) spotykamy ustępy zasługujące na specjalne omówienie. A więc wobec nowej ustawy francuskiej o obywatelstwie z r. 1927 nabrała specjalnego znaczenia dla prawa międzyn. prywatnego kwestja małżeństw, w których ab initio małżonkowie posiadają i zachowują różne przynależności państwowe (jak wiadomo powołana ustawa francuska utrzymuje obywatelstwo francuskie dla francuzki wychodzącej zamąż za cudzoziemca, chyba że złoży ona odmienną deklarację). Arminjon zastanawia się nad kolizjami wynikającymi na tem tle w prawie małżeńskim i wypowiada się naogół za oddaniem w tych wypadkach przewagi prawu ojczyzemu męża. Szkoda, że nie uwydatnił w swej

analizie prac dokonanych w tejże sprawie przez VI Konferencję Prawa Międzynarodowego Prywatnego w Hadze w r. 1928 (por. str. 18 i 41).

Na specjalną uwagę zasługuje, zdaniem naszym, dział spadkowy. Autor trafnie ujmuje źródło kontrowersyj, zachodzących w tej materji w stosunkach międzynarodowych prawa prywatnego. Wskazuje na siłę przyzwyczajęń w tym dziale prawa, ale zwłaszcza podkreśla organiczne różnice w ujmowaniu spraw spadkowych przez kraje imigracyjne i przez kraje emigracyjne. Uwaga, dla Francji zwłaszcza, wysoce trafna, a autor jako dokładny znawca prawodawstwa bliskiego Wschodu, opierających się po dziś dzień na przepisach religijnych, wykazuje nierealność stosowania *lex patriae* spadkodawcy nie tylko z uwagi na różnorodność statutu osobistego z tytułu *lex patriae*, ale także z tytułu osobistego statutu religijnego. — To odrzucenie *lex patriae* jako kryterjum, (autor zastrzega się, że rozumie pod kątem widzenia kraju imigracyjnego), nie prowadzi go bynajmniej do przyjęcia tez spadkowych jurysprudencji francuskiej (str. 127 n.). Przeciwnie, krytykuje on bardzo ostro przyjęte przez tę jurysprudencję rozróżnienie nieruchomości i ruchomości, oraz rozróżnienie związane z instytucją *admission à domicile* (art. 13 Kod. Cyw., zniesiony zresztą w 1927). P. Arminjon zaleca ze swej strony jako jedyne właściwe kryterjum prawo miejsca zamieszkania spadkodawcy w chwili śmierci. Uważa on, że jest to kryterjum najlepiej odpowiadające wszystkim interesom, nie tylko spadkodawców ale i osób trzecich (str. 134—135). — Po wyłożeniu głównych zasad rozstrzygania kolizyj prawa spadkowego autor rozważa szereg kwestyj szczegółowych, jakie nastęrczyła mu niewątpliwie praktyka, a więc sprawy długów, miejsca otwarcia spadku, ochrony praw osób trzecich, działów spadkowych itp.

Drugi dział książki, poświęcony, jakśmy wyżej zaznaczyli, kolizjom w zakresie jurysdykcji, zakreślony został przez autora bardzo szeroko. Stwierdza on słusznie, że ten dział często traktowany jest przez autorów po macoszemu, aczkolwiek zawiera bardzo dużo ciekawego i ważnego materiału. Z uznaniem wspomina Arminjon (str. 201) o szczegółowym potraktowaniu tych spraw w doskonałym podręczniku Martin'a (p. nasza recenzja w roku ubiegłym) oraz w Kodeksie Bustamante'go. To specjalne podkreślanie ważności działu o kolizjach jurysdykcji przypomina, że w osobie p. Arminjon'a łączy się ścisły uczony z praktykiem (p. Arminjon był sędzią w Trybunale mieszanym w Kairze). — W dziale o kolizjach jurysdykcji odgrywa, jak wiadomo dominującą rolę łącznik *lex fori*. Arminjon z niezwykle skrupulatną dokładnością analizuje to kryterjum, wykazując, że nie można się jego niewolniczo trzymać, gdyż czasami będzie niewystarczającym lub nieodpowiednim. Na-

przykład (str. 283) może się zdarzyć, że reguła *lex fori* stanie w kolizji z inną zasadą proceduralną *actor sequitur forum rei* i na rzecz jej ustąpi, chodzić tu może mianowicie o przypadek, gdy doręczenie w procesie, wytoczonym w państwie A, skutecznione będzie w państwie B według form w tym ostatnim obowiązujących. Podobnie w zakresie dowodów daje Arminjon przykład, że ustalenie danego faktu może być przeprowadzone także na podstawie prawa zagranicznego, potem jak *lex fori* według własnych zasad określi je jako właściwe (str. 417). I tutaj więc niewolnicze trzymanie się *lex fori*, zdaniem autora, prowadziłyby do błędnych wyników. Błędna jest według niego i druga teoria skrajna, zapatrująca się na sprawę dowodów jako na zagadnienie czysto merytoryczne, poddane działaniu prawa ogólnie właściwego dla danego przypadku prawnego.

Powyższe przykłady dają małą próbkę drobiazgowości, z jaką Arminjon analizuje kwestje wchodzące w skład zagadnienia kolizyj jurysdykcji. Z ich trudności zdaje sobie sprawę i zaleca zawieranie umów międzynarodowych, celem ich rozstrzygnięcia (str. 209).

Dzieło Arminjon'a, aczkolwiek stanowi sformułowanie oryginalnych tez autora, uwzględnia oczywiście w jak najszerszej mierze stosunki prawne francuskie, historję danej instytucji prawnej we Francji, jurysprudence sądów francuskich, oraz umowy międzynarodowe, zawarte przez Francję, zwłaszcza z Belgią, Szwajcarią i Włochami. Co do tego ostatniego państwa wykład uwzględnia także ostatnio zawartą umowę, bardzo ciekawą i szczegółową w przedmiocie wykonalności wyroków, z dn. 3. 6. 1930. Co do materiałów z innych państw, to nie można powiedzieć aby były pominięte, owszem spotykamy powołania na literaturę i wyroki angielskie, włoskie, niemieckie, ale w nierównie mniejszym zakresie, niż gdy chodzi o materiały francuskie. Pozostałe państwa są bardzo słabo uwzględnione, polska ustawa z 2. 6. 1926 jest chyba tylko raz wspomniana (str. 123) raz też konwencja polsko-francuska o pomocy prawnej z 30. 12. 1925 (str. 290) — Konwencje Haskie z r. 1902 1905 traktowane są nader ogólnikowo i niekoniecznie ściśle, jeżeli chodzi o ich zakres działania (str. 374).

Prof. Leon Babiński (Warszawa).

Répertoire de Droit international. Wyd. przez prof. de Lapradelle'a i Niboyet'a. Tomy VI—IX. Paryż 1930—1931.

W sprawozdaniu z roku ubiegłego (str. 800) pisaliśmy o pierwszych pięciu tomach tej nowej encyklopedji prawa międzynarodowego, zapowiadając, że jeden z dalszych tomów obejmować będzie prawo międzynarodowe prywatne w ścisłym tego słowa znaczeniu.

Istotnie poświęcono mu cały tom VI i połowę tomu VII. Jest to razem przeszło 1100 stron dużego formatu, zawierających przedstawienie systemów i praktyki prawa międzynarodowego prywatnego w 33 państwach, poprzedzone krótkim wykładem pojęć ogólnych tego działu prawa (*droit international privé en général*). Należy przytem zauważyć, że redaktorzy *Répertoire*'u zawarli pod ogólnym tytułem prawa międzynarodowego prywatnego także dane, dotyczące położenia prawnego cudzoziemców. Takie szerokie przedstawienie systemów prawa międzynarodowego prywatnego stanowi bardzo cenny zbiór prawa porównawczego, uwzględniający zarówno stan rzeczy w krajach kontynentu europejskiego (naogół szkoła osobowości), jak w krajach anglo-amerykańskich, (szkoła *comitas gentium* według *common law*), w krajach Południowej Ameryki, wreszcie w Sowietach. Autorowie poszczególnych artykułów są to bardzo często wybitni uczeni internacjonalisci, jak Strupp i Lewald (Niemcy), Bevilacqua (Brazylja), Niboyet (Francja), współpracownik Ruchu Janne (Belgia), Bustamante (Kuba), i w. in. — Pomiędzy artykułami nie brak nawet artykułu o prawie międzynarodowym prywatnym Watykanu. Artykuł o Polsce wyszedł z pod pióra niżej podpisanego. — Nie jest zadaniem sprawozdania niniejszego analizować poszczególne artykuły i systemy 33 państw, pragniemy natomiast zwrócić uwagę na artykuł wstępny, który w sposób łatwy i przejrzysty podaje ogólne zasady i definicje przedmiotu, historję prawa międzynarodowego prywatnego i jego główne doktryny, trudności unifikacji i różnorodność systemów w zależności od granic państwowych. Ten niedługi artykuł ogólny pożyteczny jest z jednej strony, jako rodzaj wstępu do studjowania prawa międzynarodowego prywatnego, a bardziej jeszcze jako *repetitorium* dla tego działu prawa. — Niektóre ważne i sporne kwestje prawa międzynarodowego prywatnego, przekraczające ramy artykułu wstępnego, odesłane są do innych tomów *Répertoire* pod odpowiednimi wyrazami, jak zwrotne działanie, kwalifikacje, porządek publiczny, przebieg i historja kodyfikacji prawa międzynarodowego itp. Redakcja *Répertoire* obiecuje wydać oddzielnie $\frac{1}{2}$ tomu poświęconego prawu międzynarodowemu prywatnemu. Myśli tej tylko przyklasnąć można, gdyż istotnie będzie to wówczas wygodny nader zbiór porównawczy systemów tej gałęzi prawa, o nieocenionej wartości dla każdego zajmującego się nią.

Zaznaczyliśmy już wyżej, że niektóre kwestje prawa międzynarodowego prywatnego figurują lub figurować mają (właśnie wskazane wyżej *renvoi*, *ordre public*, *qualifications*) w *Répertoire* oddzielnie. Omawiając w tem miejscu tomy VI do IX, zwrócimy jeszcze uwagę na szereg, odrębnych oczywiście, artykułów poświęconym różnym kwestjom prawnym, jak prawo karne międzynarodowe,

kwestje stanu i zdolności (Tom VII), upadłości (T. VIII), prawodawstwo porównawcze o obywatelstwie (trzy czwarte T. IX) itd. Répertoire nie jest w tej chwili jeszcze zakończony, gdyż ostatni tom IX zamyka się słowem „Nationalité”.

Prof. Leon Babiński (Warszawa).

R o s t w o r o w s k i M.: La codification du droit international et interprovincial privé en Pologne. Bruksela, 1930.

Jako odbitka z *Revue de droit international et de législation comparée* ukazała się świeżo większa, bo licząca zgórá 100 stron praca znakomitego uczonego polskiego, sędziego Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej w Hadze, a tem cenniejsza, że, jak wiadomo, prof. Rostworowski jest wspólnie z prof. Zollem autorem polskich ustaw o prawie międzynarodowym prywatnem i o prawie międzydzielnicowem prywatnem z r. 1926. Praca rozpoczyna się od przedstawienia faz rozwojowych prawa międzynarodowego prywatnego, które autor określa jako fazy: a) jurysprudencji, b) ustawodawstwa, c) konwencji, poczem rozważony jest stosunek Polski do poszczególnych z tych faz. Takie ujęcie wykładu doprowadza autora do zastanowienia się nad obecnym stanem ustawodawstwa polskiego, a tem samem do genezy kolizyj prawa międzynarodowego i międzydzielnicowego w Polsce. Następuje charakterystyka Komisji Kodyfikacyjnej Rzplitej Polskiej i krótkie przedstawienie historii obu ustaw kolizyjnych z r. 1926 z wyjaśnieniem różnic pomiędzy kolizją międzynarodową, a kolizją międzydzielnicową. Przy tej okazji autor wspomina o śmiałym podejściu przez Komisję Kodyfikacyjną do ze wszechmiar trudnego zagadnienia zobowiązań w prawie międzynarodowym prywatnem i o doskonałym w ustawach z 1926 r. rozwiązaniu trudności.

W dalszym ciągu praca prof. Rostworowskiego zawiera skrupulatną analizę poszczególnych postanowień ustaw z r. 1926. Autor czyni to w porządku artykułów, zastanawiając się nad problemami prawnymi i nad ich rozstrzygnięciami. W rozdziale o zobowiązaniach, będącym, jak słusznie przypomina autor, najbardziej oryginalną częścią ustaw polskich, podaje prof. Rostworowski historję i wyniki prac Instytutu Prawa Międzynarodowego w tejże materji, oraz szczegółowo wyjaśnia różnicę między prawem imperatywnem a prawem supletywnem, która to różnica stanowiąca reakcję przeciwko bezwzględnemu stosowaniu zasady autonomji woli, jest podstawą konstrukcyjną ustaw polskich. W rozdziale o prawie małżeńskim autor wskazuje na związek polskiej ustawy z Konwencjami haskiemi 1902 i 1905 r. Zaznaczyć pragniemy, że przy ocenie

skutków niewykonania zakazów ust. 2 art. 12 Ustawy o pr. międzynarodowym prywatnym nie możemy się zgodzić z autorem, aby pogwałcenie zakazów skutkować miało bezwzględnie nieważność małżeństwa (str. 69). Uważamy osobiście kwestję tę conajmniej za otwartą. W Rozdziale o prawie spadkowym autor podkreśla, że polska ustawa wyprzedziła co do czasu nowe bardziej kompletne sformułowanie zasad w tym względzie przez VI Konferencję Haską prawa międzynarodowego prywatnego z r. 1928. Prace tej ostatniej konferencji są naogół mało dotąd znane, tem ciekawsze staje się zatem porównanie, przeprowadzone przez prof. Rostworowskiego, między obu tekstami. W części dotyczącej zasad ogólnych (ostatni rozdział) autor broni, między innymi, zasady odesłania, przyjętej przez polską ustawę międzynarodową. Natomiast w końcowych uwagach, dotyczących retorsji, nie bardzo zdaje się wierzyć w jej praktyczne zastosowanie. Tymczasem Rozporządzenie odwetowe Rady Ministrów z 1 września 1930 r. w stosunku do obywateli Z. S. R. R., oparte właśnie zostało na przepisie ustawy o prawie międzynarodowym prywatnym.

O zasadach ogólnych mówił autor częściowo też w początkowej części pracy, gdy wyjaśniał konstrukcję ustaw. Otóż zaznaczyć pragniemy, że na niektóre tezy czcigodnego autora nie możemy się pisać. Chodzi nam specjalnie o zakres działania ekscepcji porządku publicznego. Prof. Rostworowski (str. 23) uważa, że skoro kryterjum porządku publicznego nie figuruje w prawie międzydzielnicowym, tem samem wszelka instytucja prawna znana w któremkolwiek z ustawodawstw dzielnicowych polskich, nie może być przez żadno z nich uchylona z tytułu ekscepcji porządku publicznego nawet, gdyby występowała w danem przypadku jako przepis prawa zagranicznego. Taki refleks stosunków międzydzielnicowych na stosunki międzynarodowe wydaje mi się trudny do przyjęcia, zarówno teoretycznie jak i praktycznie. Teoretycznie równa się on rezygnacji z obrony własnych zasad ustawodawczych, a praktycznie przy 5 ustawodawstwach dzielnicowych, mających zastosowanie w Polsce, czyniłby z Polski wieżę Babel norm prawnych zagranicznych. Liczyć się przy tem trzeba, że praktycznie nawet w stosunkach międzydzielnicowych ujawiać się będzie niechęć do stosowania zasad prawnych, odrzucanych absolutnie przez dane ustawodawstwo dzielnicowe. Będzie to opierać się częściowo na nieznamości przepisu obcego, częściowo na braku organów kompetentnych czy stosownych urzędów.

Dla oświetlenia tezy naszej weźmy chociażby przykład *disparitatis cultus* przy małżeństwie. Wszakże to *impedimentum* działa

i dziś zarówno w prawie międzynarodowym, jak i międzydzielnicowym polskiem. Dlatego teza prof. Rostworowskiego wydaje mi się nieścista. Oczywiście, że stan rzeczy w Polsce w dziedzinie ustawodawczej nie jest normalny, ale prawdziwe remedium, to tylko i jedynie jego unifikacja.

Nowa książka prof. Rostworowskiego jest cennym przyczynkiem do wyjaśnienia genezy i zakresu polskich ustaw z 2 sierpnia 1926 i stanowi poważny dorobek naukowy w literaturze prawniczej o Polsce, dostępny przytem, dzięki językowi wykładu dla całego świata naukowego. Ta ostatnia okoliczność stanowi też o rzetelnym znaczeniu propagandowym pracy.

Prof. Leon Babiński (Warszawa).

Gutzwiller Max: *International-Privatrecht* w *Encyklopedji Stammlera*. Część VIII. Berlin, 1931, str. 1517— 1664.

Rzucającą się przedewszystkiem w oczy zaletą niedużego podręcznika prof. Gutzwillera jest drobiazgową dokładność przy wyzyskaniu źródeł. Z podziwu godną skrupulatnością zestawia przy odpowiednich rozdziałach książki literaturę prawa międzynarodowego prywatnego, przytaczając nietylko książki, ale i artykuły w czasopismach, wyzyskując źródła we wszystkich językach i dla wszystkich krajów, nie opuszczając oczywiście i Polski. Książka doprowadzona jest do dnia dzisiejszego, gdyż powołania na literaturę uwzględniają także rok 1930.

Książka Gutzwillera zawiera dużo materiału ogólnego, połowa wykładu poświęcona jest historii prawa międzynarodowego prywatnego, teorii, zasadom ogólnym, a część szczegółowa zawiera zaledwo połowę miejsca. Nic to pracy nie ujmuje, szczególnie w wydawnictwie encyklopedycznym, gdzie z natury rzeczy nacisk nie powinien być kładziony na szczegóły.

W przeglądzie historii prawa międzynarodowego prywatnego zauważymy, pomijane nieraz na zachodzie, a więc tem ciekawsze dla czytelnika polskiego, przedstawienie teoryj niemieckich XVIII wieku (Cocceji i Hertius). Mówiąc o rozwoju prawa międzynarodowego prywatnego w wieku XIX przypisuje autor dominujący wpływ na jego rozwój trzem uczonym (szkołom) — Story'emu, Savigny'emu i Mancini'emu. Sam Gutzwiller nie formułuje wyraźnie własnej teoryj, ani specjalnych predylekcyj do jednej z istniejących już. Po zdefiniowaniu (str. 1535) prawa międzynarodowego prywatnego, jako tych zasad prawnych, które określają właściwe prawo dla stosunków prywatnoprawnych o składnikach obcokrajowych, analizuje on

szczegółowo naturę, treść, systematykę i nazwę prawa międzynarodowego prywatnego. Co do natury zauważa słusznie, że nie wyczerpuje się ono normami rozgraniczającymi kompetencję (t. zw. Grenznormen), ale że posiada już również wyrobione pewne zasady ogólne, wypływające z tego, co nauka niemiecka nazwała „Natur der Sache” (np. zasady *lex loci solutionis*, *lex loci contractus* itp.). Zalicza Gutzwiller prawo międzynarodowe prywatne do prawa prywatnego, aczkolwiek nie jest ono, jego zdaniem, właściwym prawem prywatnym. Mówiąc o strukturze prawa międzynarodowego prywatnego, rozważa kwestję rozmaitych łączników i ich charakter (normy jednostronne, dwustronne, alternatywne, kumulatywne itd.), oraz rozwija teorię kwalifikacyj. Systematyczny układ prawa międzynarodowego prywatnego zacieśnia słusznie do nauki o kolizjach ustawodawstw i jurysdykcji. Co do nazwy opowiada się on za tradycyjną nazwą prawa międzynarodowego prywatnego.

W wykładzie o źródłach występuje z całą jasnością dokładność autora — podaje on zarówno źródła ogólne, jak i specjalne dla prawa niemieckiego, oraz kilku grup państw zagranicznych. Aczkolwiek stwierdza, że w dzisiejszych warunkach prawo międzynarodowe prywatne jest prawem każdego z państw, tem nie mniej mnożą się w niem elementy wspólne.

W rozdziale o kilku najważniejszych zasadach ogólnych rozważa Gutzwiller kwestję klauzuli porządku publicznego, kwestję odesłania i kwestję *locus regit actum*. Co do pierwszej, (porządek publiczny) uznaje oczywiście tę ekscepcję (powołuje się w szczególności na definicje Savigny'ego), poczem analizuje ją głównie na tle przepisów ustawy i praktyki niemieckiej. W sprawie odesłania zestawione są glosy *pro* i *contra* z podkreśleniem prawie jednomyślnej dziś opozycji doktryny przeciwko tej zasadzie. Przy analizowaniu reguły *locus regit actum* uwypukla jej fakultatywne sformułowanie w ustawie niemieckiej (podobnie zredagowana jest ona w polskiej ustawie).

Część szczegółowa książki (druga połowa) ujęta jest według podziału przyjętego w prawie cywilnym (prawo rzeczowe, zobowiązania, prawo osobowe, prawo spadkowe). W wykładzie rzeczy dominuje obiektywne przedstawienie przypadków kolizyjnych na tle prawa i praktyki niemieckiej oraz innych państw. W dziale o prawie spadkowym wiele miejsca poświęcone zostało wynikom prac Konferencji Haskich prawa międzynarodowego prywatnego, zwłaszcza ostatniej z r. 1928.

Kolizyj jurysdykcji Gutzwiller oddzielnie nie rozważa.

Prof. Leon Babiński (Warszawa).

Lewald Hans: Das deutsche internationale Privatrecht. Auf Grundlage der Rechtsprechung. Lipsk, Tauchnitz 1931, str. XVI + 387, 25 M.

Niektóre z artykułów, zawartych w Répertoire de droit international, ukazały się również w oddzielnych wydaniach. Praca Lewalda jest właśnie tekstem niemieckim, z którego jednocześnie dokonane tłumaczenie francuskie weszło w skład Tomu VII Répertoire. Zauważmy dla ścisłości, że weszło tam pomniejszone o $\frac{1}{4}$, gdyż tłumaczenie, obejmującego 90 stron druku, działu o zobowiązaniach nie mogło być na czas dostarczone i ma być dodatkowo wydrukowane w jednym z dalszych tomów pod wyrazem „Obligations”. Jak z tytułu pracy wynika, Lewald postawił sobie za zadanie przedstawić obecny stan prawa międzynarodowego prywatnego w Niemczech, tak jak wynika on z jureprudencki sądów niemieckich. W ten sposób pominął on zupełnie część historyczną i badanie teorii prawa międzynarodowego prywatnego, i po paru słowach wstępu, poświęconych kodyfikacji niemieckiej z r. 1896, przystąpił odrazu do wykładu praktyki niemieckiej prawa międzynarodowego prywatnego, na tle oczywiście art. 7—31 ustawy zaprowadzającej do Kodeksu Cywilnego Niemieckiego.

Zachowując układ przyjęty w systemie prawa cywilnego, rozważa głównie materiał jureprudencki niemiecki co do poszczególnych instytucji prawnych, i trzeba powiedzieć, że materiał, zebrany przez autora, jest wyjątkowo bogaty. Obejmuje on, obok jureprudencki Sądu Rzeszy, także orzeczenia niższych instancji, a ułożony jasno i przejrzysto, ilustruje doskonale praktykę w zakresie najważniejszych zagadnień powstających w życiu prawnym międzynarodowym (prawa prywatnego). Jest to bardzo cenne, zwłaszcza dla cudzoziemca, a niektóre rozdziały zasługują na specjalne podkreślenie, z punktu widzenia kontrowersyj doktrynalnych co do nich panujących. Wskażemy tu na doskonałe ujęcie poglądów jureprudencki niemieckiej co do odesłania, które Sąd Rzeszy uznaje w jak najszerszym zakresie (str. 16), zwrócenie uwagi na sformułowanie zasady locus regit actum (str. 63) w przeciwieństwie do poprzednich kodyfikacji (włoskiej, saskiej), wreszcie dział o zobowiązaniach (str. 195—285). W tym ostatnim autor wyraźnie mówi, że doktryna jureprudencki niemieckiej nie zdołała się jeszcze wyrobić (jak wiadomo w ustawie zaprowadzającej brak norm kolizyjnych z zakresu prawa zobowiązaniowego). Jednakowoż dowiadujemy się z książki, że Sąd Rzeszy nie hołduje bezwzględnie autonomii woli, że zatem pozostawiony być winien odpowiedni zakres, t. zw. prawo imperatywne, że w zakresie zasadniczych łączników prawa

obligacyjnego ciągle pod wpływem nauki Savigny'ego kryterjum *lex loci solutionis* posiada bezwzględną przewagę nad *lex loci contractus* itp. Przy umowie kupna—sprzedaży (str. 249) nieuwzględnia autor prac International Law Association (Bagge) i VI Konferencji Haskiej prawa międzynarodowego prywatnego.

Cytat literatury, zwłaszcza obcej, autor raczej unika, ale często, poza odsyłaczem, w samym tekście, ucieka się do nich na potwierdzenie lub zaprzeczenie danej tezy jurysprudencyjnej. Konwencjami i Konferencjami Haskimi zajmuje się minimalnie, częściej może odwołuje się do postanowień obowiązujących Niemcy umów międzynarodowych, zwłaszcza do umowy spadkowej z r. 1925 z Sowiecami, której istnienia usuwa dla jurysprudenencji niemieckiej wiele okazji do zastanawiania się nad rozstrzygnięciem kolizyj dwóch zasadniczo sprzecznych ze sobą koncepcyj prawnych (por. str. 34).

Dzieło Lewalda (w oryginale czy w tłumaczeniu w *Répertoire*) będzie bardzo pożyteczne dla każdego prawnika internacjonalisty, a zwłaszcza dla praktyka, przed którym stanie zadanie rozważenia danej kwestji prawa prywatnego międzynarodowego w świetle praktyki sądów niemieckich.

Autor zapowiada wydanie w drugim tomie tekstów najważniejszych orzeczeń sądowych, które posłużyły mu za materiał przy układaniu dzieła. Należy sobie życzyć, aby ten drugi tom jak najprędzej się ukazał, gdyż będzie niewątpliwie zawierał oryginalny i pierwszorzędny materiał.

Prof. Leon Babiński (Warszawa).

Babiński L.: Konferencja warszawska prawa lotniczego wraz z przekładem tekstu Konwencji Warszawskiej i Protokołu Końcowego z 12/X 1929. Warszawa, 1930, 29 str.

Czasopisma: Rozensztat B.: Właściwość sądów polskich do rozstrzygnięcia sporów między obywatelami polskimi i sowieckimi (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 24, 1931). — Namitkiewicz J.: Konferencja genewska w sprawie ujednostajnienia prawa wekslowego (Głos Sądownictwa, Nr. 10, 1930). — Babiński L.: Międzynarodowa konferencja prawa prywatnego lotniczego (Sprawy Obce, grudz. 1930).

Arminjon P.: Les lois politiques et le droit international privé. Paris, Sirey, 1930, 12 str., 4 fr.

Boussus F.: Le divorce et la séparation de corps des étrangers en France. Paris, 1930, 15 fr.

- Carabiber Ch.: *Conflits de lois et condition des étrangers en droit international privé grec*. Paris, Sirey, 1930, 245 str., 35 fr.
- Conférence internationale pour l'unification du droit en matière de lettre, de change, billets à ordre et chèques. Genf 1930. (Série de publications de la S. d. N. 2). 1930.
- Longchamps de Berier R.: *Quelques observations sur le projet franco-italien de code des obligations*. Warszawa 1931, 62 str.
- Petitpierre M.: *Le droit international privé de la Suisse*. Paris, Sirey, 1930, 31 str., 8 fr.
- Roper A.: *La convention internationale du 13. X. 1919 portant réglementation de la navigation aérienne*. Paris, Sirey, 1930, 380 str., 80 fr.
- Scémama A.: *De l'influence du mariage sur la nationalité Tunisienne*. Paris, *Libr. gén. de droit et de jurisprudence*, 1931, 30 fr.
- Serin M.: *Les conflits de lois dans les rapports franco-espagnols en matière de mariage, de divorce et de séparation de corps*. Paris 1929, 32 fr.
- Van Hasselt N.: *Le droit international privé des Pays-Bas*. Paris 1930, 15 fr.
- Vulliemmin R.: *De l'arbitrage commercial, particulièrement en matière internationale*. Paris, Rousseau, 1931, 247 str.
- Gutzwiller M.: *Beiträge z. Internationalprivatrecht u. z. Privatrechtsvergleichung*. Heidelberg, Winter, 1930.
- Liwehr A.: *Die Anfechtbarkeit v. Erfindungen (aus d. Bestimmungen d. internationalen Patentrechts)*. Leipzig, Opetz, 1930, 80 str., 2,40 M.
- Lubbe K.: *Der Rechtsschutz d. Ausländers im Handel u. vor d. Gerichten Lettlands*. Riega, Löffler, 1930, 76 str., 5 M.
- Neumeyer K.: *Internationales Privatrecht*, 2 Aufl. München, Schweitzer, 1930, 35 str., 2 M.
- Pappenheim W.: *Die Vollstreckung deutscher Schiedssprüche im Auslande*. Berlin, Hobbing, 1930, 106 str., 5,80 M.
- Rosenberg C.: *Ehescheidung u. Eheanfechtung n. deutschem u. ausländischem Recht u. Ehescheidung d. Ausländer in Deutschland*, 2 Aufl. Halle, Sack & Montanus, 1931, 22 4str., 12 M.
- Volkmann K.: *Internationales Luftrecht*. Berlin, Dümmler, 1930, 218 str.
- Giannini A.: *La convenzione di Varsavia per l'unificazione di alcune norme sul trasporto aereo internazionale*. Roma 1929, 116 str., 15 L.
- Giannini A.: *Il movimento internazionale per l'unificazione del diritto commerciale italiano*. Milano, Vita en pensiero, 1931, 24 str.

B. Dział ekonomiczny

I.

Teoria ekonomji politycznej, historia nauki ekonomji, specjalne rozprawy teoretyczne, encyklopedje, podręczniki ogólne, ogólna polityka ekonomiczna.

Felten Aleksander: Nauki kryzysowe. Hoesick. Warszawa 1931, str. 24.

Pod dość pretensjonalnym tytułem wydała księgarnia Hoesicka szereg luźnych uwag p. Feltena na temat kryzysów w ogólności, a obecnego w szczególności. Luźnych nietyle dlatego, aby dotyczyły różnych dziedzin, ile z powodu braku logicznego powiązania szeregu sądów autora, sądów nie znajdujących poza tem oparcia w jakiegokolwiek przemyślanej teorii kryzysów.

Pan Feiten — o ile można z jego rozprawki wywnioskować — wywodzi kryzysy z dysproporcji między możliwościami konsumpcji a technicznymi możliwościami produkcji. Przyczyna obecnego kryzysu leży jego zdaniem w tem, że z jednej strony racjonalizacja pracy po wojnie zwiększyła możliwości produkcyjne, z drugiej strony wzrost płac roboczych, pociągając za sobą wzrost cen produktów przemysłowych zmniejsza możliwość konsumpcji. Pojęcie autora o tych możliwościach konsumpcyjnych jest dość mgliste, uważa np., że kraje Zachodniej Europy i Stany Zjednoczone, które „mogłyby sobie pozwolić” na wzrost spożycia „są w stanie nasycenia”!! Gdy więc jedne kraje są w stanie „nasylenia” a inne znów za ubogie, aby zwiększyć konsumpcję, widzi autor możliwość podniesienia konsumpcji w obniżeniu płac roboczych, a co zatem idzie, potanieniu wytworów przemysłowych, które w ten sposób znajdą lepszy zbyt. Równocześnie doradza ograniczenie tygodnia pracy do 44—46 godzin drogą międzynarodowej konwencji, co ma usunąć bezrobocie. Robotnicy, zdaniem autora, nie stracą na obniżce płac, bowiem zrekompensuje im tę stratę obniżka cen, zmniejszenie zaś czasu pracy będzie tylko chwilowe i stanowić będzie drobną obniżkę zarobków.

Autor doradza powrót do, jak się wyraża, przedwojennego wartościowania w złocie czyli do inwaluacji złota, uważając powojenny wzrost cen w złocie za nieusprawiedliwiony, albowiem stosunek ilości złota do ilości towarów przed i po wojnie nie uległ zmianie. Operuje on jakimś mistycznym pojęciem wartości złota, uważając np. że wzrost złotowego wskaźnika cen, który jego zdaniem wzrósł od roku 1913 do 1919 o 100%, nie świadczy o spadku wartości

złota, lecz tylko „wzrost cen o 100% wywołał automatycznie zamieszanie w wartościowaniu towarów za pomocą złota” (str. 11). Zaraz wprawdzie na str. 12 tłumaczy ten wzrost cen inflacją (a względnie uważa, że inflacja była kłapą bezpieczeństwa (!) wobec zbyt wysokiego „wartościowania” towarów i pracy), tak, że nie wiadomo o jakie ceny mu właściwie idzie: w złocie, czy w pieniądzu papierowym. Zmniejszenie ogólnego indeksu cen ma spowodować raj na ziemi, albowiem „o ile się ono dokona, wywołać musi stan nadmiaru złota, który będzie się relatywnie przez pewien czas powiększał, gdyż kopalniom złota opłacać się będzie przerabianie biedniejszych złóż. A nadmiar złota znaczy tyleż, co taniość pieniądza, co niska stopa dyskontowa, a wreszcie tyleż, co zadawalnianie się kapitału niższymi zyskami” (str. 15).

Jednym słowem szkoda było pisać, tem więcej drukować, a najwięcej szkoda czytać. *Stanisław Wyrobisz* (Kraków).

Kostanecki Antoni, Dr. Prof.: *Historja teoryj ekonomicznych*. Wyd. V. Opracowano na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. Dr. A. Kostaneckiego. Warszawa 1931. Nakł. Sekcji Wydawniczej T-wa „Bratnia Pomoc” S. U. W., str. 169. Odb. Litogr.

Michalski Jerzy, Dr. Prof.: *Przesilenie gospodarcze światowe i w Polsce*. Warszawa, 1931, str. 54.

Wytanowicz Eljasz: M. I. Tuhan-Baranowski. Teoretyk-ekonomista, historyk kapitalizmu, socjolog, twórca teoretycznych podstaw idei spółdzielczej. Lwów, 1931, str. 12.

Déat Marcel: *Perspectives socialistes*. Paris, Valois, 1930, str. 249, Fr. 15.

Gonnard R.: *Histoire des doctrines économiques*. Nouv. éd. Paris, Valois 1930. VII + 709. Fr. 65.

Simiand F.: *Cours d'économie politique professé en 1928—1929*. Paris, Montchrestien, 1930, str. 654.

Graham F. D.: *Exchange, prices, and production in hyperinflation*. Germany, 1920—1923. Princeton, N. Y.: Princeton Univ. 1931, str. 381, \$ 3,50.

Laughlin J. L.: *A new exposition of money, credit and prices*. Vol. I. 2. Chicago, Univ. of Chic. Pr. 1931, str. 545, 781, \$ 10.

Lewiński Jan S.: *The founders of political economy*. New ed. London, King, 1931, str. 169, 6 s. 6 d.

Markham S. F.: *A history of socialism*. New York, Macmillan, 1931, str. 336, \$ 2,75.

Marshall A.: *Pure theory of foreign trade and pure theory of domestic values*. London, London School of Economics, 1930, str. 37, 5 s.

- Persons W. M.: Forecasting business cycles. London, Chapman et Hall, 1931, 22 s. 6 d.
- Soddy F.: Money versus man. The world problem from the standpoint of the new economics. London, Mathews M. 1931, str. 123, 3 s. 6 d.
- Baxa Jakob: Einführung in die romantische Staatswissenschaft. 2 erw. Aufl. Jena, Fischer, 1931, str. 294, M. 8,50.
- Bergemann-Gorski F. K.: Das Verdingungskartell. Berlin, Heymann, 1931, str. 201, M. 12.
- Eberhard Wilhelm: Quasirente, eine Verallgemeinerung der Grundrententheorie Ricardos. o. O. 1931, str. 55.
- Enger Erich: Der Sinn des Monopols in der gegenwärtigen Wirtschaftsordnung. Berlin, Parey, 1931, str. 143, M. 8,50.
- Goldschmidt Hans: Das neue Zeitalter der Organisationswirtschaft. Berlin, Heymann, 1931, str. 50, M. 3.
- Gottl-Ottlilienfeld F.: Wirtschaft und Wissenschaft. Bd. I. 2. Jena, Fischer, 1931, str. 1531, M. 65.
- Hirsch J.: Die Wirtschaftskrise. Berlin, Fischer, 1931, str. 79, M. 1,50.
- Knolle Herbert: Konjunkturgewinn im Verhältnis zum Unternehmergewinn. Jena, Fischer, 1931, str. 103, M. 5.
- Lederer Emil: Aufriss der ökonomischen Theorie, 3. erw. u. völlig umgearb. Aufl. d. „Grundzüge d. ökonomischen Theorie“. Tübingen, Mohr, 1931, str. 353, M. 9,20.
- Mitchel W. C.: Der Konjunkturzyklus. Hrsg. von E. Altschul. Bonn u. Leipzig, Schroeder, 1931, str. XVIII + 487, M. 26.
- Regnault Paul: Moderne Wirtschaftsformen. Beitr. zu einer Systematisierung. Erfurt, 1931, str. 47, M. 1.
- Reith Fritz: Hemmung des technisch-wirtschaftlichen Fortschritts. Eine dem Monopolkapitalismus immanente Tendenz. Berlin, Heymann, 1931, str. 80, M. 5.
- Richter-Altschäffer H.: Einführung in die Korrelationsrechnung. Eine Darstellung der Grundlagen rationaler Schätzungen, Analysen und Vorhersagen für Wirtschaftstheorie und Wirtschaftspraxis. Berlin, 1931, str. 58, M. 2,50.
- Spann Othmar: Die Irrungen des Marxismus. Eine Darstellung u. Prüfung seiner Wirtschaftslehre. 3. Aufl. Berlin-Wilmersdorf, Erneuerungs-Verlag, 1931, str. 56.
- Spitaler Armin: Die Ursachen der Weltwirtschaftskrise und die Möglichkeiten ihrer Milderung. Reichenberg, Stiepel, 1931, str. 51, M. 2,50.
- Stephinger L.: Systematik der Ökonomik. Stuttgart, Kohlhammer, 1931, str. 160, M. 5,20.

II.

Historja gospodarstwa społecznego.

L a d e n b e r g e r Tadeusz: Zaludnienie Polski na początku panowania Kazimierza Wielkiego, Badania z dziejów społecznych i gospodarczych, nr. 9. Lwów, 1930 (z mapą).

Cyfry wywierają na nas w badaniach nad epoką średniowieczną zawsze pewien magiczny urok, a to z tego powodu, że źródła tego czasu dają nam ich bardzo mało, te zaś, które nam podają, trzeba brać bardzo ostrożnie. W pierwszej chwili odnosimy się też z wielką nieufnością do prac, które nietylko zapowiadają nam dużo cyfr i obliczeń, ale i dużo zestawień statystycznych i to za pierwszą połowę wieku XIV. Dlatego też mile zaskoczeni jesteśmy po zapoznaniu się z pracą Tadeusza Ladenbergera, który w ostatnim zeszycie Badań z dziejów społecznych i gospodarczych dał nam w cyfrach, tabelach statycznych, wreszcie poglądowo obraz zaludnienia Polski za czasów panowania Kazimierza Wielkiego.

Zanim pozwolę sobie wypowiedzieć kilka uwag o metodzie pracy Autora i wynikach jego badań, podam pokrótce treść poszczególnych trzech rozdziałów pracy.

W pierwszej części daje Autor stan poglądów na t. zw. świętopietrze, gdyż regista tego podatku stanowią podstawę jego obliczeń, przyczem nie rozważa całokształtu tego zagadnienia, koncentrując uwagę jedynie na tych rzeczach, które mu się przydać mogą do jego badań. Zastanawia się więc nad stosunkiem wysokości podatku do liczby głów, nad zakresem przedmiotu opodatkowania, wreszcie nad sposobem wybierania podatków. Autor wykorzystał z całą sumiennością względnie bogatą literaturę, tak, że nie trzeba jej uzupełniać, nierzadko zaglądał do źródeł, aby sobie wyrobić samodzielny sąd o rzeczach. Wielką przysługę oddały Autorowi prace Jana Ptaśnika, przedewszystkiem jednak dzieło ks. Tadeusza Gromnickiego o świętopietrze w Polsce. Autor nie starał się dotrzeć do genezy świętopietrza, co nie było jego obowiązkiem, stwierdza tylko, że Polska płaciła je już przed rokiem 1138. Mimo, że nie stara się robić nowych odkryć w roztrząsaniu zagadnień o świętopietrze, czyni pewne nowe spostrzeżenia, mianowicie, „że świętopietrze polskie posiada pewne cechy starożytnie, pozwalające przypuszczać, że istotnie powstało ono na przełomie X, XI w. . .” Nowością jest też wskazanie na analogję między świętopietrzem a pogłównem, podatkiem płaconym bogom u pogańskich Słowian, i zupełnie słuszną i uprawnioną staje się uwaga, że „kościół, wprowadzając świętopietrze w Polsce, trafił na uprawioną glebę i mógł nawet bezpośrednio nawiązać do tradycji, na co wskazywałyby źródła, łączące genezę świętopietrza z przyjęciem przez Polskę chrztu”.

Autor stara się w dalszym ciągu swych wywodów dociec, co dla niego miało pierwszorzędne znaczenie, kto płacił denar św. Piotra i w jakiej wysokości i dochodzi ostatecznie do twierdzenia, że w okresie od powstania świętopietrza do r. 1253 na całym obszarze ziem polskich płacono świętopietrze w wysokości denara lub dwóch ćwiertni owsa od rodziny, natomiast w latach 1253—1318 w Małopolsce składano od każdej rodziny trzy denary lub sito owsa, w innych zaś dzielnicach nadal wedle starego zwyczaju."

Wykorzystując ciężkie położenie Łokietka, przeforsowała Kurja w r. 1318 zmianę systemu wybierania świętopietrza z podymnego na pogłównne. Nie udało się to w całości. W Małopolsce wybierano od r. 1318 świętopietrze systemem pogłównego, podobnie na Śląsku i Pomorzu, podczas gdy na Mazowszu, Kujawach i w Wielkopolsce, jak Autor po żmudnych dociekaniach dowiódł, płacono świętopietrze wedle starego zwyczaju, t. j. od rodziny. Przeciwno wyjaśnieniu przyczyn takiego stanu rzeczy, podanego przez Autora, można by mieć pewne zastrzeżenia, ale one wyłożonych wyżej twierdzeń i wniosków zmienić nie zdołają.

Autor zamyka ten rozdział skonstatowaniem dwu ważnych faktów, mianowicie, że w pierwszej połowie XIV wieku świętopietrze płacili wszyscy wierni komunikujący się, z wyjątkiem duchowieństwa, szlachty osiadłej i innowierców, t. j. żydów, o czym Autor mówi na innym jeszcze miejscu. Ważniejszym jest natomiast stwierdzenie, że świętopietrze zryczałtowano raz na zawsze i dlatego n. p. w diecezji krakowskiej ogół parafij składał tytułem świętopietrza jedną i tę samą sumę przez 3 stulecia. Jest to ważne, bo na podstawie rejestrowanych świętopietrza z czasów późniejszych wnioskować możemy o stanie ludności z połowy XIV wieku, kiedy zryczałtowano świętopietrze.

Ten rozdział pracy, mimo oryginalnych nieraz poglądów, niezbędnych i koniecznych stwierdzeń, ma tylko pomocnicze znaczenie dla Autora, który w drugim i najważniejszym rozdziale pracy stara się dać liczbę ludności ziem polskich za czasów panowania Kazimierza Wielkiego.

Jaką drogą dochodzi autor do wyników? Wychodzi on z założenia postawionego w poprzednim rozdziale pracy, że „świętopietrze wybierano bądźto proporcjonalnie do liczby dorosłych głów ludności, bądź też proporcjonalnie do liczby rodzin i dlatego rejestra podatkowe pozwalają ustalić liczbę podatników. Będzie ona jeszcze daleką od liczby ludności, bo daje dla Mazowsza i Wielkopolski liczbę rodzin a nie głów, nie uwzględnia nadto liczby dzieci do lat 13, szlachty-posesjonatów, duchowieństwa, wreszcie żydów. Stąd potrzeba pewnych mnożników, aby otrzymać ogólną liczbę ludności. Nielatwą rzeczą jest określić przypuszczalną liczbę szlach-

ty-posesjonatów i duchowieństwa, trudniej jeszcze dociec stanu ludności żydowskiej, najtrudniej jednak ustalić stosunek między ilością dzieci a resztą ludności kraju. Autor, jak sam powiada, nie miał ani odpowiednich prac, ani też materiałów, które pozwoliłyby mu na samodzielne dociekania w tym przedmiocie. Chwyił się też bardzo pomysłowego sposobu, sięgając po materiał wprost do stosunków współczesnych i szukając tu stosunku liczby dzieci do lat 13 względem reszty ludności. Obliczenia, które Autor przeprowadził na podstawie spisu ludności Rzeczypospolitej z r. 1921, wedle spisu ludności w Galicji z roku 1880 i 1857 pozwalały mu stwierdzić, że dzieci w wieku do lat 13 stanowiły w tych latach przeciętnie 33%. Ten procent dzieci, ulegający pewnym wahaniom na poszczególnych ziemiach polskich przenosi Autor na stosunki wieku XIV. Uwzględnia nadto zauważoną przez siebie okoliczność, że w miastach znajdują się dzieci zawsze w stosunkowo niższej ilości niż na wsi i to inaczej w wielkich miastach, inaczej w średnich, i ustala w końcu procent dzieci na wsi na 33, w miastach liczących od 2000 do 5000 mieszkańców na 30, w miastach zaś o zaludnieniu większym nad 5000 głów na 25. Biorąc teraz pod uwagę stosunki dzieci do ogółu ludności na wsi i w obu kategoriach miast, otrzymuje Autor współczynniki 1.50, 1.43 i 1.33, przez które pomnożyć trzeba ilość głów podatników aby otrzymać ilość ludności. W ten sposób dotarliśmy do celu w obliczeniach stanu zaludnienia w ziemiach, gdzie wybierano świętopietrze systemem pogłównym, a więc w Małopolsce, na Pomorzu i Śląsku; do obliczeń świętopietrza na ziemiach wielkopolskich i na Mazowszu, gdzie denara św. Piotra wybierano od rodziny, konieczna jeszcze jest jedna poprawka. I znowu przy pomocy konskrypcji z r. 1921, 1880 i 1857 nadto według spisu pruskiego z roku 1800 ustala autor przeciętną ilość głów w rodzinie na 4.5. Przez tę liczbę zatem pomnożyć trzeba denary, wybierane w dzielnicach, w których świętopietrze wybierano starym zwyczajem, t. j. od rodziny. Oznaczając teraz ogólną liczbę zaludnienia na ziemiach polskich przez x , ilość denarów przez a , dochodzimy do wzoru na ogólną liczbę ludności, która więc wyglądać będzie następująco:

W Małopolsce, na Śląsku i na Pomorzu: $x = a \times 1.50$ (względnie zamiast 1.50 trzeba mnożyć przez 1.43 lub 1.33), w Wielkopolsce, na Kujawach i na Mazowszu $x = a \times 1.50$ (względnie zamiast 1.50 mnożyć trzeba przez 1.43 lub 1.33) $\times 4.5$. Tak więc Autor mógł się pokusić w końcu o obliczenie stanu zaludnienia na ziemiach polskich za czasów Kazimierza Wielkiego w diecezjach polskich (gnieźnieńskiej, poznańskiej, wrocławskiej, płockiej, włocławskiej, krakowskiej i chełmińskiej), ustalając cyfrę ludności na 1,360,310 głów. Ponieważ zdaniem Autora, statystyka w ramach

podziału politycznego posiada większą wartość dla nauki, podjął się i tego żmudnego zadania i doszedł do cyfry zaludnienia na ziemiach polskich — 1.360.000 głów, zupełnie różnej od obliczeń Jana Ptaśnika.

Zgodzić się trzeba, że metoda jaką Autor posługuje się przy badaniach nad stanem zaludnienia Polski w wieku XIV, jest jedyną drogą postępowania przy dzisiejszym stanie nauki. Ze jednak budzi pewne zastrzeżenia, samo przez się się rozumie. Jest rzeczą wykluczoną, aby Autor podał nam dokładnie na głowę liczbę ludności z przed sześciu wieków, chodzi jedynie o to jak wielkie są możliwości omyłek. Do cyfry głów dochodzi Autor przy pomocy 3 czynników: mnożnej, stałej i 2 mnożników, a więc liczby denarów, współczynnika za liczbę głów w rodzinie (w Wielkopolsce, na Mazowszu i na Kujawach). Jeśli chodzi o pierwszą pozycję, t. j. ilość denarów, to nie ulega wątpliwości, że mniej więcej odpowiada ona istotnie liczbie głów. Kurja awinjońska rozwinęła bowiem taką politykę fiskalną, jakiej dzieje papieżstwa nie znają ani przedtem ani potem, gorliwością też odznaczali się kollektorzy kamery apostołskiej w Polsce, którzy z pewnością dopilnowali, aby od świętopietrza nikt się nie uchylił. Gorzej jest z mnożnikami. Nieznaczne powiększenie jednego czy drugiego powoduje znaczne powiększenie iloczynu. Autor też zdawał sobie w całej pełni sprawę z tej odpowiedzialnej roboty, co widać z jak najdalej idącej i uzasadnionej ostrożności, z jaką postępował w badaniach nad przedmiotem tego rozdziału. Przesądzona natomiast pozostanie kwestja słuszności i zasadności przenoszenia stosunków współczesnych na stan rzeczy o sześć stuleci wcześniejszy. Czy dzieci stanowiły 33% zaludnienia polskiej wsi w wieku XIV, a w miastach 25% albo 30% — tego nigdy nie rozstrzygniemy. Stosunki socjalne wpływają i wpływały zawsze przeważnie, jak sam Autor podniósł, na rozrost rodziny, ale że w wieku XIV ten moment odegrał większą rolę niż dziś, tego Autor, zdaje mi się, niedość docenił. Pewne zastrzeżenie mamy też co do owych grup nie objętych statystyką, a więc co do szlachty osiadłej, duchowieństwa i żydów. Na innem miejscu postaram się udowodnić, że właśnie za czasów Kazimierza Wielkiego liczba żydów wzrosła niepomniernie w Wielkopolsce, że masa siedziała ich na wschodnich rubieżach, jest rzeczą dobrze wiadomą. Szlachta-posesjonaci, nie płaciła denara św. Piotra, jak z książki dowiedzieć się możemy, ale czy tylko od własnych głów, czy też od głów służebników, których wszak po dworach było wiele — nie podaje. Jeśli weźmiemy pod uwagę te względy, nadto okoliczności przytoczone przez Autora, jak nieuczciwość poborców, opór ludności, uchylanie się od taks, wybieranie in maius przez plebanów — to jednak

w końcu zgodzimy się bez większych zastrzeżeń na poprawkę osiągniętej przez niego liczby półtora miliona ludności w Polsce Kazimierza Wielkiego.

W trzeciej części pracy skupił się Autor nad problemem rozmieszczenia ludności, — o ile na to pozwalały materiały, co go zaprowadziło do mapy, przedstawiającej gęstość zaludnienia ziem polskich w połowie XIV wieku. Materiał sprawił, że autor ograniczyć się musiał do pewnej mu znanej części terytorjum objętego statystyką w poprzednim rozdziale. Nie był on jednolity chronologicznie i przedstawiał różną wartość. Za podstawę służyły mu dla diecezji krakowskiej regesta świętopietrza z lat 1328—1358, materiał najpełniejszy, mapa archidiakonatu opolskiego, powstała na podstawie rejestru z r. 1447, zaś mapa czterech archidiakonatów diecezji gnieźnieńskiej na podstawie zapisek Łaskiego z r. 1523. Mapa z tego powodu traci nieco na wartości, bo ma niejako trzy oblicza, co jednak nie jest winą Autora, któremu ze względów oszczędnościowych nie pozwolono na przeprowadzenie pierwotnego własnego planu, to jest na przedstawienie trzech oddzielnych map. Dzięki okoliczności, że paraf je nasze w czasie wieków nie zmieniały teraźniejszych granic, mógł Autor szczęśliwie i bezpiecznie jako komórkę zgęszczenia ludności obrać parafję. O tej metodzie, z pomiędzy wielu obranej, zdecydowała jakość materiału. Pracę zamykają tablice statystyczne, które Autor przy pomocy kolorów przełał na mapę. Pozwoliły one mu na niejeden wniosek i zaprowadziły go do twierdzeń, z których skorzystają nietylko historycy.

Autor przyswoił sobie metodę mistrza, którą jednak w sposób nawskroś oryginalny umiał zastosować. Nie będę wynosić dobrych stron pracy, bo fakty, niewzruszone twierdzenia, tablice statystyczne i obliczenia mówią same za siebie. Dowodzi ona żmudnej pracowitości i sumienności, której powojennemu pokoleniu odmawiają często starzy mistrzowie nauki historycznej.

Dr. Leon Koczy (Poznań).

- Arnold Stanisław: Kilka uwag w sprawie zadań historii gospodarczej. Lwów, 1931. Odb. Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych. R. 1931. T. I.
- Boss Eugenjusz. Sprawa robotnicza w Królestwie Polskiem w okresie Paskiewiczowskim. 1831—1855. Warszawa, T. N. W. 1931, str. 138 + 2 nlb.
- Gumowski Marjan, Dr., Moneta w starożytności. Kraków, Druk. Związkowa 1931, str. 82.
- Prace Komisji Historycznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Tom VI. Wieczorek Władysław: Z dziejów ustroju rolnego Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVIII w. — Kniat Marjan: Gospodarcze znaczenie ciężarów ludności włościańskiej w Polsce. — Koczy Leon: Handel Poznania do połowy wieku XVI. Poznań, 1930, str. 4 nlb. + 568.

- Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych. Pod red. Prof. Franciszka Bujaka i Prof. Jana Rutkowskiego. T. I. R. 1931. Lwów, 1931, str. XV + 388 + 3 nlb.
- Richardson A. E.: Georgian England. Social life, trades, industries and art, 1700 to 1820. London, Batsdorf, 1931, str. 202, 21 s.
- Salzman L. F.: English trade in the Middle Ages. London, Oxford Univ. Pr. 1931, str. 464, 12 s 6 d.
- Wender H.: Southern commercial conventions 1837—1859. Baltimore, J. Hopkins, Pr. 1930.
- Cunow Heinrich: Allgemeine Wirtschaftsgeschichte. Eine Übersicht über d. Wirtschaftsentwicklung von d. primitiven Sammelwirtschaft bis zum Hochkapitalismus, Berlin, Dietz, 1931, str. 452, M. 15.
- Leser Paul: Entstehung und Verbreitung des Pfluges. Münster, Aschendorff, 1931, str. 676, M. 36,80.
- Rostovtzeff Michael: Gesellschaft und Wirtschaft im Römischen Kaiserreich. Übers. von Lothar Wickert. Bd. I. 2. Leipzig, Quelle et Meyer, 1931, str. 348, 35 K. i str. 422, M. 26,40.
- Sartorius v. Waltershausen A.: Die Entstehung der Weltwirtschaft. Geschichte d. zwischenstaatl. Wirtschaftslebens vom letzten Viertel d. 18. Jh. bis 1914. Jena, Fischer, 1931, str. 676, 4°, M. 34.
- Schaal H.: Vom Tauschhandel zum Welthandel. Bilder vom Handel u. Verkehr d. Vorgeschichte u. d. Altertums. Leipzig, Teubner, 1931, Str. 202, M. 8.

III.

Polityka agrarna, rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo, myśliwstwo.

- Borowik Józef: Sprawozdanie Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego z prac dokonanych w okresie rocznym, kończącym się 31 marca 1930. Bydgoszcz—Puławy, 1931, str. 170 + 2 nlb. + 5 tabl.
- Czetwertyński Seweryn: O ratunek dla rolnictwa. Warszawa, 1931. Nakł. Zarz. Główn. Str. Narodowego, str. 16.
- Krzyczkowski Józef: Stosunki kredytowe wśród drobnej własności rolnej w województwach środkowych w l. 1927—1928. Warszawa, 1931, str. 76.
- Lewicki Stefan: Projekty standaryzacji, organizacji zbytu i wywozu pszenicy polskiej. Warszawa, 1931, str. 24.
- Lewicki Stefan: Z badań nad wartością przemysłową pszenic polskich w r. 1928—29. Lwów. Druk. Księg. Polskiej, 1931, str. 15.
- Śliwa St.: Okręgi zbożowe i hodowlane Polski w świetle cyfr statystyki przewozów kolejowych za lata 1928/29. Warszawa, 1931, str. 58 + 8 map.

Czasopisma: Bargiel J.: Polityka rolna Stanów Zjednoczonych (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 6. 1931). — Borowski J.: Kryzys rolniczy i środki ratunkowe dla rolnictwa wogóle, a na Kresach Wschodnich w szczegó-

ności (Gazeta Rolnicza, Nr. 14. 1931). — Borowski W. Dr.: Międzynarodowy kredyt rolniczy, a rolnictwo polskie (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 12, 1931). — Brutzkus B.: Gospodarstwo leśne i wywóz drzewa Rosji Sowieckiej (Rolnictwo, Tom IV, zeszyt I. 1931). — Diamand W.: Włókiennicze interesy rolnictwa (Rolnik Ekonomista, Nr. 9. 1931). — Drzewiecki P.: Meljoracje w produkcji podczas kryzysu (Polska Gospodarcza, zeszyt 16. 1931). — Epstein S.: Koń roboczy jako źródło dochodu w gospodarstwie rolnem (Gazeta Rolnicza, Nr. 25. 1931). — Gościcki J.: Międzynarodowa konferencja w sprawie pszenicy (Rolnik Ekonomista, Nr. 12. 1931). — Górski M., Grzymała J. i Maksimow A.: Badania rolniczo-gleboznawcze powiatu skierniewickiego (Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych, Tom XXV, zeszyt 2—3. 1931). — Grabowski M.: Działalność polityczno-gospodarcza niemieckich organizacji rolniczych w dobie kryzysu (Rolnictwo, Tom III. zeszyt 2. 1931). — Gryziewicz S.: Zagadnienie kosztów produkcji zbożowej za oceanem (Rolnictwo, Tom III. zeszyt I. 1931). — Tenże: Rozwój zamorskiej produkcji zbożowej (Rolnictwo, Tom IV, zeszyt I. 1931). — Gurski H. J.: Zagadnienie sfinansowania meljoracji Polesia (Rolnictwo, Tom IV. zeszyt I. 1931). — Heydel W.: Widoki organizacyjne w produkcji nasion buraczanych (Gazeta Rolnicza, Nr. 18. 1931). — Jagmin J. Dr.: Stan produkcji włókna lnianego i konieczność zwiększenia jego przerobu w kraju (Rolnik Ekonomista, Nr. 10. 1931). — Jedliński W. Prof.: Zagadnienie opłacalności produkcji leśnej (Rolnik Ekonomista, Nr. 16. 1931). — Jankowski S.: Kryzys gospodarczy a kultura wsi (Gmina, Nr. 7—8. 1931). — Jankowski A.: Inteligencja rolnicza wobec prac społecznych (Gazeta Rolnicza, Nr. 17. 1931). — Kasiński K.: Wyniki pracy nad przebudową ustroju rolnego w świetle obserwacji na gruncie (Rolnictwo, Tom III. zeszyt 2. 1931). — Karczewski Z. Inż.: O stosunek ceny żyta do pszenicy (Gazeta Rolnicza, Nr. 31—32. 1931). — Lipski J.: O kryzysie finansowym warsztatów rolnych i walce z nim (Gazeta Rolnicza, Nr. 19. 1931). — Ludkiewicz Z. Prof. Dr.: Parcelacja w warunkach kryzysu rolnego (Rolnik Ekonomista, Nr. 17. 1931). — Łączkowski B.: Walka z kryzysem a premje zbożowe (Gospodarka Narodowa, Nr. 9. 1931). — Maculewicz L.: Postępy akcji lnianej w Sowietach (Rolnik Ekonomista, Nr. 16. 1931). — Martin W.: Program zbożowy na rok 1931/32 (Polska Gospodarcza, zeszyt 28. 1931). — Miechowicz J. Inż.: Formy finansowania produkcji leśnej (Rolnik Ekonomista, Nr. 8. 1931). — Miklaszewski S.: Organizacja zawodowa rolnictwa w dobie kryzysu (Polska Gospodarcza, zeszyt 33. 1931). — Morstin A. Dr.: Sanacja finansów rolnictwa (Gazeta Rolnicza, Nr. 15. 1931). — Neyman H.: Rozwój bekoniarstwa w Polsce (Gazeta Rolnicza, Nr. 21. 1931). — Połczyński-Janta L. Dr.: Zasady polskiej polityki rolnej w roku gospodarczym 1931/32 (Rolnictwo, Tom III. zeszyt 3. 1931). — Poniatowski J.: O zasady polityki zbożowej (Gospodarka Narodowa, Nr. 10/11 1931). — Radomyski J. Inż.: O organizację produkcji jęczmienia browarnego w Polsce (Rolnik Ekonomista, Nr. 14. 1931). — Tenże Sprawa słođu a produkcja jęczmienia w Polsce (Rolnik Ekonomista, Nr. 16. 1931). — Ra-

doński S.: Zagadnienie rolnicze w dzisiejszej Rosji na tle akcji pięcioletnia (Gazeta Rolnicza, Nr. 24. 1931). — Rose A.: Pierwszy bilans współpracy wschodnio-europejskich państw rolniczych (Rolnictwo, Tom III. zeszyt 3. 1931). — Rykowski B. i Kłoczowski E. Inż.: Samostarczalność kraju, liberalizm ekonomiczny i sprawa wełny (Gazeta Rolnicza, Nr. 27/28. 1931). — S. Z.: Stosunki w rolnictwie polskim i niemieckim (Polska Gospodarcza, zeszyt 16. 1931). — Sadowski S.: Konferencja zbożowa w Rzymie (Polska Gospodarcza, zeszyt 15. 1931). — Schiller O.: Kolektywizacja rosyjskiego rolnictwa (Rolnictwo, Tom III. zeszyt I. 1931). — Stanisławski L.: W sprawie rozwoju produkcji lnianej (Polska Gospodarcza, zeszyt 31. 1931). — Schramm W. Prof.: Kryteria walki z kryzysem rolniczym (Gazeta Rolnicza, Nr. 16. 1931). — Schramm W. Dr. Prof. i Kubera J.: Ilość i wartość inwentarzy w wielkorolnych gospodarstwach woj. poznańskiego (Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych, Tom XXV. zeszyt I. 1931). — Szturm de Sztrem E.: Produkcja zbożowa i rynki zbożowe (Rolnik Ekonomista, Nr. 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16 i 17. 1931). — Trepka E.: Zagadnienie przemysłu tłuszczowego w płaszczyźnie interesów rolniczych (Rolnik Ekonomista, Nr. 9. 1931). — W. J.: Subwencje państwowe na popieranie rolnictwa w 1930/31 r. (Polska Gospodarcza, zeszyt 21. 1931). — Wakar J.: Sowiecka produkcja zbożowa (Rolnik Ekonomista, Nr. 8. 1931). — Wiśniewski S.: Polityka spirytusowa a potrzeby rolnictwa (Gazeta Rolnicza, Nr. 20. 1931). — Woliński F.: Plan parcelacyjny na rok 1932 (Rolnictwo, Tom III. zeszyt I. 1931). — Zaborski W.: Uwagi na czasie w kierunku zwiększenia rentowności upraw jęczmienia i ziemniaków (Gazeta Rolnicza Nr. 20. 1931). Żurawski P.: Znaczenie idei w organizacji społeczno-rolniczej (Gmina Nr. 5—6. 1931). — Program polityki rolnej na rok gospodarczy 1931/32. — Rezolucje przyjęte przez konferencje w Ministerstwie Rolnictwa w sprawie zasad polskiej polityki rolnej w roku gospodarczym 1931/32 (Rolnik Ekonomista, Nr. 13. 1931).

Laur E. Dr.: Manuel d'économie rurale. Paris, 1931, str. 420, Fr. 40.

Le crédit agricole dans certains pays de l'Europe centrale et orientale. Genève, Société des Nations, 1931, str. 65, M. 2,40.

Kyle E. Jackson: Fundamentals of farming and farm life. 2. rev. ed. New York, Scribner, 1930, str. 480, \$ 1,60.

Year book of agricultural co-operation 1931. Ed. by the Horace Plunkett Foundation. London, Routledge, 1931, str. 590, 10 s. 6 d.

Baade Fritz: Deutsche Roggenpolitik. Berlin, D. dt. Volkswirt, 1931, str. 94, M. 2,50.

Hantos E.: Das mitteleuropäische Agrarproblem und seine Lösung. Berlin, 1931, str. 95, M. 3,90.

IV.

Górnictwo, przemysł, rzemiosło.

Dzierżyński Józef: Spożycie tytoniu w Polsce. Polski Monopol Tytoniowy, 1930, str. 186.

Tytoń, jako źródło podatkowe w odrodzonej Polsce daje Skarbowi zgorą jedną piątą wpływów ze wszystkich danin, blisko 400 milj. rocznie; jako przedmiot konsumpcji kosztuje ludność zgorą 700 milionów zł; jako przedsiębiorstwo przemysłowe jest jednym z największych w państwie z dużym wpływem na rolnictwo i handel. Naukowa zatem analiza spożycia tytoniu, tego faktu, do którego nawiązuje opodatkowanie, jest niezmiernie ważna i ze względu na tendencje rozwojowe, na politykę cen i na dalsze możliwości podatkowego wyzyskania tego źródła, a także ze względu na spożywane gatunki i na wnioski z tego o stosunkach gospodarczych ludności.

Analizę tę przeprowadza autor szczegółowo i sumiennie za lata kalendarzowe 1925—1928 według poszczególnych gatunków wyrobów tytoniowych i poszczególnych okolic Państwa; porównuje ją również z konsumpcją w państwach zagranicznych. Z natury rzeczy rozważa autor, jaki wpływ na konsumpcję ma uprawa tytoniu w kraju, przemysłnictwo, urbanizacja, uprzemysłowienie i ceny wyrobów. Najbardziej interesujące konkluzje, do jakich autor dochodzi są następujące: palimy mało (671 gr na głowę, w Niemczech 1950 gr); wydajemy na tytoń mało (12,48 fr. szw. na głowę, Niemcy 53,07); palimy najtańsze wyroby, których spożycie wynosi 70% ogólnej ilości, a 51% wartości; bardzo znaczne są w dalszym ciągu różnice dzielnicowe, jako wyniki różnych stosunków gospodarczych i przyzwyczajzeń ludności (ustnikowe papierosy i machorka w zaborze rosyjskim, papierosy domowej fabrykacji w austriackim, cygara w pruskim); palimy głównie papierosy (ponad 90% zużytego tytoniu); ustalone przyzwyczajenia ma proletarjat wiejski i miejski, konsumenci wyrobów droższych mają upodobania zmienne.

Oprócz wiadomości o spożyciu podaje autor jeszcze mnóstwo faktów i cyfr z dziedziny monopolu tytoniowego, a więc o wydatkach na konsumpcję, o udziale w sprzedaży brutto monopolu, o opłacie monopolowej, o stosunkach w monopolach zagranicznych, o historycznym rozwoju tego opodatkowania w Polsce. O polityce monopolu w stosunku do cen i uprawy surowca. Te wiadomości czynią książkę bardzo interesującą i pożyteczną i pozwalają mieć nadzieję, że ponowna analiza konsumpcji za późniejszy okres rozrośnie się już do brakującej naszej literaturze książki o wszystkich

dziedzinach tego monopolu. Dodany do książki atlas ujmuje cyfry tablic nowoczesnym i przejrzystym zwłaszcza dla praktyki sposobem w wykresy i kartogramy.

Dr. Ignacy Weinfeld (Warszawa).

Karpiński Zdzisław, Dr.: Zagadnienie oszczędnościowo-budowlane zagranicą. Z przedmową Czesława Klarnera. Warszawa. 1930, str. 118. Wydawnictwo Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie. T. IX.

Schimmel Jerzy: System sfinansowania budownictwa mieszkaniowego. Warszawa, 1931, str. 39.

Tilgner Damazy: Stan ekonomiczny i techniczny gorzelnictwa amerykańskiego. Poznań, 1931. Odb. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych, T. XXV.

Czasopisma: Bartoszewicz S. Dr.: Przemysł naftowy w 1930 r. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 10. 1931). — Bolewski A. Inż.: Wstępne studjum nad kosztami produkcji siarki w Polsce (Przegląd Górniczo-Hutniczy, zeszyt 5. 1931). — Tenże: Włoskie górnictwo siarkowe a zagadnienie uruchomienia kopalń siarki w Polsce (Przegląd Górniczo-Hutniczy, zeszyt 3. 1931). — C. P.: Z przemysłu naftowego (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 24. 1931). — Ciechomski W.: Międzynarodowy kartel cukrowniczy (Przegląd Gospodarczy, zeszyt II. 1931). — Laskowski L.: Przemysł konfekcyjny w okresie kryzysu (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 8. 1931). — Gawroński-Rawita Z.: Budownictwo mieszkaniowe a rynek kapitałowy (Polska Gospodarcza, zeszyt 29. 1931). — Glass S.: Dziesięciolecie elektryfikacji sowieckiej (Przegląd Gospodarczy, zeszyt II. 1931). — Gliwic H.: Łódzki kartel prędkalniczy (Przegląd Gospodarczy, zeszyt II. 1931). — Jętkiewicz L. Inż.: Przemysł elektro-techniczny w 1930 r. (Polska Gospodarcza, zeszyt 21. 1931). — Komorowski W.: Przemysł bawełniany w Japonji (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 16. 1931). — Kopczyński S.: Upadek przemysłu ludowego w powiecie sochaczewskim i możliwości jego odrodzenia (Polska Gospodarcza, zeszyt 16. 1931). — Landau L.: Produkcja a zatrudnienie w przemyśle włókienniczym (Konjunktura Gospodarcza, Nr. 6. 1931). — Landau W.: O walkę z niezdrową konkurencją w przemyśle (Polska Gospodarcza, zeszyt 25. 1931). — M. K.: Pomyślny rozwój przemysłu pończosznego (Polska Gospodarcza, zeszyt 14. 1931). — M. K.: Okres międzysezonowy w przemyśle włókienniczym (Polska Gospodarcza, zeszyt 27. 1931). — Neuman A.: Przemysł węglowy Wielkiej Brytanji w ramach przymusowej organizacji (Polska Gospodarcza, zeszyt 20. 1931). — Olszewski S. Dr.: Nowe odkrycia bogactw kopalnianych w Polsce (Polska Gospodarcza, zeszyt 34. 1931). — Peche C.: Rozwój przemysłu w Polsce (Polska Gospodarcza, zeszyt 22. 1931). — S. A. Sprawa nafty mossulskiej (Polska Gospodarcza, zeszyt 23. 1931). — Salmonowicz P.: Stan chłodnictwa w Polsce (Polska Gospodarcza, zeszyt 15. 1931). — Tenże: Znaczenie chłodnicy (Polska Gospodarcza, zeszyt 29. 1931). — Skrzywan S.: Perspektywy budownictwa w 1931 r. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 8. 1931). —

Szyszkowski M.: Akcja sanacyjna w przemyśle obuwianym (Polska Gospodarcza, zeszyt 28. 1931). — W. M.: Przemysł niemiecki o widokach gospodarczego rozwoju Z. S. S. R. (Polska Gospodarcza, zeszyt 15. 1931). — Wittkind L. Dr.: Znaczenie przemysłu sztucznego jedwabiu i rozwój jego w Polsce (Praktyczna Wiedza Przemysłowa, Nr. 6—7. 1931). — Wrangel P. Inż.: Przemysł rafinerijny w 1930 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 19. 1931). — Z. Z.: Z przemysłu celulozowego (Przegląd Gospodarczy, zeszyt II. 1931). — Kopalnictwo rud żelaznych i hutnictwo żelazne w 1931 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 31, 1931).

Berthelot Ch.: Les mines coloniales. Paris 1931, str. 284, fr. 50.

Jeune A. L.: La politique française du pétrole. Paris 1930, Desfossés, str. 80.

Pethoud J.: Principes modernes d'organisation industrielle et commerciale. Neuchâtel, Delachaux, Niestlé, 1931, str. 312, fr. szw. 9.

Simoncelli Domenico: L'interesse della collettività nella nuova legislazione mineraria. Roma, Castaldi, 1930, str. 96, L. 7.

Feldman Herman: Racial Factors im Amerycan industry. Forew. by Raymond B. Fosdick. New York, Harper, 1931, str. 332, \$ 4.

Leith Charles Kenneth: World minerals and world politics. New York, Mac Graw-Hill, 1931, str. 225, \$ 2.

Marquand H. A.: The dynamics of industrial combination. London, Longmans, 1931, str. 206, 12 s. 6 d.

Moser Charles K.: The cotton-textile industry of Far Eastern countries. Boston, Pepperel, 1930, str. 144.

Fuchs Ernst: Die russische Industrie-Organisation. Berlin, Springer, 1931, str. 102, M. 6,75.

Helmrich H.: Die Erdölwirtschaft Südamerikas. Freiburg 1930, str. 219, M. 5.

Wohnungbau, der deutsche. Berlin, Mittler, 1931, str. XV + 739, M. 20,40.

V.

Handel, polityka handlowa i komunikacja.

Ćwikiel Józef B.: Komunikacja autobusowa na drogach publicznych w Polsce w 1930 r. Warszawa 1931, str. 19 i 2 mapy. Ministerstwo Robót Publicznych.

Eksport w roku 1930. Sprawozdanie dyrektora Państwowego Instytutu Eksportowego. Warszawa 1931, str. 348. Wydawnictwa Państwowego Instytutu Eksportowego. T. VII.

- Głąbiński Stanisław Dr. Prof.: Stosunki handlowe Polski z krajami nowoczesnej imigracji polskiej. Warszawa 1931. Nakł. Nauk. Inst. Emig. i Kolon., str. 33.
- Piotrowski Jan: Zagadnienie polskiego eksportu mięsnego. Poznań 1931, str. 5 nlb. + 231. Poznańskie Prace Ekonomiczne Nr. 15.
- Nowacki Tadeusz: Organizacja zaplecza portów polskich. Warszawa 1931, str. 78 + 2 nlb. (Wydawnictwa Państwowego Instytutu Ekonomicznego. Tom VI).
- Sztolcman Stefan: Koszty własne przewozów na liniach normalnotorowych Polskich Kolei Państwowych za rok 1929/30. Warszawa 1931, str. 34. Nakł. Ministerstwo Komunikacji.

Czasopisma: — Battaglia L. Dr.: Przymierze celno - gospodarcze austriacko-niemieckie (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 7. 1931). — Borowski W. Dr.: Sprawa uporządkowania stosunków w eksporcie koni z Polski (Rolnik Ekonomista, Nr. 8. 1931). — Butler J.: Z zagadnień międzynarodowej polityki taryfowo-kolejowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 22. 1931). — C. P.: Na marginesie działalności Państwowego Instytutu Eksportowego (Polska Gospodarcza, zeszyt 25. 1931). — Diamond W.: Z zagadnień polskiego handlu zamorskiego (Polska Gospodarcza, zeszyt 17. 1931). — Dorskocz M.: Wystawy i targi gospodarcze w świetle liczb (Polska Gospodarcza, zeszyt 14. 1931). — Drybiński M. T.: Tendencje rozwojowe handlu zagranicznego Stanów Zjednoczonych (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 13. 1931). — E. B.: Handel zagraniczny Polski w 1930 roku na tle ogólnego kryzysu wymiany (Polska Gospodarcza, zeszyt 20. 1931). — G. Dr.: Konferencja portów bałtyckich w Kilonji (Polska Gospodarcza, zeszyt 23. 1931). — G. J.: Przewozy towarowe pomiędzy Rumunją a Europą Środkową i Zachodnią tranzytem przez Polskę (Polska Gospodarcza, zeszyt 19. 1931). — Tenże: Przewozy pomiędzy Z. S. S. R. a Europą Zachodnią tranzytem przez Polskę (Polska Gospodarcza, zeszyt 14. 1931). — Tenże: Koleje a drogi wodne w świetle ankiety niemieckiej (Polska Gospodarcza, zeszyt 21. 1931). — Tenże: Rozbudowa sieci kolejowej w Polsce (Polska Gospodarcza, zeszyt 28. 1931). — Tenże: Konkurencja kolei żelaznych z samochodami (Polska Gospodarcza, zeszyt 31. 1931). — Tenże: Główne wady organizacyjne Polskich Kolei Państwowych (Polska Gospodarcza, zeszyt 32. 1931). — Gawroński-Rawita Z.: Nowoczesne praktyki protekcjonizmu (Polska Gospodarcza, zeszyt 19. 1931). — Gajewski W.: Gospodarcze problemy polityki drogowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 16. 1931). — Glass S.: Znaczenie i granice dumpingu sowieckiego (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 7. 1931). — Gieysztor W.: Rozwój obrotów portu gdyńskiego (Polska Gospodarcza, zeszyt 32. 1931). — Gieysztor J.: Stanowisko P. K. P. w szeregu kolei europejskich (Polska Gospodarcza, zeszyt 16. 1931). — Goldmann S. Dr.: Znamienny obrót wywozowy zboża przez porty polskie (Rolnik Ekonomista, Nr. 8. 1931). — H.: W sprawie ramowej ustawy standaryzacyjnej (Polska Gospodarcza, zeszyt 25. 1931). — Iwański J.: Nowe warunki eks-

portu nierogaczyny do Austrii (Rolnik Ekonomista, Nr. 16. 1931). — Jaskólski J. Inż.: Dumping sowiecki (Gazeta Bankowa, Nr. 10. 1931). — Kalecki M.: Ankieta o handlu hurtowym (Konjunktura Gospodarcza, Nr. 7. 1931). — Kleniewski W.: Federal Farm Board wobec międzynarodowego rynku zbożowego (Rolnik Ekonomista, Nr. 10. 1931). — Koranyi R. Dr.: Ratyfikacja umów międzynarodowych (Gazeta Bankowa Nr. 7. 1931). — Królikowski F. S.: Zwrot cel w 1930/31 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 23. 1931). — Tenże: Porozumienie żytnie (Polska Gospodarcza, zeszyt 27. 1931). — Tenże: Traktat handlowy austriacko-węgierski (Polska Gospodarcza, zeszyt 29. 1931). — Kwapiszewski W.: Znaczenie i rozwój eksportu bekonów z Polski (Rolnik Ekonomista Nr. 15. 1931). — Krzywicki W.: W sprawie nowej taryfy celnej (Rolnik Ekonomista, Nr. 12. 1931). — Krzyżanowski A. Inż.: Nowa linja kolejowa Śląsk—Bałtyk pod względem technicznym i gospodarczym (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 10. 1931). — Leszczyński S.: Rozwój idei preferencji celnej dla zboża europejskiego (Rolnik Ekonomista, Nr. 11. 1931). — Ł. T. Dr.: Możliwości wprowadzenia taryfy celnej w Anglii (Polska Gospodarcza, zeszyt 17. 1931). — Tenże: Nowa podwyżka niemieckich cel rolniczych a polsko-niemieckie stosunki gospodarcze (Polska Gospodarcza, zeszyt 19. 1931). — Tenże: Konferencja państw eksportujących pszenicę w Londynie (Polska Gospodarcza, zeszyt 21. 1931). — Łoś J.: Bilans naszego handlu zagranicznego zbożem i mąką (Gazeta Rolnicza, Nr. 16, 22, 23. 1931). — Lychowski T. Dr.: Wobec dyskusji nad „Anschlussem” i planem gospodarczym Brianda (Polska Gospodarcza, zeszyt 20. 1931). — M. K.: Eksport włókienniczy (Polska Gospodarcza, zeszyt 29. 1931). — Tenże: Rozwój eksportu konfekcji (Polska Gospodarcza, zeszyt 31. 1931). — Corvi Menotti A. Dr.: Handel zagraniczny między Polską a Italią (Polonia-Italia, Nr. 5—6. 1931). — Pietkiewicz Z.: Komunikacja wodna w świetle doświadczeń przedwojennych (Polska Gospodarcza, zeszyt 22. 1931). — Pogorzelski M.: Wywóz zbóż premjowanych (Polska Gospodarcza, zeszyt 20. 1931). — Tenże: Eksport hodowlany w I półroczu 1931 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 30. 1931). — Peszkowski K. Inż.: W sprawie inwestycji wodno-komunikacyjnych (Polska Gospodarcza, zeszyt 17. 1931). — Prystor A.: Nakazy polskiej polityki eksportowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 19. 1931). — Rościszewski S.: Międzynarodowe porozumienie eksporterów zboża (Rolnictwo, Tom III. zeszyt 2. 1931). — Rybicki P.: Wyniki reglamentacji przywozu w 1930 r. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 12. 1931). — S. C.: W sprawie eksportu przetworów ropnych (Polska Gospodarcza, zeszyt 23. 1931). — St.: „Anschluss” austriacko-niemiecki jako zagadnienie środkowo-europejskie (Polska Gospodarcza, zeszyt 14. 1931). — Salmonowicz P.: Zagadnienie turystyczne w Gdyni i na Pomorzu (Polska Gospodarcza, zeszyt 21. 1931). — Studnicki W.: Handel zagraniczny Niemiec w 1930 r. (Polska Gospodarcza, zeszyt 25. 1931). — Strzeszewski C.: Zagadnienie międzynarodowej współpracy gospodarczej i wymiany handlowej. (Rolnictwo, Tom III., zeszyt 2 1931). — Świtalski K.: Bilans handlu zagranicznego produktami mleczarskimi w 1930 roku. Rol-

nik Ekonomista, Nr. 17. 1931). — T. J.: Uwagi o projektowanej unji celnej niemiecko-austriackiej i jej wpływie na handel polski. (Polska Gospodarcza, zeszyt 14. 1931). — T. N.: Gwarancje państwowe w handlu z Sowietami. (Przegląd Ubezpieczeniowy, Nr. 4. 1931). — Taubenfeld H.: Państwowy fundusz drogowy. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 16. 1931). — Tomaszkiwicz L.: Polonja w Stanach Zjednoczonych jako teren eksportu polskiego. (Praktyczna Wiedza Przemysłowa, Nr. 6—7. 1931). — Trepka E.: VI. Kongres Międzynarodowej Izby Handlowej. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 12. 1931). — Wiśniewski J.: Wskaźnik ogólny cen hurtowych i wskaźnik cen żywności. (Konjunktura Gospodarcza, Nr. 7. 1931). — Witwicki W.: Wobec otwarcia międzynarodowej wystawy kolonialnej. (Polska Gospodarcza, zeszyt 22. 1931). — Z. Ł.: Kartelizacja w eksporcie rolnym. (Rolnik Ekonomista, Nr. 17. 1931).

Bloch Richard: Questions de chemin de fer. Etudes commerciales. Paris, Eyrolles, 1930, str. 65.

Comptes rendus de la Conférence préliminaire en vue d'une action économique concertée. Genève, Société des Nations, 1930, str. 443, M. 16.

Elias R. J.: L'aviation moderne. Ed. 1930. Paris 1930, str. 426.

Filipescu S. J.: La politique commerciale de la Roumanie. Paris 1930, str. 184.

Wauters Arthur: La chimère du protectionnisme. Bruxelles, Eglantine 1930, str. 30, fr. 1,50.

An economic survey of inland waterway transportation in the United States. Washington, Bureau of railway econ., 1930, str. 238.

Budish J. M. and Shipman S.: Soviet foreign trade; menace or promise. New York, Liveright, 1931, str. 288, \$ 2,50.

Counts G. Sylvester: The Soviet challenge to America. New York, Day, 1931, str. 387, \$ 4.

Loveday A.: Britain and world trade. London, Longmans, 1931, str. 229, 10 s. 6 d.

Taussing F. W.: The tariff history of the United States. 8. ed. including a consideration of the tariff of 1930. New York, Putnam, 1931, str. 548, \$ 3.

Trends in the foreign trade of the United States. New York: Nat. Ind. Conference Board, 1931, str. 346, \$ 3,50.

Colarusso A.: La clausola della nazione più favorita. Breve studio sulla clausola con particolare riguardo sua applicazione nei trattati di commercio del dopoguerra. Padova, Milani, 1930, str. 86, L. 13.

Ford Henry: Und trotzdem vorwärts. Deutsche Ausg. von C. Thesing u. W. Ostwald. Leipzig, List, 1930, str. 337, M. 6.

Kandler F.: Ein neuer Weg der Handelspolitik. Graz 1931.

Wolf Paul: Die Deutsche Reichsbahn und ihre Beziehungen zu ausländischen Eisenbahnen. Berlin 1931, str. 152, M. 9.

Zollhandbuch für Dänemark, Island und Färöer. Nach amtl. Quellen bearbeitet von E. Götz. Berlin, Hobbing, 1931.

VI.

Skarbowość, zagadnienia kredytowe, walutowe, bankowe i ubezpieczeniowe.

Michalski Paweł: Podatki bezpośrednie w Polsce z uwzględnieniem ustawodawstwa zagranicznego. Warszawa, „Bratnia Pomoc” Studentów Wolnej Wszechnicy w Warszawie, 1930, str. 319.

Michalski Paweł: Reforma Podatkowa. Warszawa, Ekonomista, 1927, str. 27.

Michalski Paweł: Podatki bezpośrednie w Polsce w okresie pięciolecia 1918—1923. Warszawa, Stowarzyszenie Urzędników Skarbowych, str. 198 (bez daty — 1924 lub 1925).

Tytuł mówi o treści pierwszej z tych książek. Poprzedza ją wstęp, składający się z uwag teoretycznych i przedstawienia kształtowania się systemu podatkowego w Polsce. Następnie praca omawia rozwój i obecnie obowiązujące przepisy podatków: gruntowego, budynkowego, majątkowego, od kapitałów i rent, dochodowego i obrotowego. Przy każdym z podatków kreśli autor kilka słów o odpowiednim podatku w kilku krajach europejskich (głównie Niemcy, Austria i Czechosłowacja). W zakończeniu znajdujemy uwagi na temat umów międzynarodowych w zakresie podwójnego opodatkowania.

Jednak nie treść tej pracy powoduje, że się nią zajmujemy; jest ona dość bezbarwna, czysto opisowa, bez podkładu teoretycznego. Co innego jest tego przyczyną: autor korzysta z prac innych autorów, przepisując ich dosłownie bez żadnego powołania tak, że w rezultacie około $\frac{1}{3}$ pracy p. M. okazuje się własnością literacką nie jego.

Przedewszystkiem korzysta autor dosłownie i zawsze bez podania źródła z „Nauki Skarbowości” Strasburgera (Warszawa, 1924): pierwsze słowa o pojęciu podatków (str. 3) przepisuje ze strony 192, pojęcie równomierności (str. 4 i 5) ze strony 224, podział podatków t. zw. bezpośrednich (str. 11 i 12) ze str. 264 i 265, rozdział o systemie podatkowym (str.: koniec 12-tej, 13, 14, 15, 16 i połowa 17-ej) jest przepisaniem § 54 (system podatkowy) i § 55 (najtypowsze systemy podatkowe) ze str. od 251 do 257. Także str. 82 omawia-

nej książki, dotycząca dekretu o podatku majątkowym z r. 1919, przepisana jest ze str. 138 „Ustroju Skarbowego” Strasburgera (Warszawa, 1922).

Następnie, w kolejności stron, na str. 17-ej ustępy 6—9, dotyczące roli podatków bezpośrednich w budżecie austriackim przepisane są ze str. 20 „Prawa Skarbowego”, cz. I, Taylora (Poznań, 1920) oraz ustęp ostatni na str. 17 i pierwsze cztery na str. 18, dotyczące roli podatków bezpośrednich w budżecie rosyjskim — ze str. 19-ej „Prawa Skarbowego”. Tenże Taylor jest przepisany: na str. 31, ustęp 4 — ze str. 29 Taylora; na str. 32 ustęp 4 i 5 — ze str. 30-ej; podatek gruntowy w b. zaborze austriackim na str. 36-ej ustęp ostatni, 37, 38, 39 i 40, ust. 1 ze stron od 39 do 45; podatek gruntowy w b. zaborze pruskim na str. 41, ust. 3 i 4 ze str. 113 i 114; podymne w b. Królestwie Kongresowem na str. 49, 50 i 51, ust. 3—5 ze str. 47—49; podatek od nieruchomości miejskich w b. zaborze rosyjskim na str. 55, 56, 57 i 58, ust. 1—3 ze str. 53—58; podatki domowe w b. zaborze austriackim na str. 58, 59, 60, 61 i 62, ust. 1—6 ze stron 59—64; podatek od budynków w b. zaborze pruskim na str. 64, ust. 1 ze str. 115.

Rozdział, omawiający „obecnie obowiązujący podatek dochodowy”, i zamieszczony na stronie od 149 do 204 przepisano znow dosłownie jednym ciągiem ze str. 4—113 wydawnictwa Dunajewskiego i Urbana „Podatek dochodowy” (Warszawa, 1925). Wydawnictwo to, zawierające ustawę i rozporządzenia wykonawcze, podaje (str. 1—146) zasady podatku dochodowego w rozumowanym opracowaniu autorów. Opracowanie to p. M. przepisał, zapełniając nim $\frac{1}{6}$ część swej książki.

Końcowe 100 stron zawierają „podatek przemysłowy”, który poza wstępem i zakończeniem jest przedrukem, czasami dwukrotnym (str. 242, 261, 269 i 270), artykułów ustawy z dodaniem nieobowiązujących, bo uchylonych wyrokami Najwyższego Trybunału Administracyjnego, wyjaśnień Ministerstwa Skarbu, jak np. na str. 250 — sklepy miejskie, 252 — świadectwa dla przedsiębiorstw eksportowych, 253 — dowód eksportu, 258 — przemiał zboża i opodatkowanie sprzedaży cukru. Przeciwno takiemu przedrukowi nicby nie można mieć, gdyby się on tyczył skomplikowanych kwestyj proceduralnych, które trudno usystematyzować i streścić. Jeśli jednak chodzi o przepisy materialne, to dowodzi to braku zdolności syntetycznych autora.

Ustawodawstwo zagraniczne podano niejednolicie, nie zawsze bowiem przy jednym i tym samym podatku w różnych krajach omawia autor te same zagadnienia. Niezwykła pobieżność zobrazowania podatków zagranicznych odbija się też na ścisłości. Tak np. autor podaje, że podatek gruntowy pobiera się w Niemczech w jednoli-

tych stawkach od wartości ziemi (str. 46), gdy podatek ten zna różne stawki w różnych krajach Rzeszy i jest pobierany od wartości obiegowej lub przychodowej; maksymalną stopę podatku dochodowego w Czechosłowacji podaje autor w wysokości 9% zamiast 29% (str. 210); wysokość podatku obrotowego w Niemczech, (o którym mówi na niecałej pół stronie, gdy podatkowi budynkowemu w Czechosłowacji poświęca 4 strony), wynosi 0,85% a nie 0,75% (str. 300), pomija przytem zupełnie stopę 1,35% od domów towarowych osiągających obrót powyżej 1 milj. mk.

Podkreślić także należy, że p. M. w przedrukach swych dopuszcza się wielu błędów, których odnośni autorowie nie robią i tak: na str. 15 jako datę zreformowania podatków we Francji podano rok 1919 zamiast 1917, na str. 37 zamiast ustawy z 12 lipca zezwalającej na rewizję szacunku podano ustawę z 12 sierpnia, na str. 39 zamiast 17,5 milj. ha gruntów w Galicji winno być 7,5 milj., zamiast 83 hal. z ha winno być 88 hal. i zamiast 1916 winno być 1896, kiedy to ustalono intratę katastralną. W podatku dochodowym jest także masa błędów w przedrukowaniu: opuszczono słowa lub części zdań oraz zmieniono błędnie niektóre pojęcia (np. zamiast przychodu dochód) na stronach 151, 155, 159, 164, 177, 203, i t. p. przedruki swe p. M. stosuje w sposób zupełnie niewolniczy, słowo za słowem. Czasami tylko zmienia interpunkcję lub opuszcza jakieś wyrazy. Czasami jest jednak bardziej samodzielny, bo opuszcza części zdań lub całe zdania. Zazwyczaj dany autor źle wychodzi na tej samodzielności p. M., bo opuszczenia zmieniają myśl, nieraz istotną, autora. Tak np. w ustępie Strasburgera o charakterze systemu podatkowego angielskiego, p. M. opuszcza zdania o zaniku podatków pośrednich, wskutek czego wysuwanie się na plan pierwszy w tym systemie podatku dochodowego występuje u p. M. jako reforma tylko podatków bezpośrednich, a nie całego systemu skarbowego, jak chciał Strasburger.

Zaznaczyć muszę lojalnie, że na końcu książki są podane prawie wszystkie książki, z których autor przepisuje jako spis literatury. W tekście jednak odnośne obce ustępy nie są podane jako cytaty, lecz bez żadnego odesłania jako własny tekst autora.

Zaciekawiony tą metodą p. M., przejrzałem też dwie dawniejsze jego prace. I cóż się okazuje?

Jedna z nich „Reforma podatkowa”, stanowiąca odbitkę z „Ekonomisty”, omawia stały podatek majątkowy, podatek dochodowy i rozgranienie źródeł dochodowych państwa. Podatek majątkowy — to częściowo dosłownie powtórzone motywy do rządowego projektu ustawy (druk sejmowy Nr. 77, str. 11—13), podatek dochodowy — to przedruk artykułów A. Bowbelskiego, zamieszczonych w NrNr. 1 i 4 „Czasopisma skarbowego” z 1927 r. pod tytu-

łami: „Zarys reformy podatkowej w Polsce” i „Projekt ustawy o państwowym podatku dochodowym”, rozgraniczenie zaś źródeł dochodowych (str. 18—21) to przedruk z pracy B. Markowskiego „Uzasadnienie projektu ustawy o rozgraniczeniu źródeł podatkowych”, zamieszczonej w wydawnictwie Ministerstwa Skarbu „Prace przygotowawcze do ustawodawstwa skarbowego, Serja IV, Skarbo-wość komunalna, Dodatek do zeszytu I”. (Warszawa 1926).

Pierwsza z prac, „Podatki bezpośrednie w Polsce w okresie pięciolecia”, omawia powstanie, rozwój oraz stan ówczesnego ustawodawstwa podatków bezpośrednich w Polsce. Ta praca, podobnie jak i ostatnia, zawiera całe strony z „Prawa skarbowego” cz. I Taylora. W szczególności str. 39—42 Taylora są przepisane, jak zwykle bez podania źródła, na str. 27, 30 i połowie 31-ej pracy p. M., str. 47 i 48 na str. 48 i 49, str. 56—59 na str. 53—58, str. 59—64 na str. 61—64, str. 101 i 103—105 na str. 103 i 104, str. 107 i 109 na str. 105 i 106, str. 113—115 na str. 37 i 69 i t. p. Zobrazowaniu stanu ustawodawstwa, które poza moją książką dosłownie przedrukowuje też i ustępy z innych książek, towarzyszy nieco uwag krytycznych i ogólniejszych, również bezceremonjalnie przedrukowanych. Tak, gdy mowa o wpływie spadku marki na podatek od uposażeń, to uwagi w tej sprawie na str. 144 i 145 przepisano z pracy J. Piekalkiewicza: Podatek dochodowy i majątkowy w Polsce (Ruch Prawniczy i Ekonomiczny, zeszyt 1 z 1924 r., str. 15—17), a części rozdziału o zabezpieczeniu podatków od spadku wartości marki, zamieszczone na 5-ciu ostatnich stronach tej książki (189—193) są przepisane z artykułu tegoż Piekalkiewicza: Waloryzacja danin publicznych („Przegląd Gospodarczy” Nr. 2 z 1924 r., str. 49—52).

Ostatnia z wyżej omówionych prac stanowi pracę dyplomową p. M. na Wolnej Wszechnicy Polskiej, której jest wychowankiem. Pierwsza zaś przedstawia jego wykłady w tejże Wszechnicy, której jest obecnie wykładowcem czy profesorem.

Prof. Edward Taylor (Poznań).

Langrod Rudolf: Uwagi o projekcie ordynacji podatkowej. Lwów, „Głos Prawa”, 1931, str. 14.

Adwokat Dr. Rudolf Langrod omawia w sposób wrywkowy i jedynie niektóre postanowienia projektu ordynacji podatkowej. Zarzuca sferom projektodawczym, iż bez zasięgnięcia opinii Komisji Kodyfikacyjnej i ograniczywszy do ośmiu dni czasokres złożenia zapytań przez Izby Przemysłowo-Handlowe, z pośpiechem i do pewnego stopnia w sposób tajemniczy, postanowiły preforsować projekt drogą dekretu Prezydenta Rzplitej.

Wykazując braki projektu prawne i życiowe dochodzi do konkluzji, iż proponowana ordynacja podatkowa nie tyle ma na względzie skuteczną reformę i ujednostajnienie, ile raczej ograniczenie dotychczasowych praw płatników i zwiększenie niemałej już i bez tego supremacji władzy skarbowej. Autor uzasadnia to swoje twierdzenie na przykładzie szeregu przepisów projektowanej ordynacji. Można się na niektóre jego wywody zgodzić, trudno jednak nie zauważyć odcienia przejawiania argumentacji na niekorzyść rozpatrywanego projektu.

I tak zarzuca np. iż projekt rozszerza obowiązek składania deklaracji podatkowej na wszystkich bez wyjątku płatników (nb. poza minimum egzystencji). Pojmuję, iż dla szerokich sfer będzie to pewnym ciężarem i zwiększy biurowość, ale przed tym krokiem koniecznym nie można się cofać, dlatego tylko, że płatnicy nie są przygotowani. Właśnie ten pesymistyczny punkt widzenia przereformował nam podatek dochodowy, wyłączając z koła płatników wielkie rzesze ludzi ze szkodą dla instytucji podatkowej.

Słusznie podkreśla autor ważność udziału czynnika obywatelskiego w komisjach podatkowych. Podnosi też trafnie różnicę między sędzią a urzędnikiem podatkowym, działającym w interesie skarbu. Z tego punktu widzenia wyrzuca projektowi, iż w komisjach szacunkowych (I instancja) usuwa czynnik obywatelski, a w II instancji (odwoławczej) majoryzuje elementem urzędniczym.

Dr. Langrod sprzeciwia się wprowadzonej przez projekt nowości o dodatkowym wymiarze w ciągu roku, chętnie wita jednak przepis o prawie płatnika do przeglądania aktów wymiarowych, razi go jednak wyłączenie od przejrzania części aktów ze względów publicznych. Domyśla się, że chodzi tu o opinie informatorów. Tak samo godzi się na „nowum” o prawie do wynagrodzenia za pobór nienależnego podatku z odsetkami. Pragnęłby jednak podwyższenia wysokości odsetek i zmniejszenia czasokresu. Natomiast widzi niebezpieczeństwa dla płatnika w przepisie o trzech instancjach dla władzy wymiarowej, a tylko dwóch dla płatnika. Omawia dalej przywilej pierwszeństwa hipotecznego oraz instytucję projektu pod nazwą senatów karno-podatkowych. Chętnie autor porównuje projekt z instytucjami niemieckimi, stawiając nie zawsze trafnie za wzór dla polskich urządzenia niemieckie.

Prof. Ignacy Czuma (Lublin).

S m e r e k Mieczysław: Bilans płatniczy Polski za rok 1929. — Warszawa, G. U. St. 1931, str. 161.

Obliczenia bilansu płatniczego Polski były dokonywane przez Główny Urząd Statystyczny od r. 1923. Publikacje te opracowali

dr. J. Piekalkiewicz (za lata 1923 i 1924), K. Sokołowski (za r. 1925), S. Rutkowski (za r. 1926), R. Seidler (za r. 1927 i 1928). Poza Głównym Urzędem Statystycznym analogiczne obliczenia dokonał St. Pszczółkowski (za okres 1923—1926). Publikacje te sporządzone są według metody ustalonej dla Polski przez J. Piekalkiewicza. Chodziło w nich o możliwie kompletne uchwycenie obrotu pieniężnego między Polską a zagranicą, rozumiejąc przez obrót faktycznie dokonane wypłaty. Transakcje z zagranicznymi kontrahentami, które nie pociągały faktycznych wypłat nie wchodziły do bilansu płatniczego, zestawionego według tej metody.

Bilans płatniczy za r. 1929 opracowany przez M. Smereka rozszerza zakres opracowań poprzednich i obejmuje także zobowiązania i wierzytelności rozrachunkowe (nie dokonane gotówką) oraz stan aktywów i pasywów Polski w stosunku do zagranicy. Tę ulepszoną metodę swego opracowania przedstawia autor we wstępie; w następnych zaś rozdziałach analizuje poszczególne składniki bilansu płatniczego. W szczególności usługi międzynarodowe (kolejowe, morskie, pocztowe, ubezpieczeniowe, prawa autorskie), turystykę, emigrację, filmy, wierzytelności i długi zagraniczne.

Wyliczone składniki bilansu płatniczego w przybliżeniu równoważyły się szczęśliwie w opracowanym okresie. Pozostaje obrót towarowy Polski z zagranicą, to znaczy handel zagraniczny obszaru monetarnego Polski (z wyłączeniem towarów wywożonych i przywożonych na teren W. m. Gdańska) wraz z oszacowaną kontrabandą i obrotem nie ujętym przez statystykę graniczną. Obrót ten wynosił w wywozie 2704 milj. zł, a w przywozie 3129 milj. zł, do czego doliczyć należy przywóz kruszców w kwocie 119 milj. zł przeważnie na cele walutowe i monetarne. W rezultacie ogólne saldo obrotu towarowego wynosi około 550 milj. zł na niekorzyść Polski. Ta przewyżka wypłat została pokryta przewyżką dopływów kapitałów zagranicznych nad wypłatami w wysokości 594 milj. zł.

Składniki obrotu płatniczego za 1929 r. są zestawione porównawczo z danymi za lata 1927 i 1928 według schematu, zaleconego przez Ligę Narodów, co ułatwia czytelnikowi zorientowanie się w rozwoju stosunków gospodarczych Polski z zagranicą.

Nowością w omawianym opracowaniu jest obok zestawienia wpływów kapitałów i wypłat zestawienie stanów zadłużenia i wierzytelności Polski w stosunku do zagranicy. Z zestawienia tego wynika, że na końcu 1929 roku kapitały zagraniczne w Polsce sięgają sumy 10.328 milj. zł, a równocześnie Polska posiada zagranicą 1484 milj. zł.

Z przeprowadzonego oszacowania kapitału zagranicznego, pracującego w przemyśle i handlu polskim, wynika, że na 1549 istnie-

jących w Polsce spółek akcyjnych z kapitałami w wysokości 5492 milj. zł związanych jest z kapitałem zagranicznym 362 spółki o kapitale 3007 milj. zł. W spółkach tych kapitał zagraniczny wynosi 60% kapitałów tych spółek, albo 35% kapitałów wszystkich spółek akcyjnych w Polsce. Kapitał zagraniczny najsilniej jest zaangażowany w grupie przemysłowej gazowni, wodociągów i elektrowni, a następnie w przemyśle naftowym, hutniczym i w górnictwie.

Cała praca zawiera obok fachowej analizy statystycznej wiele dociekań teoretyczno-ekonomicznych: o potrzebie dopływu kapitałów zagranicznych, o wpływie w następnych latach tego faktu, że roczniki urodzonych w latach 1915 do 1920 są w sumie o połowę mniejsze od normalnych, o znaczeniu dla Polski dodatniego i ujemnego bilansu handlowego i t. d. Jest ona poważną charakterystyką polskich stosunków gospodarczych z zagranicą tem lepszą, że jest dalszym etapem w łańcuchu poprzednich prac polskich i zapowiedzią, że młody autor przy swoim temacie przez kilka dalszych okresów pozostanie, co mu pozwoli nasuwające się zagadnienia pogłębić, rozszerzyć, a niektóre sprawdzić.

Dr. Ignacy Weinfeld (Warszawa).

- Albrycht Wacław: Kryzys, oszczędzanie i ubezpieczenia. Warszawa 1931. Nakł. Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych, str. 23.
- Braun Juliusz: Oszczędność przymusowa i częściowe ubezpieczenie, jako wytyczne reformy systemu ubezpieczeń społecznych. Sosnowiec, Izba Handl.-Przemysłowa, 1931, str. 31.
- Budżet miasta Poznania od 1. IV. 1930 r. do 31. marca 1932 r. Poznań, 1931, str. 206.
- Gielg Stefan: Krótka historia i gospodarcze znaczenie towarzystw ubezpieczeń. Warszawa 1931, str. 17.
- Heilperin Michał A.: Bank Rozrachunków Międzynarodowych. Kraków 1931, str. 31.
- Kruszewski Stanisław Dr.: Majątek państwa polskiego według stanu na dzień 1. stycznia 1927 r. Warszawa 1931, str. XVII + 3 nlb. + 410.
- Markowski Bolesław Prof.: Administracja skarbowa w Polsce. Kielce 1931, str. 454 + VI + 4 nlb. (Biblioteka Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie).
- Michalski Jerzy Dr. Prof.: Referat generalny o gospodarce i budżecie miasta stoł. Warszawy na rok 1931/32. Warszawa 1931, str. 45.
- Smerek Mieczysław: Bilans płatniczy Polski za rok 1929. Warszawa 1931. Odb.: Kwartalnik Statystyczny, r. 1931. T. VIII, zes. 1.

Czasopisma: A. C.: Krytyczne uwagi angielskie o walucie sowieckiej. (Polska Gospodarcza, zeszyt 24. 1931). — Adamczewski T.: Przewrót cen w latach 1929—1931). — (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 6 i 7—8. 1931).

— Aprill L. K.: Aktualne zagadnienia finansowe i budżetowe Austrii. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 13. 1931). — Bobrowski A.: Kryzys finansowy w Niemczech. (Polska Gospodarcza, zeszyt 29. 1931). — Borowicz Z. Dr.: Budżet na rok 1931—32. (Polska Gospodarcza, zeszyt 15. 1931). — Brodnicki K.: Państwo jako przedsiębiorca. (Gospodarka Narodowa, Nr. 7. 1931). — Buczkowski S. Dr.: Długoterminowy kredyt emisyjny w latach kryzysu. (Polska Gospodarcza, zeszyt 24. 1931). — C. P.: Pożyczka kolejowa. (Polska Gospodarcza, zeszyt 17. 1931). — Ch. W. Dr.: O jednolite prawo czekowe. (Gazeta Bankowa, Nr. 7. 1931). — Cassel G. Prof. Dr.: Wpływ polityki bankowej na poziom cen. (Gazeta Bankowa, Nr. 12. 1931). — Czadankiewicz J.: Papiery wartościowe na giełdach pieniężnych. (Polska Gospodarcza, zeszyt 26. 1931). — Czenze S.: Zmiany w polityce finansowej Francji. (Przegląd Skarbowy, Nr. 5. 1931). — D.: Kredyty krótkoterminowe w 1930 roku. (Polska Gospodarcza, zeszyt 15. 1931). — Doskocz M.: O rozwój kredytu warrantowego. (Polska Gospodarcza, zeszyt 32. 1931). — Gajewski W.: Polska i czeskosłowacka ustawa o komunalnych kasach oszczędności. (Polska Gospodarcza, zeszyt 26. 1931). — Gawroński-Rawita Z. Dr.: Budowlane kasy oszczędności (Polska Gospodarcza, zeszyt 25. 1931). — Glass S.: Kredyt a socjalizacja w Z. S. R. R. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 16. 1931). — Gruber A. Dr.: Kapitalizacja w Polsce. (Gazeta Bankowa, Nr. 12. 1931). — Hubert J. Dr. Prof.: O koncentracji i normalizacji prac koniecznych dla wykonania polsko-niemieckiego układu w sprawie kas oszczędności. (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 4, 1931). — J. A.: Druga rumuńska pożyczka stabilizacyjna. (Gazeta Bankowa, Nr. 10. 1931). — K.: Dochody i wydatki budżetowe. (Polska Gospodarcza, zeszyt 25. 1931). — Kotiuzynski A.: Organizacja kredytu rolniczego w Stanach Zjednoczonych. (Rolnictwo, Tom III., zeszyt 3. 1931). — Krawulski L.: Międzynarodowy kredyt rolniczy. (Polska Gospodarcza, zeszyt 23. 1931). — Krumm Z.: W sprawie rozwoju kredytu warrantowego. (Polska Gospodarcza, zeszyt 21. 1931). — Kwapiszewski W.: Obieg i kredyt warrantowy w związku z powstaniem nowych przedsiębiorstw w Polsce. (Rolnictwo, Tom III., zeszyt 1. 1931). — L.: Unifikacja prawa czekowego w skali międzynarodowej. (Polska Gospodarcza, zeszyt 21. 1931). — Lubowicki J. Dr.: Technika wymiaru podatku obrotowego. (Tygodnik Handlowy, Nr. 26. 1931). — Łychowski T. Dr.: Pożyczka dla Wielkiej Brytanji. (Polska Gospodarcza, zeszyt 32. 1931). — Mincer T. Dr.: Międzynarodowy kredyt rolniczy. (Rolnik Ekonomista, Nr. 10. 1931). — Tenże: Międzynarodowa organizacja kredytu rolnego. (Rolnictwo, Tom III., zeszyt 2. 1931). — Philipson S.: Kreacja kredytu bankowego w Stanach Zjednoczonych. (Polska Gospodarcza, zeszyt 31. 1931). — Peretz A.: Międzynarodowe długi wojenne. (Polska Gospodarcza, zeszyt 26. 1931). — Perlmutter A.: Kredyt warrantowy. (Polska Gospodarcza, zeszyt 15. 1931). — Radoński S.: Międzynarodowe banki kredytowe ziemskie. (Gazeta Bankowa, Nr. 9. 1931). — Spitzer T. Dr.: Uwagi do projektu procedury podatkowej. (Przegląd Skarbowy, Nr. 3—4. 1931). —

Tułaacz M.: Działalność komunalnych kas oszczędności województwa śląskiego. (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 6. 1931). — W. J.: Propozycja Prezydenta Hoovera. (Polska Gospodarcza, zeszyt 28. 1931). — W. H. H.: Przyczyny i przebieg niemieckiego przesilenia kredytowego. (Polska Gospodarcza, zeszyt 30. 1931). — Tenże: Starania Rzeszy o opanowanie sytuacji własnymi siłami. (Polska Gospodarcza, zeszyt 32. 1931). — Tenże: Powrót niemieckich stosunków kredytowych do stanu normalnego. (Polska Gospodarcza, zeszyt 34. 1931). — Warchoń S.: Działalność Banku Rozrachunków Międzynarodowych. (Polska Gospodarcza, zeszyt 27. 1931). — Tenże: Złoto i banki biletowe w 1930 roku. (Gazeta Bankowa, Nr. 12. 1931). — Windakiewicz K. Dr.: Zakłady zastawnicze we Francji i Anglii. (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 9. 1931). — Tenże: Zakłady zastawnicze w Niemczech. (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 7—8. 1931). — Tenże: Sytuacja walutowa Brazylii. (Polska Gospodarcza, zeszyt 14. 1931).

Ivanof A.: La réforme monétaire roumaine. Paris 1931, str. 124, fr. 25.

Karamikas C.: La Banque des règlements internationaux à Bâle. Paris 1931, str. 336, fr. 60.

Poulain André: Le sauvetage du franc. Limoges. Paris 1931, str. 260, fr. 20.

Spire F.: La réglementation des bilans en France et à l'étranger. Paris 1931, str. 144, fr. 15.

Angas Lawrence Lee Bazley: Investment, forecasting movements in security prices, technique of trading in shares for profit. New York, Macmillan, 1930, str. 196, \$ 8.

Hirst F. W.: Wall Street and Lombard Street; the stock exchange slump of 1929 and the trade depression of 1930. New York, Macmillan, 1931, str. 189, \$ 2.

Inouye Junnosuke: Problems of the Japanese exchange, 1914—1926. English version by E. H. de Bunsen. London, Macmillan, 1931, str. 286, 10 s. 6 d.

Mackey A. L. Gordon: The Australian banking and credit system. London 1931, str. 256, 12 s. 6 d.

Silverman H. A.: Taxation. Its incidence and effect. London, Macmillan, 1931, str. 359, 7 s. 6 d.

Spahr W. E.: The Federal Reserve system and the control of credit. New York, Macmillan, 1931, str. 156, \$ 1,75.

Weston W. J.: Economics of the English banking system. London, Pitman, 1931, str. 120, 5 s.

Mengarini P.: Il credito, gli intermediari del credito e le banche. Vol. I. Catania, Studio ed. mod., 1930, str. 256, L. 16.

- Borkowski T.: Die polnische ausserordentliche Abgabe vom Jahre 1922. Leipzig, Heitz, 1931, str. 135, M. 3.
- Dieben W.: Anleihetechnik. Berlin, Christians, 1931, str. 196, 5 Taf., M. 6,40.
- Paech Georg: Kreislauf, Konjunktur und Kredit. Berlin, Spaeth, Linde, 1931, str. 105, M. 3.
- Koepfel W.: Kapitalflucht. Berlin, Christians, 1931, str. 312, M. 10.
- Manes Alfred: Versicherungswesen. System d. Versicherungswirtschaft. 5. völlig veränd. u. erw. Aufl. in 3 B-den. Leipzig u. Berlin, Teubner, 1931. Bd. 2, str. 316, M. 18.
- Schacht Hjalmar: Das Ende der Reparationen. Oldenburg, Stalling, 1931, str. 246, M. 6,20.
- Schacher Gerhard: Handbuch der Weltbörsen. Organisation u. Usancen d. grossen Effektenmärkte d. Auslandes. Stuttgart, Enke, 1931, str. 160, M. 7,—.
- Seégardel W.: Die Bilanzen der deutschen Kreditbanken 1924—1928. Berlin 1930, str. 115.

VII.

*Statystyka, polityka ludnościowa, wychodźstwo, geografia
gospodarcza, gospodarka światowa.*

Grotjahn A.: Higjena ludzkiego rozrodu. Przekładu dokonali słuchacze Seminarjum Higjeny Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego pod redakcją prof. d-ra T. Janiszewskiego. Warszawa. „Biblioteka Eugeniczna Polsk. Tow. Eugeniczn.". 1930 r., str. 304 + XIV.

Autor wychodzi z zasadniczego założenia obserwowanego zmniejszenia się rozrodczości w Niemczech, uważając, że uregulowanie rozrodczości na podstawach naukowych jest nakazem chwili. Nauka o racjonalnym rozrodzie musi się usamodzielnić i wyłączyć zbyteczne części składowe botaniczne i zoologiczne, zastępując je rozważaniami z dziedziny statystyki, nauki o społeczeństwie, psychologii mas i polityki. Trzymanie się idei darwinistycznych tylko hamuje rozwój eugeniki. Autor uważa że nazwa „higjena ras" wprowadza tylko zamęt i nieporozumienie, — krytykuje poglądy Gobineau'a, który uważał rasę aryjską za jedynie twórczą i uzdolnioną. Autor krytykuje również poglądy Spencera o rasach, narodach, szczepach i t. p., jako o ustrojach żywych, uważając te poglądy za błędne z gruntu. Często przez autorów przytaczany zanik Greków i Rzymian, jako przykład śmierci narodu, uważa Grotjahn za proces jedynie ilościowy, a nie jakościowy.

Autor uważa następnie, że najważniejszą instytucją dla praktycznej eugeniki jest małżeństwo, które określa się, jako

„trwały związek dwojga zdolnych do rozrodu osób różnej płci w celu płodzenia i wychowania dzieci”. Różni się ta definicja od definicji kościelnej i prawnej, gdyż związek dwojga osób zdolnych do rozrodu bez zamiaru płodzenia dzieci, jest zdaniem autora, dla eugeniki tylko stosunkiem i niczem więcej.

Przechodząc do uwag historycznych, prostuje autor mniemanie wielu, że ludziom pierwotnym nieznaną była eugenika w najprostszej formie: spędzanie płodu lub zabijanie dzieci. Dopiero późniejsze metafizyczne poglądy ludów azjatyckich, najstarszych kulturalnie, wprowadziły poglądy, żądające poszanowania życia, zarówno płodu w łonie matki, jak też noworodków. Z nad Eufratu, z nad Gangesu, z nad Jantsekjangu, wreszcie z nad Nilu przyszło przykazanie moralne: „bądźcie płodni i mnożcie się”. Ten pogląd o świętości życia samego przez się przeszedł potem za pośrednictwem żydostwa i chrześcijaństwa do ludów europejskich którym dotąd był zupełnie obcy, jak dowodzi tego zachowanie się Greków i Rzymian.

Autor wykazuje się jako zwolennik Malthusa, twierdzi jednak, że w obecnej dobie rozwoju techniki prewencyjnej, za czasów Malthusa nieznaney, nie potrzeba się obawiać dalszego przyrostu ludności, gdyż w większości państw kulturalnego kręgu europejskiego obserwujemy zjawisko odwrotne. Autor uważa natomiast, że neomaltuzjanizm, ze swojemi nieograniczonymi nakazami uchylania urodzin wychodzi z zupełnie odmiennych założeń, niż eugenika i dlatego jest szkodliwy.

Rozpatrując zagadnienie rozrodu z punktu widzenia narodowego, t. j. : niemieckiego, przeciwstawia się autor imperjalizmowi Niemiec i stawia tezę, że Niemcy muszą liczyć się w polityce ludnościowej z niemożliwością zwiększenia gęstości zaludnienia lub prowadzenia polityki ekspansywnej.

W dalszych rozdziałach ostrzega autor przed nierozumnym i bezplanowym używaniem środków prewencyjnych, nadużycie których zakwestjonować może istnienie całych narodów. Z drugiej jednak strony środki te dają politykowi społecznemu możliwość regulowania rozrodczości według potrzeb narodowych. Bardzo szczegółowo i obszernie omówione są środki prewencyjne stosowane u mężczyzn i kobiet, jak najkategoryczniej jednak wykreślając z rzędu tych środków spędzenie płodu. Autor podkreśla znaczenie stosowania środków prewencyjnych ze względu na ochronę przed chorobami wenerycznymi. Co się tyczy więzi kościoła, który dotychczas bezwzględnie kierował życiem płciowym społeczeństwa to zdaniem autora, więź ta ostatnimi czasy znacznie osłabła. „Naiwny typ” rozrodu utrzymał się, jeżeli chodzi o narody europejskie, prawie

jedynie tylko u słowian. Wreszcie, uważa autor, że rozdział przyjemności płciowej od popędu płciowego jest jedną ze zdobyczy współczesnej kultury.

Dalsze rozdziały obszernej książki poświęcone są kwestjom dziedziczności i zagadnieniu utrzymania liczebnego stanu ludności, przyczem autor uważa za absolutnie niecelowe i przestarzałe przepisy religijne w rodzaju mojżeszowego: „bądźcie płodni i rozmnażajcie się”. System jednego dziecka, wzgl. dwojga dzieci jest również niebezpieczny, gdyż nie gwarantuje zatrzymania ilości ludności na dotychczasowym poziomie. Jedynie system trojga dzieci zadawalnia autora.

Rozdziały dalsze poświęcone są: poprawie jakościowej ludności, rozpatrywaniu chorób dziedzicznych, konieczności uprzywilejowania rodzicielstwa, wreszcie indywidualnej i społecznej higjenu rozrodu, przyczem autor podaje bardzo ciekawy projekt ustawy o ubezpieczeniu rodzicielstwa, proponując koszta tego ubezpieczenia pokrywać ze składek osób stanu wolnego oraz bezdzietnych i małodziennych małżonków.

Streszczając najważniejsze tezy autora, możemy je ograniczyć do następujących wywodów:

1. Określenie „higjena rasy” jest niecelowe i chciałby je autor zastąpić określeniem: „eugenika” lub „higjena ludzkiego rozrodu”?

2. Chiałby zastąpić dedukowanie rozumowań eugenicznych z darwinizmu, indukcją z materiału, zdobytego specjalnie w tym celu, jak to się dzieje z każdym innym działem higjenu.

3. Teorję aryjską, reprezentowaną przez Gobineau'a i jego epigonów oddziela od eugeniki, uważając ją za obcą obiektywnej eugenice rozrodu i zaliczając ją do antropologii politycznej.

4. Widzi w technice prewencyjnej, którą inni badacze i autorzy pomijają milczeniem, najważniejszy środek praktycznej eugeniki, jak również i racjonalizacji rozrodu i życia płciowego w ogólności.

5. Nie dąży do hodowli rodzin przodujących, a więc do arystogeniki, lecz do ciągłego doskonalenia całej ludności — a więc do eugeniki dla wszystkich.

6. Na pytanie, co jest celem hodowli człowieka, odpowiada: dostosowanie ludności do możliwości wyżywienia, stopnia kultury oraz staranie się o to, by obciążenia dziedziczne z pokolenia na pokolenie zmniejszały się, zaś uzdolnienia rosły. *Wilhem Dobrzyński* (Warszawa).

K o m o r o w s k i Władysław: Daleki Wschód w międzynarodowej polityce gospodarczej, Warszawa, Kasa im. Mianowskiego 1931 r., str. 680.

Obszerna praca pana Komorowskiego jest właściwie zbiorem encyklopedycznych wiadomości o stosunkach dalekiego wschodu: Chin, Japonji i rosyjskich posiadłości we Wschodniej Azji. Książka zawiera: dział historyczny dający zarys stosunków Europy z dalekim wschodem od czasów starożytnego Rzymu do doby obecnej; uwzględnia traktaty zawierane z Chinami i Japonją przez państwa europejskie i Stany Zjednoczone, rozpatruje stosunki chińsko-japońskie, rosyjsko-japońskie oraz stosunki polityczne wywołane przez wojnę światową. Wszystko to stanowi dział pierwszy książki, który nazwalibyśmy działem politycznym. Dział drugi poświęcony jest stosunkom gospodarczym Chin, Japonji i rosyjskiego wschodu nadocceanowego. Ostatni rozdział, około 20 stron „Międzynarodowa Polityka Gospodarcza Dalekiego Wschodu w Fазie imperjalizmu Powojennego” jest próbą syntezy i jest też całkiem nieudatną częścią książki, gdy dwa uprzednie działy, jako dające obfity zbiór wiadomości historycznych, politycznych i gospodarczych o dalekim wschodzie, posiadają wartość informacyjną. Autor odznacza się olbrzymią pracowitością, przewertował wiele książek o Chinach, Japonji, dalekim wschodzie, posługiwał się często *The Encyclopaedia Sinica* — Szanghaj 1917 r. Książka p. Komorowskiego nosi pewne cechy encyklopedji, autor podaje fakty z zakresu polityki i ekonomji, nie wykazując jednak ich wzajemnego związku. Czy pod względem informacji autor jest bez zarzutu? Jest zwykle bardzo poprawny, zauważyliśmy bardzo nieliczne błędy. Autor pisze: „Przed wojną z Japonją Rosja prawie wcale nie interesowała się Mongolją” — (str. 186). W książce mojej „Daleki wschód w polityce światowej” poświęcam całe stronicę akcji rosyjskiej w Mongolji z przed wojny rosyjsko-japońskiej.

„Jeszcze w 1881 roku w traktacie rosyjsko-chińskim art. 12 udzielono prawa poddanym rosyjskim prowadzenia handlu, który niema być obłożony podatkami w Mongolji przez Chiny. Prawo to jednak ma być utrzymane do tego czasu, gdy z rozwojem handlu nastąpi potrzeba wprowadzenia taryfy celnej, przyczem oba rządy wejdą w odpowiednie porozumienie. Art. 12 zezwalał rosyjskim poddanym w miejscowościach rezydencji konsulów oraz w Kolhanie pobudować domy, sklepy. W Mongolji jeszcze w końcu XIX w. kilkanaście pokładów złotodajnych było eksploatowanych przez Rosjan. One potęgowały ekspansję Rosji w kierunku Mongolji. W polityce Rosji w Mongolji nader ważny moment stanowi udzielenie koncesji Kasieniemu i jego sukcesorowi Giersowi, czyli raczej Gier-

sowi, Uchtomskiemu i Politowowi. Wprowadzenie złotej waluty w 1896 roku zmusiło rząd rosyjski do dokonania wszelkich starań dla zdobycia terenu złotodajnego w Mongolji". (Daleki wschód w polityce światowej str. 80 i 81). Akcja rosyjska w Mongolji zwróciła uwagę publicystyki europejskiej, ukazało się wówczas sensacyjne dzieło Ulara — „Empir Chinoi-russe”, w którym pisarz francuski demaskował akcję rosyjską prowadzoną przez konsula Sziszmarowa. Znaczenia kolonizacyjnego Mongolji oraz politycznego znaczenia tej kolonizacji autor nie uwzględnia.

Podając bardzo dużo faktów o Chinach i Japonji Komorowski nie zawsze rozumie ich właściwą wagę, przejawiając skłonność do przesadzania ich znaczenia.

W rozdziale — Koleje żelazne — p. K. wylicza wszystkie koleje chińskie. Podaje koszt i budowle poszczególnych kolei w różnych walutach, czasami długość kolei w milach angielskich lub kilometrach. Nie jest to wszystko sprowadzone do jednego mianownika, wskutek czego autor sam nabiera przesadnego pojęcia o rozwoju sieci kolejowej w Chinach. Widzieliśmy już — pisze autor w konkluzyjnym rozdziale — że Chiny mają już znaczną sieć kolejową... Tymczasem Chiny posiadają zaledwo 12.000 km kolei żelaznych, gdy wielokrotnie od nich mniejsza Polska posiada 19.870 km. Chiny właściwe wraz z Mandzurją posiadają 4.835.000 km², mają więc na 1000 km² 2,5 km kolei.

P. Komorowski wylicza bogactwa mineralne Chin, posługując się przede wszystkim chińską encyklopedją. Na olbrzymich obszarach Chin znajdują się różnorodne bogactwa mineralne, lecz jaka jest ich względna waga w produkcji światowej tego nie uwzględnił autor dzieła „Daleki wschód w gospodarce światowej”. Zaznaczamy więc, że obecna produkcja górnicza chińska stanowi nieznaczny procent ogólnej produkcji światowej. Złoto 0,6%, srebro 0,02%, ołów 0,6%, cyna 0,1%, miedź 0,1%, żelazo 0,5%, ruda manganowa 0,9%, węgiel 1,0%, nafta 0,005%. Jeżeli przyjmiemy za normę produkcję na głowę węgla i żelaza Stanów Zjednoczonych, to dziś znane zapasy węgla i żelaza Chin starczą co do żelaza na lat 5, a co do węgla na lat 20. (Mineral Entrepise in China-Tiensin 1922). W Mongolji i Mandzurji a nawet w Chinach pomimo ich starej kultury będą odkryte nowe źródła bogactw mineralnych, lecz trzeba zerwać z legendą szerzoną przez nowszych pisarzy chińskich, szczególnie przez Su-Jat-Sen'a o nadzwyczajnych mineralnych bogactwach Chin.

Referując sprawy gospodarcze Chin i Japonji p. K. niemal nie uwzględnił roli obcego kapitału w rozwoju gospodarczym tych państw, wspomina wprawdzie o kapitale japońskim w Chinach. Kapitał anglosaski był drożdżami na których wyrósł rozwój gospodar-

czy Japonji. W produkcji wielkoprzemysłowej Chin kapitał obcy odgrywa wybitniejszą rolę, niż kapitał chiński. Bez uwzględnienia wpływów obcego kapitału autor nie rozumie wzajemnego stosunku państw bardziej przemysłowych do mniej przemysłowych i wpada na naiwny pomysł „bloku państw mniej przemysłowych do walki gospodarczej z państwami przemysłowymi” i w bloku tym, państwom dalekiego wschodu wyznacza wybitne miejsce.

P. K. jest zwolennikiem opinji, że rozwój przemysłowy Chin i Japonji jest czynnikiem ciężącym na rozwoju przemysłowym państw europejskich, przedewszystkiem Wielkiej Brytanji. Twierdzenie to pozostaje w sprzeczności nawet z danymi figurującymi w jego książce. Pisze on: „w miarę jak będzie wzrastała produkcja rolnictwa i przemysłu chińskiego, będzie się zmniejszała pojemność rynku chińskiego dla obcych towarów. (str. 583). Na str. 367 podaje autor tabelę handlu zewnętrznego Chin. Nie będę jej cytował w całości, wezmę tylko wyciągi:

Data	Import w milionach taeli:	Eksport
1910	463,0	380,8
1920	762,3	541,6
1927	1.012,0	618,6

Czyż tabela ta nie dowodzi, że w miarę rozwoju gospodarczego Chin, import do nich wzrasta? Wprawdzie z rozwoju chińskiego rynku najbardziej korzystają Japonja i Stany Zjednoczone. Ze względów politycznych był zorganizowany bojkot towarów angielskich. Import Anglii od 1913—1922 r. zwiększył się z 96,9 milionów taeli do 145,6 milionów taeli, potem uległ spadkowi z przyczyn politycznych, w 1928 r. wynosił 113,6 milionów taeli, poza tem udział Hong-Kong'u, będący przedewszystkiem udziałem Wielkiej Brytanji zwiększył się ze 174,6 milj. taeli do 226,1 milionów taeli. Udział Niemiec od 1913 do 1928 r. wzrósł z 28,3 do 55,6 milionów taeli.

Weźmiemy teraz Japonję i będziemy posługiwać się tabelami przytoczonymi przez p. K.:

Data	Import w milionach jen:	Eksport
1913	725,6	628,7
1928	2.133,5	1.909,4

Zaznaczamy, że Japonja z ludnością czterokrotnie mniejszą od Chin posiada znacznie większe od nich obroty handlowe i jest dwukrotnie pojemniejszym rynkiem na produkty Europy i Ameryki.

Poniższa tabela wykazuje wzrost importu do Japonji ze Stanów Zjednoczonych i ważniejszych państw Europy:

	1913 r.	1928 r.
	w milionach jen:	
Stany Zjednoczone	728,6	2.179,2
Anglja	122,7	164,8
Niemcy	68,4	133,5

Słabo zwiększający się wywóz Anglii do Chin i Japonii nie pochodzi ze słabej rozszerzalności rynków tych państw, ale z tego względu, że w produkcji maszyn i obrabiarek oraz w przemyśle elektrycznym i elektryfikacyjnym Wielka Brytania ustępuje Stanom Zjednoczonym i Niemcom. Przemysł tkacki angielski nie jest przystosowany do rynków konsumujących tanie, choćby liche tkaniny. Stąd w Azji musi ustępować przemysłowi japońskiemu i ustępowałby polskiemu gdybyśmy posiadali środki finansowe na zajęcie widocznej pozycji na rynkach azjatyckich.

W jednym miejscu swej książki p. K. twierdzi, że przemysł bawełniany Japonii przerobił w pierwszym półroczu 1926 więcej surowca bawełnianego, niż angielski, w drugim — to samo twierdzenie odnosi do 1926 r. w całości, wyprowadzając z tego że Japonia prześcignęła Wielką Brytanię w przemyśle bawełnianym. Nie mam danych za pierwsze półroczcie 1926 r., co się zaś tyczy 1926 w całości to stwierdzam, że p. K. jest w błędzie. Według Statistische Jahrbuch für das Deutsche Reich Internationale Uebersicht: konsumpcja surowej bawełny Wielkiej Brytanii i Japonii przedstawia się jak następuje:

	1925	1926	1927	1928
Wielka Brytania	3.203	3.022	3.010	2.904
Japonia	1.435	2.816	2.868	2.541

Ilość przerobionej bawełny nie jest wskaźnikiem odpowiednim dla porównania wartości produkcji bawełnianej dwóch państw. Lepsze gatunki wymagają w stosunku do swej wartości mniej materiału. Wielka Brytania wyrabia wyższe gatunki tkanin niż Japonia. Wartość wywozu produktów bawełnianych Wielkiej Brytanii jest kilkakrotnie znacniejszą od wartości wywozu tych wyrobów Japonii, chociaż waga wywożonych produktów bawełnianych nie o wiele jest znacniejszą.

Teraz co do czynnych i biernych bilansów państw dalekiego wschodu. Jeżeli rozwój danego państwa odbywa się przy wyłącznej pomocy własnej kapitalizacji, bilanse jego mogą a nawet muszą być czynne, rozwój ten jednak jest bardzo wolny. Przy napływie obcych kapitałów inwestycje odbywają się w szybkim tempie, kraj zajmuje coraz to bardziej wybitne miejsce w międzynarodowej wymianie, lecz bilanse handlowe jego muszą być bierne. Import kapitałów poępuje import produkcyjny, a nawet konsumcyjny. Stąd z wyjątkiem

okresu wojny Japonja, która szła szybko ku potędze gospodarczej, miała bierne bilansy. Jej zwycięstwo nad Chinami wprowadziło ją w stałe bierne bilansy handlowe, zwycięstwo nad Rosją wzmogło jej kredyt, a więc i bierne bilansy. P. K. zignorował ruch kapitałów, stąd, pomimo tego że zebrał dużo cennego materiału nie zrozumiał warunków rozwoju dalekiego wschodu, ani wpływu tego rozwoju na losy Europy. Kraje zacofane gospodarczo korzystają nie tylko z kapitału ale i z udoskonaleń technicznych i wynalazków krajów przodujących gospodarczo. Wśród tych krajów powstają międzynarodowe porozumienia dla wymiany patentów i doświadczeń. P. K. zaś żąda bloku państw zacofanych gospodarczo, które nie mogą udzielić sobie wydajnej pomocy ani w dziedzinie kapitału, ani w dziedzinie techniki.

Nie ze względu na swe idee przytoczone do książki, nie pozostające w organicznym związku z szeregiem podanych wiadomości o dalekim wschodzie, ale ze względu na te wiadomości książka p. K. jest cennym nabytkiem naszego piśmiennictwa gospodarczego.

Władysław Studnicki (Warszawa).

- Bagiński Henryk: Wolność Polski na morzu. Warszawa 1931, str. VIII + 96 + 2 nlb.
- Centowski W.: Skróty geografji czterech części świata pozaeuropejskich. Łódź 1931. Nakł. A. F. Mittlera, str. 56.
- Gąsiewicz Stefan: Terenoznawstwo, kartoznawstwo i zdjęcia terenu. Wyd. III. Popr. i uzup. Warszawa, GKW., 1931, str. VIII + 198.
- Głąbiński Stanisław Dr. Prof.: Emigracja i jej rola w gospodarstwie narodowym. Warszawa 1931. Nakł. Nauk. Inst. Emig. i Kolon., str. 20.
- Heinrich Jerzy: Powszechne spisy ludności a ustawodawstwo Polski odrodzonej. Warszawa 1931, str. 12. Odb.: Kwartalnik Statystyczny. R. 1931. T. VIII., zes. 1.
- Komorowski Władysław: Daleki Wschód w międzynarodowej polityce gospodarczej. Warszawa, KimM., 1931, str. XVI + 680 + 2 nlb.
- Kossmann Oskar: Przyczyny geograficzne powstania przemysłu włókienniczego w Łodzi. Łódź 1931, str. 16. Odb.: Czasopismo Przyrodnicze. R. 1931, zes. I—II.
- Kozierowski Stanisław Ks.: Nazwy geograficzne i osadźcy ziemi Średzkiej. Poznań 1931. Nakł. Wydziału Powiatowego w Środzie, str. 63.
- Loth Jerzy: Ekspansja polityczna państw europejskich w Afryce. Warszawa 1930, str. 19.
- Marwicz Maurycy: Skróty geografji Polski. Łódź 1931. Nakł. A. F. Mittlera, str. 54.
- Nowakowski Stanisław Dr. Prof.: Antropogeografja w Stanach Zjednoczonych. Warszawa 1931, str. 10. Odb.: Przegląd Geograficzny. R. 1930. Tom X.

- Rocznik handlu zagranicznego Rzeczypospolitej Polskiej i Wolnego Miasta Gdańska. 1929-30. Warszawa 1931, str. 9 + 160.
- Sayse-Tobiczyk Kazimierz: Regionalne zrzeszenia gospodarcze jako podstawa organizacji ruchu obcych i przemysłu turystyczno-uzdrowiskowego. Kraków 1931, str. 15.
- Skomorowski J.: Południowa Argentyna i południowe Chili. Warszawa 1931. Nakł. Nauk. Inst. Emig. i Kolon., str. 41.
- Załęcki Gustaw: Parana a Polska jako problem polskiej ekonomiki narodowej. Warszawa 1931. Nakł. Nauk. Inst. Emig. i Kolon., str. 33.

Czasopisma: B. R.: Sytuacja gospodarcza Belgii. (Polska Gospodarcza, zeszyt 17. 1931). — Drybiński M. T.: Z gospodarczego położenia Stanów Zjednoczonych (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 10, 1931). — G. J.: Organizacja agend do spraw turystyki. (Polska Gospodarcza, zeszyt 22. 1931). — Gadowski F. Inż.: Zagadnienie służby informacyjnej dla emigrantów. (Kwartalnik Naukowego Instytutu Emigracyjnego i Kolonialnego, Tom I, 1931). — Głabiński S. Dr. Prof.: Stosunki handlowe Polski z krajami nowoczesnej imigracji polskiej. (Kwartalnik Naukowego Instytutu Emigracyjnego i Kolonialnego, Tom I. 1931). — H. M. Dr.: Czechosłowacja a zagadnienie Europy Środkowej. (Polska Gospodarcza, zeszyt 14. 1931). — Hersch L. Prof.: Ludność, bezrobocie i emigracja. (Nasza Walka, Nr. 4—5, 1931). — Janicki S. Dr. Prof.: Z gospodarczego położenia Wielkiej Brytanii. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 7. 1931). — M. K.: Międzynarodowy Kongres bawelniany. (Polska Gospodarcza, zeszyt 28. 1931). — M.: Stan gospodarczy Jemenu. (Polska Gospodarcza, zeszyt 15. 1931). — S. M.: Projekt zmiany podziału administracyjnego kraju (Gmina Nr. 5—6. 1931). — Skomorowski J.: Południowa Argentyna i południowe Chile. (Kwartalnik Naukowego Instytutu Emigracyjnego i Kolonialnego, Tom I, 1931). — Stołyhwo K. Dr. Prof.: Sprawozdanie z podróży do Brazylii w sprawie badań antropologicznych nad ludnością polską w Paranie. (Kwartalnik Naukowego Instytutu Emigracyjnego i Kolonialnego, Tom I. 1931). — Szulc S.: Tak zwane trwanie życia ludzkiego. (Kwartalnik Statystyczny, zeszyt 2. 1931). — W. B.: Stan gospodarczy Algieru. (Polska Gospodarcza, zeszyt 23. 1931). — Tenże: Stan gospodarczy Indochin. (Polska Gospodarcza, zeszyt 24. 1931). — Vetulani T. Dr.: Sprawozdanie z podróży naukowej do Turcji. (Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych, Tom XXV., zeszyt 1. 1931). — Wierzbicki A.: Sprawozdanie z wycieczki do Z. S. S. R. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 11. 1931). — Wojtyła J.: Punkty styczności gospodarki polskiej ze światową. (Gospodarka Narodowa, Nr. 5. 1931). — Załęcki G. Dr.: Problem krajowej organizacji elementów polskiej polityki kolonialnej. (Kwartalnik Naukowego Instytutu Emigracyjnego i Kolonialnego, Tom I. 1931). — Tenże: Mandaty kolonialne a polska polityka kolonialna. (Kwartalnik Naukowego Instytutu Emigracyjnego i Kolonialnego, Tom I. 1931). — Zaremba M.: Rejestracja zwierząt gospodarskich w 1930 roku. (Kwartalnik Statystyczny, zeszyt 2. 1931).

- Doumer P.: L'Indochine française. Paris 1931, str. 392, fr. 50.
- Francken D.: Les richesses minières du Congo belge. Bruxelles: 1930, str. 48.
- Montessus de Ballore: Probabilités et statistiques. Paris: Libr. scient., 1931, str. 211, fr. 60.
- Aikin J. A.: Economic power of Canada. Toronto, Ont., Macmillan, 1931, str. 265, \$ 2.
- Brettle L.: Social and economic geography. London, Pitman, 1931, str. 459, 10 s. 6 d.
- Ezekiel M.: Methods of correlation analysis. New York, Wiley; London, Chapman Hall, 1930, str. 427, \$ 4,50.
- Harper F. H.: Elements of practical statistics. London, Macmillan, 1931, 10 s.
- Kuczyński, Robert René: Birth registration and birth statistics in Canada. Washington, Brookings, 1931, str. 231, \$ 3.
- Pearl Raymond: Introduction to medical biometry and statistics. 2. rev. and enl. London, Saunders 1930, str. 459, 25 s.
- Whitbeck R. H.: Economic geography of South America. 2. ed. New York, Mac Graw-Hill, 1931, str. 430, \$ 3,50.
- Wood E. Richard: A graphic method of obtaining the partial-correlation coefficients and the partial-regression coefficients of three or more variables. Chicago Univ. of Chic, 1931. (Suppl. educ. monographs. 37) § 1.
- Gini Corrado e Bruno de Finetti: Calcoli sullo sviluppo futuro della popolazione italiana., Roma Ist. poligr. dello stato, 1931, str. 130. (Annali di statistica. 6,10).
- Hassinger Hugo: Geographische Grundlagen der Geschichte. Freiburg, Herder, 1931, str. 331, M. 8,50.
- Hickmann's geographisch-statistischer Universal-Atlas. 1930/31. Vollst. neu bearbeitet von Dr. Alois Fischer. Wien, Freytag et Berndt, 1931, str. 96, 100 Kt., M. 12,50.
- Kolmeyer Walter: Die wirtschaftliche Verflechtung der Stadt Osnabrück. Bad Pyrmont, Niedersächs. Verlbh., 1931, str. 126, 2 Kt., M. 3.
- Kunz Kamillo: Methode u. Ergebnisse der Reichsfinanzstatistik. Berlin 1930.
- Rohde Hans: Die deutsche Auslands- und Meeresforschung seit dem Weltkrieg. Berlin, Mittler, 1931, str. 337, 12 Kt., M 13.

VIII.

Praca i opieka społeczna.

Mytkowicz A., X. Dr.: O płacach zarobkowych i ich bieżącej polityce. Poznań 1930 r., str. 90.

Zagadnienie płac jest tematem, który może być oceniany z najprzeróżniejszych punktów widzenia. Autor postawił sobie za zada-

nie oświetlić go w płaszczyźnie doktryny katolickiej. Opierając na dużym odczycaniu, autor przedstawia swoje poglądy i poglądy grup zbliżonych do Kościoła katolickiego na kwestję socjalną.

Z pośród ogólnych rozważań o kapitalizmie i proletariacie, o zasadzie „iustum pretium” w dziedzinie płac, o umowach zbiorowych, o roli związków zawodowych i t. d. Szczególne zainteresowanie wzbudza przedstawienie mało znanych kontrowersyj w prądach nurtujących obóz opierający akcję społeczną na encyklice „Rerum Novarum”. Zdajemy sobie sprawę, że autor traktował swoją pracę nie tyle jako studjum naukowe, ile raczej jako propagandowo-programowe opracowanie żywotnego tematu. Oczywiście nie zamierzamy podejmować dyskusji z Sz. autorem, tem uciążliwszej, im więcej autor powołuje się na dogmaty wiary.

Aby ocenić jednak w sposób rzeczowy wartość pracy, chcemy podkreślić to, czem jest w istocie, a nie czem mogłaby być. Otóż w płaszczyźnie propagandy pewnego kierunku polityki społecznej należy wskazać, że praca jest napisana z werwą, żywo i zajmująco. Zaleca się wykładem jasnym i zwartym, operującym zamiast syntezy dobitnym, czasem wręcz przejawskrawionym przykładem. Wynika z niej, że autor mniej chciał uczyć czytelnika, ile go przekonać.

Praca jest zresztą bardzo symptomatyczną dla społecznego ruchu katolickiego w Polsce. O ile w pierwszych latach po odzyskaniu Niepodległości ruch ten jako ruch masowy wyróżnił się dużą skrajnością i naogół niskim poziomem argumentów, o tyle w ostatnich latach zdołał wyrobić sobie światłych kierowników, którzy znacznie pogłębili pracę ideową. Praca ks. dr. Mytkowicza winna być zaliczona również do wysiłków czynionych w tym kierunku.

J. Wengierow (Warszawa).

Rosset Edward: Proletariat Łódzki w świetle badań demograficznych. Warszawa, Instytut Gospodarstwa Społecznego, 1930, str. 90.

Mieliśmy już sposobność na tem miejscu zdawać sprawę z pracy tegoż autora zatytułowanej „Łódź — miasto pracy”. Nowe opracowanie materiałów statystycznych z dziedziny demografii m. Łodzi stanowi dalszy etap wysiłków autora w kierunku uzewnętrznienia właściwej struktury naszego Manchesteru.

Pracę swoją autor rozbił na dwie części, analizując posiadane materiały w płaszczyźnie statyki i dynamiki. Wnioskowanie z liczb statystycznych nie jest zawsze łatwe, wymaga bowiem, poza umiejętnością operowania technicznymi liczbami, ponadto dokładnego przemyślenia przyczyn i skutków, powodujących poszczególne znie-

kształcenie szeregów liczbowych. Również rozbijanie ludności miasta na pewne klasy społeczne stanowi niewątpliwie dużą trudność wobec płynności poszczególnych pojęć.

Autor wywiązał się z tych wszystkich trudności w sposób należyty, umiejętnie docierając do istoty poszczególnych kwestyj. Podkreślamy tę okoliczność tem usilniej że inne wydawnictwa tegoż Instytutu musiało spotkać się w swoim czasie, też na łamach Ruchu, z naszej strony z wątpliwościami.

Oczywiście badania statystyczne, które przeprowadza autor, opierają się na rachunku prawdopodobieństwa. Rozgraniczenie grup i klas jest trudne nie tylko ze względów statystycznych ale również w praktyce. Tak zw. sprawa zaliczania majstrów do pracowników umysłowych na terenie m. Łodzi w szczególności w ostatnich latach przybrała charakter całej akcji społecznej, wielokrotnie w różnych kierunkach rewidowanej.

Praca p. Rosseta ma charakter analityczny. Maluje w płaszczyźnie suchych liczb katastrofalne położenie warstwy pracowniczey w Łodzi. Jest to bardzo interesujący przyczynek do oceny zjawisk społecznych na terenie m. Łodzi.

W związku z zamierzonym przeprowadzeniem drugiego spisu powszechnego w roku bieżącym, byłoby bardzo pouczającym przyznanie się porównawcze materiałom obu spisów.

J. Wengierow (Warszawa).

Leśniewska Marja: Rozwój ochrony macierzyństwa robotnicy w przemysle polskim. Warszawa, Min. Pr. i O. S., 1931, str. 141 + 3 nlb.

Czasopisma: A. U.: Kryzys gospodarczy a kasy chorych. (Wiadomości Kas Chorych, Nr. 9, 1931). — Alter W.: Jeszcze o polityce ekonomicznej socjalizmu. (Robotniczy Przegląd Gospodarczy, Nr. 7. 1931). — Antoniewski S.: Ze stosunków stowarzyszeniowych belgijskich. (Rolnictwo, Tom III., zeszyt 2. 1931). — Baumgart M.: Chałupnicy a rozporządzenie Prezydenta z 16. III. 1928 o umowie o pracę robotników. (Praca i Opieka Społeczna, zeszyt 2. 1931). — B. J.: Ubezpieczenia społeczne w liczbach. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 7. 1931). — Derengowski J.: W sprawie powszechnego spisu bezrobotnych w Polsce. (Polska Gospodarcza, zeszyt 33. 1931). — Gnoiński J.: Wynagrodzenie robotników rolnych na rok służbowy 1931—32. (Praca i Opieka Społeczna, zeszyt 2. 1931). — Hall A. Dr.: Lecznictwo zapobiegawcze w kasach chorych. (Wiadomości Kas Chorych, Nr. 8. 1931). — Hórski K.: O realności projektów reorganizacji kas chorych. (Wiadomości Kas Chorych, Nr. 8. 1931). — J. S.: O niesprawiedliwości ubezpieczeń społecznych w stosunkach wiejskich. (Gazeta Rolnicza, Nr. 25. 1931). — K.: Ruch strajkowy w 1930 roku. (Polska Gospodarcza, zeszyt 34. 1931). — K. R.: Współpraca międzynarodowa w dziedzinie opieki nad młodzieżą. (Wiadomości Kas Chorych, Nr. 11. 1931). —

Kozłowski W.: Charakter prawny pośrednictwa ubezpieczeniowego a ubezpieczenia socjalne. (Przegląd Ubezpieczeniowy, Nr. 3. 1931). — Miedzyńska J.: „Nauka zawodu” w przemyśle i rzemiośle. (Praca i Opieka Społeczna, zeszyt 2. 1931). — Mytkiewicz A. Ks. Dr.: Belgja wzorowym warsztatem socjalnym. (Przewodnik Społeczny, Nr. 7. 1931). — Pieczynis J.: Nadużycia w kasach chorych. (Wiadomości Kas Chorych, Nr. 12. 1931). — Pragierowa E. Dr.: Ustawodawstwo chałupnicze. (Praca i Opieka Społeczna, zeszyt 2. 1931). — Rek M.: Problem rodziny w polityce gospodarczej. (Gospodarka Narodowa, Nr. 10—11. 1931). — Rulski S.: Trudności finansowe kas chorych. (Ochrona Społeczna, Nr. 4. 1931). — Tenże: Z zagadnień reorganizacyjnych kas chorych, (Ochrona Społeczna, Nr. 5. 1931). — Seydewitz M.: Zadanie klasy robotniczej. (Nasza Walka, Nr. 4—5. 1931). Terski W.: Stanowisko prawne pracowników kas chorych w ramach przepisów rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 29. XI 1930 roku. O organizacji i funkcjonowaniu instytucyj ubezpieczeń społecznych. (Wiadomości Kas Chorych, Nr. 12. 1931). — W K.: W sprawie odkładania rezerw w specjalnych zakładach długoterminowych ubezpieczeń. (Przegląd Ubezpieczeniowy, Nr. 3. 1931). — Wintorok L.: Racjonalizacja — pseudoracjonalizacja. (Robotniczy Przegląd Gospodarczy, Nr. 7. 1931). — Wodecki J.: Rejestr ubezpieczonych a pracownicy wykazowi, zgłaszani listami plac. (Wiadomości Kas Chorych, Nr. 11. 1931). — Wóycicki A. Ks. Prof.: Kościół i gospodarstwo społeczne. (Przewodnik Społeczny, Nr. 7. 1931). — Wójcicki J.: Program Komitetu Braunsa walki z bezrobociem. (Praktyczna Wiedza Przemysłowa, Nr. 6—7. 1931). — Z. K.: Z XV Sesji Międzynarodowej Konferencji Pracy. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 15. 1931). — Zdąnowski A.: Front walki robotniczej. (Robotniczy Przegląd Gospodarczy, Nr. 7. 1931). — Tenże: Wskaźnik plac robotniczych. (Robotniczy Przegląd Gospodarczy, Nr. 6. 1931). — Tenże: W walce z zamachem na placę i o pracę dla bezrobotnych. (Robotniczy Przegląd Gospodarczy, Nr. 5. 1931). — Żuławski Z.: Stan ruchu zawodowego w Polsce. (Robotniczy Przegląd Gospodarczy, Nr. 7. 1931). — Umowa pomiędzy Rzeczypospolitą Polską a Rzeszą Niemiecką o ubezpieczeniu społecznem. (Wiadomości Kas Chorych, Nr. 13—14. 1931). — Ubezpieczenie od wypadku dla robotników w Anglii. (Wiadomości Kas Chorych, Nr. 8. 1931).

Argentier Clément: Les résultats acquis par l'organisation permanente du travail de 1919 — 1929. Préf. de Albert Thomas. Paris 1930, str. 592.

Bureau int. du travail. Hygiène du travail. Encyclopédie d'hygiène, de pathologie et d'assistance sociale. Vol. I. A—F. Genève 1930. Paris, Roques, 1930, str. XXIII + 952, 4°.

Detrieux H.: Les oeuvres sociales dans la grande industrie en France. Paris, Presses univ. de France, 1930, str. 155, fr. 15.

Durand Paul: L'application pratique de la loi sur les assurances sociales. Manuel juridique et pratique. Lettre — préf. de Jean Lerolle. Paris: „Spes”, 1930, str. 325, fr. 18.

- Eeckhout A.: Le problème des assurances sociales en Belgique. Préf. de M. H. Heyman. Gand 1931. Vanmelle, str. 691, fr. 55.
- Le chômage et les travaux publics. Genève 1931. (Etudes et documents publ. par le Bureau int. du travail). Str. 203.
- Crook W. Harris: The general strike. A study of labors tragic weapon in theory and practice. Chapel Hill, N. C: Univ. of N. C. Press, 1931, str. 665, \$ 6.
- Michelis Giuseppe de: Disciplina corporativa della domanda e della offerta di lavoro. Citta di Castello 1930.
- Fehlinger Hans: Internationaler Arbeiterschutz. 2. veränd. Aufl. Berlin, Heymann, 1931, str. 100, M. 5.
- Koelsch Franz: Physiologie und Hygiene der Arbeit. Leipzig u. Berlin: Taubner, 1931, str. 140, M. 3.

IX.

Spółdzielczość. Organizacja pracy.

- Dąbrowski Kazimierz: Kontrola wydajności pracy zakładów przemysłowych. Warszawa 1931, str. 27. Odb.: Przegląd Organizacji, 1931, Nr. 4.
- Gehring Kazimierz: Amerykańska administracja przedsiębiorstw przemysłowych. Geneva. Podstawy stosowania w Polsce. Z przedmową Adama Krzyżanowskiego. Kraków, 1930, str. XXVI + 638 (wyd. Towarzystwa Ekonomicznego w Krakowie, Tom XLV).
- Heczko K. i Inlender H.: Spółdzielnie mieszkaniowe i budowlane. Warszawa 1931, str. 117.
- Haubold Karol: Spółdzielcze organizacje młodzieży. Młodzież a spółdzielczość. Warszawa 1931, str. 31.
- Krzymuski Ludwik: Racjonalizacja zakupów i zaopatrzenia w przedsiębiorstwie. Warszawa 1931. Odb. Przegląd Organizacji, Nr. 12, 1930.
- Moraczewski Jędrzej: Związki zawodowe wobec przesilenia życia gospodarczego. Warszawa 1931, str. 31.
- Sprawozdanie z działalności Instytutu Naukowej Organizacji za rok 1930 łącznie z programem na rok 1931. Warszawa 1931, str. 8.
- Thugutt Stanisław: Porównawcze ustawodawstwo spółdzielcze. Warszawa 1931, str. 4 nlb. + 266. Biblioteka Spółdzielcza Nr. 17.

Czasopisma: Całkosiński A. Dr.: Aktualne pytania spółdzielni kredytowych. (Poradnik Spółdzielni, Nr. 9. 1931). — Chmielewski Z.: Najbliższe możliwości rozwoju u nas rolniczego ruchu spółdzielczego. (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 8. 1931). — Dąbrowski S.: Organizacja i wykształcenie gospodarze spożywców: (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 8. 1931). — Tenże: Na marginesie dwudziestoletniej działalności Związku Spółdzielni Spożywców Rzeczypospolitej Polskiej. (Spółdzielczy Przegląd Naukowy,

zeszyt 6, 1931). — E. W.: Organizacja spółdzielczego przemysłu mleczarskiego (Polska Gospodarcza, zeszyt 17. 1931). — Gątkiewicz J.: Spółdzielnie mleczarskie w Polsce w 1929 roku (Kwartalnik Statystyczny, zeszyt 2. 1931). — Kłapkowski T.: Ekonomika spółdzielcza (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 5. 1931). — Kłapkowski T.: Organizacja i zarząd spółdzielni (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 6. 1931). — Tenże: Rachunkowość i statystyka spółdzielcza (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 7. 1931). — Tenże: Naukowa organizacja w ruchu spółdzielczym (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 8. 1931). — Ludkiewicz Z. Dr. Prof.: Spółdzielczość w walce z dzisiejszym kryzysem gospodarczym (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 5 i 6 1931). — Marszałek J. Dr.: O trwałą i zdrową konsolidację spółdzielczości rolniczo-handlowej w Małopolsce (Poradnik Spółdzielni, Nr. 8. 1931). — M. P.: Walne Zgromadzenie Związku Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych we Lwowie (Poradnik Spółdzielni, Nr. 12. 1931). — Niklewski R.: Rola spółdzielczości kredytowej w województwie śląskiem (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze, Nr. 12. 1931). — Pawski E.: Porównawcze ustawodawstwo spółdzielcze (Poradnik Spółdzielni, Nr. 14. 1931). — Sokółowski K.: Handel prywatny i handel spółdzielczy (Gospodarka Narodowa, Nr. 5. 1931). — Thugutt S.: Społeczne cele spółdzielni (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 7. 1931). — Totomianc V.: Kapitalizm, socjalizm a kooperatyzm (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 7. 1931). — Zalewski E.: Stanisław Wojciechowski w 25-lecie spółdzielczej pracy pionierskiej (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 5. 1931).

Barnett H. R.: Man management in chain stores. New York, Harper, 1931, str. 262, \$ 3,50.

Eidmann F. L.: Economic control of engineering and manufacturing. New York, Mac Graw-Hill, 1931, str. 402, \$ 4.

Dunkmann Karl: Kooperation als Strukturprinzip der Wirtschaft. München u. Leipzig, Duncker Humbolt 1931, str. 52, M. 2,50.

Der Mensch und die Rationalisierung. Hrsg. vom Reichskur. f. Wirtschaftlichkeit. Jena, Fischer, 1931, str. 370, M. 5,80.

Gonzenbach Wilhelm v.: Rationalisierung und Mensch. Zürich 1930, str. 40, M. 1.

Weber Max: Fragen der Rationalisierung. Zürich 1930, str. 48, M. 1.

X.

Umiejętności handlowe.

Moszczeński Stefan, prof. S. G. G. W.: Filozofja rachunkowości rolniczej. (Analiza, Krytyka pojęć i metod rachunkowych). Warszawa, „Rolnictwo”, 1930, str. 34.

Książeczka prof. Moszczeńskiego ma bezsprzecznie wiele waleńców publicystycznych, aczkolwiek treść jej nie odpowiada tytułowi.

Po wstępie o charakterze więcej ogólnym i teoretycznym (są kwestje sporne) autor przechodzi do właściwej treści i zadań książki: popularyzowania i propagowania wszechstronnego użytku rachunkowości rolniczej. Zakończenie, omawiające badania statystyczne, znów ma charakter teoretyczny i napisane jest jakby do innego czytelnika. Wynika z powyższego, że recenzent winien się zająć rozprawką prof. Moszczeńskiego z dwu punktów widzenia.

Z punktu widzenia teorii nie możnaby było zgodzić z niektórymi uogólnieniami prof. M. Czy istotnie rachunkowość jest odrębną nauką, równorzędną statystyce i statystyka jest jej „nadbudową” (str. 33), o tem mogą być zdania podzielone. Zbieranie spostrzeżeń, i metodyka tego jest jednym z działów statystyki. W stosunku zaś do tej kategorii pracy umysłowej, rachunkowość jest pojęciem węższem. Aczkolwiek więc należy przyklasnać Szan. autorowi, za uwzględnienie w małym studjum o charakterze publicystycznym wiadomości o zdobyczach statystyki matematycznej, jednakże nie możnaby było zgodzić z powyżej omówionemi założeniami filozoficznymi. Przedstawienie znaczenia, jakie mają dla rolników prace matematyczno-statyczne nie jest zupełne, chociaż, być może leżało to w intencjach autora. Mianowicie nie uwzględnił autor znaczenia badań w zakresie współzależności zbytu i cen artykułów rolnych, ani też prób prognozy np. cen trzody chlewnej. Są to kwestje wkraczające w dziedzinę konjunktury ogólnej, i pominięcie ich w studjum z zakresu gospodarki prywatnej dałoby się w pewnym stopniu usprawiedliwić, aczkolwiek współzależność z ogólnymi zjawiskami rynkowymi indywidualnego gospodarstwa rolnego jest bardziej ścisła niż nawet współzależność przedsiębiorstwa przemysłowego. Jednak Sz. autor, poruszając kwestję ustalenia stosunków współzależnościowych nie zwrócił należytej uwagi na kwestję matematyczno-statystycznego ujęcia związku pomiędzy np. klimatycznymi warunkami indywidualnego gospodarstwa, a tegoż plonami, co bez wątpienia stanowi dział przyszłości w nauce o konunkturze rolniczej.

Z powyższych słów wynika postulat traktowania klimatu na równi z ziemią, wtedy, gdy chodzi o ujęcie wpływu czynnika przyrody na byt przedsiębiorstwa rolnego. O ile rachunkowe ujęcie wpływu klimatu jest prawie niemożliwe, o tyle statystyka daje metody ujęcia współzależności zjawisk. Szkoda, że Autor, mówiąc o naukowej organizacji przedsiębiorstwa rolnego, jako naczelnej zasadzie, nie wspomniał o konieczności mierzenia i liczenia wpływu pogody na plony.

Jeśli by chodziło o tę część pracy prof. Moszczeńskiego, która jest poświęcona teorii rachunkowości rolniczej, to i tu musielibyś-

my powiedzieć parę zastrzeżeń. Nie zgadzamy się, by należało obliczać koszty własne w rolnictwie przede wszystkim w celu „obrony interesów rolnika na podstawie obliczenia kosztów wytwórczych (str. 16)”. W tym stanowisku autora przejawia się pewne niedocenywanie znaczenia rolnictwa dla całokształtu gospodarki krajowej. Jest to jeden tylko z przejawów ogólnego stanu rzeczy u nas, z którym wartoby raz wreszcie rozpocząć walkę. Ograniczają się bowiem wszyscy rzecznicy interesów rolnictwa, a zwłaszcza związków zawodowych rolników, do akcji obronnej na drobnych odcinkach, wysokości tej lub innej stawki podatkowej, tego lub innego nawet wymiaru podatku. Zapominają o postulatach ogólnogospodarczych, tłocząc się w ciżbie za postulatami drobnymi, czysto zawodowymi. Jeśli słusznym jest twierdzenie całej nauki ekonomicznej, że wysoka ochrona celna na artykuły przemysłowe stawia w ciężkiej sytuacji gospodarke rolną i podważa rentowność rolnictwa, (a jest ono słuszne) to powstaje pytanie, dlaczego nasi rzecznicy interesów rolnictwa nie sprzeciwią się domaganiom przemysłu o cła ochronne i protekcyjne? Nasuwały by się również i inne pytania podobnie, lecz nie znajdziemy na nie zapewne odpowiedzi.

Wracając do rachunkowości rolniczej, należałoby zarzucić omawianej rozprawce brak konkretnego rozstrzygnięcia spornych zagadnień z zakresu metod rachunkowych. Czytelnik czyta różne zdania, mniej lub więcej umotywowane, nie znajduje jednak żadnych, lub tylko niewiele, ustalonych wytycznych, których miałyby prawo oczekiwać od Sz. autora. Dla osoby znającej przedmiot, rozprawka jest zbyt elementarna, dla — nieznającej zagadnienia — zbyt pobieżna. Kwestja kalkulacyj gospodarczych, została potraktowana np. po macoszemu, aczkolwiek „filozofja” kalkulacyj międzyokresowych już jest w rachunkowości przemysłowej dobrze opracowana.

Tak więc, rozprawka prof. Moszczeńskiego, aczkolwiek nic intencjom jej zarzucić nie można, i propagandę rachunkowości w rolnictwie, którą prowadzi prof. M. od lat 35 należy uważać za wszechmiar użyteczną, robi wrażenie niejednolite. Nie godząc się ze stanowiskiem naukowym, stwierdzimy, że szereg kwestyj o znaczeniu raczej praktycznym został przez Autora właściwie postawiony i rozważania jego są często interesujące. Ale po dziełach jak J. M. Clarka „Economic of Overhead costs”, — „ekonomika kosztów ogólnych”, które stanowi bardzo poważny wkład do teorii kosztów produkcji, a zwłaszcza spraw nieproporcjonalnych przychodów, — nazwa „filozofja” w tytule jest niewspółmierna z treścią rozprawki.

W. Skrzywan (Warszawa).

- Kocur Jan: Wykład praktyczny rachunkowości dla pracowników Kas Chorych. Cz. II. Księgowość kupiecka i jej metody z wypracowanym tematem praktycznym metodami: wioską, niemiecką, francuską, amerykańską i nowoczesnymi przebitkowymi Hinza i Rufa. Kraków 1931, str. 102.
- Skowron Stanisław: Kalkulacja rzemieślnicza. Wyd. II. Poznań, Księgarnia Szkolna, 1931, str. 80 + 2 tabl.

Czasopisma: Bielak M. Dr.: Nauka rachunkowości, jako nieodzowne uzupełnienie nauki administracji i nauk ekonomicznych (Czasopismo Skarbowe, Nr. 7. 1931). — Czerwiński J.: Organizacja ekspertów-księgowych w Rosji Sowieckiej (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 6. 1931). — Tenże: Organizacja i prawodawstwo dotyczące zawodu eksperta-księgowego w Rumunii (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 7—8. 1931). — Czyżewski W.: Księgowanie obrotów pieniężnych w jednostkach administracyjnych (Przegląd Intendencki, zeszyt 2. 1931). — Dudziński L.: Bilanse dzienne (Buchalter Polski, Nr. 4—5. 1931). — Tenże: Anachronizmy w buchalterji (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 5. 1931). — Glik S.: O rewizji księgowości w spółkach akcyjnych i bankowych (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 5. 1931). — Tenże: Ordynacja podatkowa a księgowość (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 6. 1931). — Holzer I. Dr.: O rachunkowości przebitkowej (Wiadomości Kas Chorych, Nr. 9. 1931). — Iwaszczenko A.: Trochę zasad teorii buchalteryjnej (Buchalter Polski, Nr. 6. 1931). — Kamrowski A.: Dowodowość ksiąg handlowych przy wymiarze podatków (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 4. 1931). — Kotowicz T.: Na drodze do normalizacji bilansów (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 7—8. 1931). — Macholz A.: O zastosowanie niektórych zasad naukowej organizacji pracy w komunalnych kasach oszczędności (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 6. 1931). — Scheer D.: Rola księgowego w życiu gospodarzem (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 6. 1931). — Szeffs M.: Przepisy prawne dotyczące ksiąg handlowych i bilansów (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 4. 1931). — Tenże: Analiza bilansu banku spółdzielczego (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 7—8. 1931). — Witkowski Z.: Zasady analizy bilansów (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 7—8. 1931). — Ziemiecki J.: Wymiana międzynarodowa praktykantów handlowych (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze, Nr. 9. 1931).

- Fernald Charles H.: Modern selling. New York, Prentice-Hall, 1931, str. 189, \$ 1,60.
- Green Wilmer L.: History and survey of accountancy. Brooklyn, N. Y., 1931. Standard Text Pr., str. 288, \$ 3,50.
- Götze Hermann: Bilanzierung und Bewertung. Berlin, Stilke, 1931, str. 89, M. 3,50.
- Ruberg Carl: Die kurzfristige Erfolgskontrolle im Einzelhandelsbetrieb. Stuttgart, Poeschel, 1931, str. 146, M. 8,50.

C. Przegląd samorządowy

I. SAMORZĄD TERYTORJALNY

2. *Teorja, historia, specjalne rozprawy teoretyczne, zagadnienia ustrojowe, organizacja, sprawy urzędnicze, ogólna polityka komunalna.*

Rocznik Statystyczny m. Łodzi, rok 1929. Łódź, Magistrat, 1931, str. 229.

Wydział Statystyczny m. Łodzi wydał nowy rocznik Statystyczny. Redagował „Rocznik” Naczelnik Wydziału Edward Rosset. W stosunku do poprzednich — Rocznik obecny jest znacznie rozszerzony. Rozszerzeniu uległy działy: Higjeny Publicznej, Szkolnictwa, Zakładów Użyteczności Publicznej, Życia Gospodarczego. Zmniejszeniu uległ dział Statystyki meteorologicznej i to w związku z likwidacją Stacji Meteorologicznej w Łodzi. Najobszerniej opracowane zostały działy: Demografji, Szkolnictwa, Higjeny i Życia Gospodarczego Łodzi. Mimo poważnej objętości wydawnictwa, nie obejmuje ono jeszcze pełnych danych charakteryzujących miasto, mieszkańców i życia gospodarczego. Daje się zauważyć brak danych dotyczących konsumpcji gazu i elektryczności na głowę mieszkańca. W dziale higjeny publicznej należałoby uzupełnić dane dotyczące kąpielisk i łaźni o charakterze publicznym oraz zauważyć należy brak danych co do ilości mieszkań wzgl. domów, zaopatrzonych w wodę i łaźienki. Dział życia gospodarczego należałoby może uzupełnić danymi, dotyczącymi giełdy oraz zestawieniami sum bilansowych ważniejszych przedsiębiorstw i banków. Nie jest również całkowicie wyczerpany dział gospodarki Zarządu miasta. (Budowa szkół, domów mieszkalnych, kanalizacji). Wydaje nam się, że wydawanie coroczne tak poważnej objętości „Rocznika” jest zbędne. Należałoby może wydawnictwo poważniejsze rozmiarami wydawać co pewien okres czasu. Natomiast co roku dawać do ręki czytelnikom wydawnictwo mniejsze rozmiarami, bardziej skondensowane i przejrzyste ułożone. Przyczyniłoby się to niewątpliwie do spopularyzowania wielu danych o mieście, oddając jednocześnie poważne usługi praktyczne. Zazwyczaj z wydawnictwa tego rodzaju, jak obecny „Rocznik”, korzysta jedynie nieliczne grono fachowców. To nieliczne grono fachowców znajdzie w „Roczniku” bogaty materiał do rozważań, zaś liczne rzesze czytelników nie skorzystają z cennego i praktycznie pożytecznego materiału statystycznego zawartego w „Roczniku”. Może redakcja „Rocznika” i Magistrat m. Łodzi, jako wydawca, uznają za właściwe wziąć powyższe pod uwagę.

Dyr. M. Porowski (Warszawa).

Samorząd Świąciański. Zarys pracy od 1920 do 1930 r. Jednodniówka wydana przez Wydział Powiatowy w Świącianach. 1931. Str. 32.

Jednodniówka ta, zawierająca historję 10 lat pracy Świąciańskiego powiatowego Związku Komunalnego, przeznaczona została jak wynika z przedmowy dla najszerzych warstw ludności. Przeznaczenie jednodniówki tłumaczy fakt, że zawiera ona przy opisie wysiłków Samorządu, bardzo szczegółowe dane aktualne głównie dla powiatu Świąciańskiego. Nie mniej jednak jednodniówka ma znaczenie dla historii samorządu woj. wileńskiego, gdyż działalność samorządu powiatowego w naszych warunkach jest wynikiem w znacznej części tendencyj państwowych władz nadzorczych nad samorządem.

Jednodniówka, z punktu widzenia samorządowego, zdaniem moim, nie zawiera danych o planach pracy samorządu powiatowego w poszczególnych okresach, a co najważniejsze nie zawiera danych o udziale w dorobku powiatu organów Związku Komunalnego: sejmiku, wydziału i komisyj.

Uważam iż, z uwagi właśnie na przeznaczenie jednodniówki, należało podać dane o pracy reprezentantów ludności z wyboru, choćby w formie podania ilości odbytych w poszczególnych latach posiedzeń, oraz ważniejszych uchwał i postanowień. Opis działalności gospodarki samorządowej w poszczególnych dziedzinach należało powiązać z inicjatywą, udziałem i wogóle z rolą czynnika społecznego, powołanego do pracy w samorządzie.

Poza powyższym brakiem w metodzie opracowania materiału, stwierdzić jednak należy iż jednodniówka cel swój osiągnęła, gdyż podaje bardzo ciekawy i w przystępnej formie zestawiony materiał informacyjny. Szczególnie ciekawe są zestawienia w wydatkach zwyczajnych i nadzwyczajnych sejmiku od 1924 do 1930 r., o dochodach w tym czasie, o dorobku powiatu i o instytucjach współpracujących z samorządem powiatowym. Dane powyższe mieszczą się w rozdziale o historii rozwoju samorządu powiatu Świąciańskiego, poza tem jednodniówka zawiera historję gospodarki: drogowej, nad podniesieniem rolnictwa, w dziedzinie weterynarji, opieki społecznej, zdrowia ludności oraz Komunalnej Kasy Oszczędności i pracy gmin. Jednodniówka zawiera ponadto opis dwóch gmin: miasta Podbrodzia i gminy daugieliskiej.

Rad. Piotr Typiak (Warszawa).

- Działalność w opisie i cyfrach za rok sprawozdawczy 1929—1930. Warszawa, Wydział Powiatowy, 1931, 163 str.
- Jaworski I.: Studja nad ustrojem miast na prawie niemieckiem w W. Ks. Litewkiem w dobie Jagiellońskiej. Wilno, 1931, 56 str.
- Majewski St.: Łuków, m. powiatowe. Łuków, 1931, 119 str.
- Pietkiewicz Z.: Aprowizacje miast w dawnych czasach. Warszawa, Samorząd Miejski, 1931, 16 str.
- Sekretarz gminny. Zbiór ustaw gminnych dla obszaru b. Król. Kongr. i ziem. wsch. Lwów, Warszawa—Poznań, Samorząd Gminny, 1931, 218 str.
- Simche Z.: Tarnów i jego okolica. Tarnów, Magistrat, 1930, 303 str., 8 zł.
- Trzeciński W.: Miasto Lidzbark w cyfrach. Warszawa, Gł. Urz. Statystyczny, 1931, 13 str.
- Wóycicki J.: System decentralizacji w samorządzie miejskim. Warszawa, 1931, 40 str., 1,80 zł.
- Zawadzki J.: Na marginesie projektów ustaw samorządowych polskich. Warszawa, Samorząd Miejski, 1931, 7 str.

Czasopisma: Typiak P.: Istotne różnice w ustroju samorządu miejskiego w b. Król. Kongr. i na ziemiach warszawskich b. zab. rosyj. (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 10, 1931). — Siwik M.: Zagadnienie celowej kontroli Zw. Komunalnych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 12, 1931). — Niedźwiedź St.: Likwidacja tymcz. wyd. samorządowego we Lwowie (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 12, 1931). — Stabrowski St.: Zaopatrzenie emerytalne pracowników komunalnych w b. zab. rosyj. (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 14, 1931). — Typiak P.: Wojewódzka inspekcja związków komunalnych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 15, 1931). — Wesołowski B.: Co słyhać z małą ustawą (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 8, 1931). — Obserwator: Niedola pracowników gminnych (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 8, 1931). — Lubański L.: W sprawie przysposobienia samorządowego (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 10, 1931). — B. W.: O celową reformę administracji (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 14, 1931). — K. T.: Niewłaściwy stosunek władz państwowych do samorządu gminnego (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 14, 1931). — Krasowski J.: O szybkie wprowadzenie w życie statutów emerytalnych (Pracownik Samorządowy, Nr. 7, 1931). — Pacholczyk, A.: Prawa, obowiązki i odpowiedzialność dyscyplinarna pracowników samorządowych (Pracownik Samorządowy, Nr. 8, 1931). — Pacholczyk A.: Zwalnianie sekretarzy gminnych przez starostów na terenie ziem wschodnich (Pracownik Samorządowy, Nr. 13, 4, 1931). — S. W.: O potrzebie uregulowania spraw pracowników samorządowych (Pracownik Samorządowy, Nr. 13—14, 1931). — mi: W sprawie osobnego korpusu osobowego

urzędników administracji samorządowej (Pracownik Samorządowy, Nr. 15—16 — 17, 1931). — Jaroszyński M.: Przewodnie idee reformy ustroju gminy wiejskiej w Polsce (Pracownik Samorządowy, Nr. 18, 1931). — Prawdzic-Layman M.: Zagadnienie związków przymusowych (Pracownik Samorządowy, Nr. 18, 1931). — Windakiewicz K.: Ustrój gminy we Włoszech (Ruch Samorządowy, Nr. 4—6 i 7—9, 1931). — Gumowski M.: Pieczęcie i herby m. wielkopolskich (Ruch Samorządowy, Nr. 4—6 i 7—9, 1931). — Kumaniecki K.: Ustrój gminy wiejskiej (Samorząd, Nr. 18, 1931). — Głiszczyński S.: Podział administracyjny (Samorząd, Nr. 19, 1931). — Ichnatowicz Z.: Samorząd terytorjalny i rolniczy (Samorząd, Nr. 20, 1931). — Jaroszyński M.: Jeszcze o reformie gminy wiejskiej w Polsce (Samorząd, Nr. 21, 1931). — Ichnatowicz Z.: Samorząd terytorjalny i rolniczy (Samorząd, Nr. 21, 1931). — Brzeziński W.: Gospodarcze kryteria prawidłowego podziału na powiaty (Samorząd, Nr. 22, 1931). — Strzelecki J.: Materiały do dyskusji na temat reformy ustroju gminy wiejskiej (Samorząd, Nr. 22, 1931). — Jaroszyński M.: Kolegjalny czy jednoosobowy zarząd komunalny (Samorząd, Nr. 25, 1931). — Branny Fr.: Wpływ bezrobocia na gospodarkę zw. komun. w Niemczech (Samorząd, Nr. 25, 1931). — Kohlman: Na marginesie obrad zjazdu Gł. Zw. Pow. R. P. (Samorząd, Nr. 26, 1931). — R. G.: Roczne sprawozdanie Pow. Zw. Kom. (Samorząd, Nr. 26, 1931). — Bogusławski A.: W sprawie usprawnienia administracji (Samorząd, Nr. 29, 1931). — Karpiński W.: Udoskonalenie zasad współpracy obywateli w wykonaniu zadań administracji państwowej (Samorząd, Nr. 30, 1931). — Bogusławski A.: Uwagi w sprawie podstawowych zasad projektowanego podziału administracyjnego (Samorząd, Nr. 32, 1931). — Bogusławski A.: Wnioski komisji dla usprawnienia administracji w sprawie reformy gminy wiejskiej (Samorząd, Nr. 33, 1931). — Głiszczyński St.: Mała ustawa samorządowa (Samorząd, Nr. 34, 1931). — Jaroszyński M.: Zawodowość w administracji komunalnej (Samorząd, Nr. 35, 1931). — Brzeziński W.: Uwagi w sprawie zasad nowej organizacji terytorjalnej gmin wiejskich (Samorząd, Nr. 35, 1931). — Jaroszyński M.: Dookoła zagadnienia gromady (Samorząd, Nr. 36, 1931). — Gajewski W.: Podział administracyjny państwa a konieczność oszczędności (Samorząd, Nr. 37, 1931). — Gajewski W.: Druga strona medalu (Samorząd, Nr. 38, 1931). — Brzeziński W.: W sprawie reformy podziału administracji na powiaty (Samorząd, Nr. 39, 1931). — Strzelecki J.: W sprawie nadzoru państwa nad samorządem (Samorząd, Nr. 39, 1931). — Dalbor W.: Nazwa gminy miejscowej (Samorząd, Nr. 39, 1931). Zawadzki J.: Na marginesie projektów ustaw samorządowych (Samorząd Miejski, Nr. 9 i 18, 1931). — Z. M.: Czego miasta mogą oczekiwać od najbliższej sesji nadzwyczajnej naszego parlamentu (Samorząd Miejski, Nr. 10, 1931). — Strzelecki J.: Reforma organizacji władzy wykonawczej

w samorządzie miejskim (Samorząd Miejski, Nr. 11, 1931). — Z. M.: Kwalifikacje i t. zw. zawodowość prezydentów i burmistrzów w/g obecnego stanu faktycznego w Polsce (Samorząd Miejski, Nr. 12, 1931). — Windakiewicz K.: Projekt jednolitej ogólnoniemieckiej ordynacji miejskiej (Samorząd Miejski, Nr. 12, 1931). — Podwiński St.: Minimum reform w obecnym ustroju gmin miejskich (Samorząd Miejski, Nr. 13, 1931). — Pietkiewicz Z.: Apropozycja miast w dawnych czasach (Samorząd Miejski, Nr. 14—15, 1931). — Brzeziński W.: Miasta a reforma podziału administracyjnego państwa (Samorząd Miejski, Nr. 16, 17, 1931). — Galasiewicz C.: W sprawie organizacji władzy wykonawczej w samorządzie miejskim (Samorząd Miejski, Nr. 16—17, 1931). — Dalbor Wł.: W sprawie projektowanego wznowienia nadzoru państwowego nad samorządem (Samorząd Miejski, Nr. 19, 1931). — W. D.: Przeniesienie w stan spoczynku urzędników komunalnych z powodu niezdolności do dalszej służby (Wiadomości Samorządowe, Nr. 9, 1931). — Dalbor W.: Odpowiedź zwolennikom gminy zbiorowej (Wiadomości Samorządowe, Nr. 9, 1931). — Dalbor W.: Wobec projektu zmian w ordynacjach miejskich (Wiadomości Samorządowe, Nr. 16, 1931). — A. K.: Zjazd gospodarczy miast woj. poznańskiego i pomorskiego (Wiadomości Samorządowe, Nr. 14—15, 1931). — W. D.: Wielka reforma samorządu (Wiadomości Samorządowe, Nr. 17, 1931). — Dalbor W.: Uwagi na tle projektu wprowadzenia gmin zbiorowych (Wiadomości samorządowe, Nr. 17, 1931).

Delbez L.: Le régime municipal allemand. Paris, Giard, 1930, 34 str., 5 fr.

Bonte F.: Les régies intéressés de la ville de Paris et du département de la Seine. Paris, Press. univ. 1930, 224 str., 35 str.

Bärtling H.: Reichsverfassung u. kommunale Selbstverwaltung. Berlin, 1931, 108 str.

Barz E.: Quellesammlung z. Berliner Stadtverfassungsrecht. Berlin, 1930, 96 str., 2,50 M.

Basse F.: Grundfragen d. Beamtenrechts bes. d. preuss. Kommunalbeamtenrechts. Berlin, Weller, 1931, 135 str., 4,50 M.

Bloesch H.: Siebenhundert Jahre Bern. Lebensbild einer Stadt. Bern, Lang, 1931, 304 str., 40 fr. szw.

Dalchow J.: Was können wir v. der englischen Selbstverwaltung lernen? Stilke, 1931, 82 str., 2,70 M.

Eberhardt K.: Handkommentar zur Württembergischen Gemeindeordnung v. 19/III 1930. Stuttgart, Hess, 1930, 266 str., 6,50 M.

- Elsner J.: Das Ortsrecht d. Stadt Bad Segeberg. Bad Segeberg, 1930, 235 str., 10 M.
- Goetz H., Jeserich K. u. s. w.: Die Verwaltungsorganisation der Weltstädte Paris, London, N. York, Wien. Ein Beitrag z. Berliner Verfassungsreform. Berlin, Vahlen, 1931, 253, str. 6,80 M.
- Graf L.: Gesetze u. Verordnungen betreffend die Gemeindeangestellten in Oberösterreich. Linz, 1931, 42 str., 1 sch.
- Gutzeit E.: Der Gemeindevorsteher als Vorsitzender der Gemeindevertretung. Berlin, Landgemeindeverlag, 1930, 92 str., 2 M.
- Mauil H.: Die Landgemeindeordnungen Preussens nach d. Stande d. Gesetzgebung v. 1/IX 1930, 3 Aufl. Berlin, Heymann, 1930, 275 str.
- Meyer H.: Städte unter 50.000 Einwohnern. Jena, Fischer, 1931, 37 str.
- Necker K.: Die Rationalisierung d. Arbeit d. mittleren Kommunalbeamten. Allenstein, Ostpr., Harich, 1930, 63 str.
- Oettich C.: Die Rechtsstellung d. Bürgermeisters im sächsischen Gemeinde-recht. Leipzig, Weicher, 1930, 116 str., 6,50 M.
- Schwammberger W.: Die Delegation v. Zuständigkeiten im Würtem. Gemeinderecht. Stuttgart, Enke, 1931, 72 str., 4,50 M.
- Senn H.: Das Handbuch d. Gemeinden. Reichenberg, Stiepel, 1931, 1466 str., 145 kc.
- Stöhsel Th.: Die neue bayerische Gemeindegesetzgebung, 2 Aufl. 1930, 176 str., 4,50 M.
- Świętosławski M.: Der Organismus d. territorialen Selbstverwaltung in der Republik Polen. Leipzig, Noske, 1931, 113 str., 5 M.
- Woerner O.: Kommentar z. Bayerischen Gemeindeordnung v. 17/X 1927. München, Beck, 1930.

Harris P. A.: London and its governments. London, Dent, 1931, 262 str., 7 s. 6 d.

Mackee Ph.: Big town, N. Y. Day, 1931, 278 str., 3 \$.

2. *Przedsiębiorstwa komunalne, zakłady użyteczności publicznej, szkolnictwo, opieka i szpitalnictwo, budownictwo.*

- Moraczewski A.: Wczasy robotnicze. Działalność kulturalna samorządu w Belgji. Warszawa, 1931, 157 str.
- Sedlaczek Fr.: Bibliografja dotycząca działalności oświaty pozaszkolnej (1905—1/IV 1930). Warszawa, Samorządowy Inst. Wyd. 1931, 33 str.

Czasopisma: Holtz M.: Oszczędności w zachodnio-europejskiej opiece społecznej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 12, 1930). — Kmieć J.: W sprawie budowy domów gminnych (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 8, 1931). — Wojakowski A.: Luksusowe czy zwyczajne drogi (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 9, 1931). — Englicht Wł.: Świadczenia w naturze na budowę i utrzymanie dróg (Gmina, Nr. 4, 1931). — Cieszyński Fr.: Opieka nad zdrowiem wsi (Samorząd, Nr. 19, 1931). — Bek J.: Dziecko (Samorząd, Nr. 20). — Gajewski W.: Przeszkody przy realizacji planów zabudowy (Samorząd, Nr. 21, 1931). — Herniczek W.: Rola samorządu w akcji meljoracyjnej na Polesiu (Samorząd, Nr. 22, 1931). — Oleszek D.: Zalesianie nieużytków w pow. wągorwskim (Samorząd, Nr. 23, 1931). — Kosmowska I.: W sprawie muzeów prowincjonalnych (Samorząd, Nr. 24, 1931). — Korwin-Piotrowski M.: Opieka społeczna w świetle obow. przepisów a polska rzeczywistość (Samorząd, Nr. 28, 1931). — Cieszyński X.: Górka — kolonja lecznicza (Samorząd, Nr. 30, 1931). — Stęplewski St.: Wydatki na oświatę i szkolnictwo samorządów pow. 1924—1928/29 (Samorząd, Nr. 33, 1931). — Talko-Porzecki: Rola samorządu pow. w budownictwie miejskiem (Samorząd, Nr. 35, 1931). — M. P.: Próba zorganizowania pracy akordowej nad podniesienie rolnictwa w pow. łuckim (Samorząd, Nr. 39, 1931). — Jaroszyński M.: Organizacja popierania turystyki (Samorząd, Nr. 40—41, 1931). — Filipkowska-Szempelińska J.: Drogi pracy bibliotecznej samorządu terytorjalnego (Samorząd, Nr. 40, 1931). — Garczyński T.: Wystawa ruchoma prób i wzorów przemysłu krajowego (Samorząd Miejski, Nr. 11, 1931). — Łazarowicz K.: Zaopatrywanie ludności w wodę (Samorząd Miejski, Nr. 12, 1931). — Jarmołowicz: Sposoby walki z kłęską ognia w miastach (Samorząd Miejski, Nr. 14—15, 1931). — Kieżewicz D.: Zagadnienie sanitarne miast wschodnich (Samorząd Miejski, Nr. 16—17, 1931). — Siwik M.: Kalkulacja rentowności przy projektowaniu przedsiębiorstw komunalnych (Samorząd Miejski, Nr. 18, 1931). — Glatman E.: Elektryfikacja woj. wileńskiego i nowogródzkiego (Samorząd Miejski, str. 19, 1931). — Stan prawny miejskich szkół średnich ogólnokształcących (Wiadomości Samorządowe, Nr. 10—11, 1931). — Barciszewski L.: Przemysł bekonowy w Polsce a rzeźnie miejskie (Wiadomości Samorządowe, Nr. 13—14, 1931).

Le Corbusier: Précision sur un état présent de l'architecture et de l'urbanisme. Paris, Crès 1930, 27 str., 45 fr.

Goldmerstein J. u. Stodieck K.: Wie atmet die Stadt. Neue Feststellungen ü. d. Bedeutung d. Parkanlagen f. d. Lufterneuerung in d. Grossstädten. Berlin, 1931, 23 str., 1,50 M.

Schwacke O.: Entwicklung u. Eigenart d. kommunalen Wirtschaftspflege Eberfelds v. d. Mitte d. 19 Jahrhunderts bis z. Weltkriege. Köln, 1931, 282 str.

Studenski P.: Government of metropolitan areas in the United States, N. Y. Nat. Municipal League, 1930, 408 str., 3,50 \$.

3. *Finanse komunalne, polityka finansowa, budżety, ogólna gospodarka komunalna.*

Budżet wydatków i dochodów gminy m. Krakowa. Kraków, Gmina m. Krakowa, 1931, 223 str.

Budżet m. Katowic woj. śląskiego na 1931/32. Katowice, 1931, 267 str.

Michalski J.: Referat generalny o gospodarce i budżecie m. stoł. Warszawy na 1931/32, przew. komisji finansowo-budżetowej. Warszawa, Miejskie Zakłady Graficzne, 1931, 45 str.

Polski Bank Komunalny 1930. Warszawa, Samorz. Inst. Wyd. 1931, 36 str.

Roziecki J.: Podręcznik dla komunalnych kas oszczędności, cz. I. Warszawa, Samorządowy Inst. Wydaw. 1931, 255 str.

Czasopisma: Tułacz M.: Działalność K. K. O. woj. śląskiego (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 6, 1931). — Lenartowicz R.: K. K. O. w 1930 r. (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 9, 1931). — Typiak E.: Rozwój i działalność gminnych kas pożyczkowo-oszczędn. w pow. lubelskim (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 8, 1931). — Praktyk: Ograniczanie gospodarczej i finansowej samodzielności gmin (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 10, 1931). — Wiśniewski I.: Potrzeba stworzenia związku dla gminnych kas poż.-oszcz. (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 10, 1931). — Tkaczyk B.: W sprawie gminnych kas poż.-oszcz. (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 11, 1931). — Praktyk: Gospodarka Gmin w dobie kryzysu (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 14, 1931). — Gajewski W.: Pożyczki komunalne (Oszczędność, Nr. 10, 1931). — Zdanowski J.: Na dzień III ogólnopolskiego Kongresu K. K. O. (Oszczędność, Nr. 12, 1931). — Ostrowski St.: Brak środków obrotowych w K. K. O. (Oszczędność, Nr. 12, 1931). — Gajewski W.: O polityce rolnej K. K. O. (Oszczędność, Nr. 12, 1931). — Tułacz M.: Działalność K. K. O. woj. śląskiego (Oszczędność, Nr. 12, 1931). — Gajewski W.: O podstawie działalności kredytowej K. K. O. (Oszczędność, Nr. 13—14, 1931). — Ziobrowski L.: O rozprowadzaniu funduszy państwowych przez K. K. O. (Oszczędność, Nr. 13—14, 1931). — Namysł K.: Sposób organizacji współdziałania finansowego K. K. O. (Oszczędność, Nr. 13—14, 1931). — Lenartowicz R.: Rozwój K. K. O. w 1930 r. (Oszczęd-

ność, Nr. 15, 1931). — M. T.: Sprawozdanie z posiedzenia komitetu przedstawicieli polskich i czechosłowackich kas oszczędności (Oszczędność, Nr. 17, 1931). — Jak się przedstawia gospodarka warszawskiego powiatowego związku komunalnego (Pracownik Samorządowy, Nr. 7, 1931). — Star: O podziale zysków K. K. O. (Samorząd, Nr. 19, 1931). — A. B.: Zmniejszanie się budżetów samorządowych powiatowych (Samorząd, Nr. 21, 1931). — Gajewski W.: Pożyczki (Samorząd, Nr. 23, 1931). — Korwin-Piotrowski M.: Jak wzmocnić i upewnić źródła dochodów samorządowych i państwowych (Samorząd, Nr. 23, 1931). — Pikiel J.: K. K. O. a polityka kredytowa rolna (Samorząd, Nr. 29, 1931). — Karpiński W.: Oszczędności w samorządzie (Samorząd, Nr. 31, 1931). — S. W.: Zajęcie sum komunalnych w kasach skarbowych (Samorząd, Nr. 31, 1931). — Gajewski W.: Czechosłowacka i polska ustawa o K. K. O. (Samorząd, Nr. 34, 1931). — W. G.: K. K. O. w 1930 (Samorząd, Nr. 36, 1931). — Baranowski W.: W sprawie kosztów administracji gmin okręgowych w woj. zach. (Samorząd, Nr. 37, 1931). — Lenartowicz R.: Działalność gminnych kas pożyczkowo-oszczędnościowych na terenie woj. centralnych i wschodnich (Samorząd, Nr. 37, 1931). — Zalewski St.: O powrót samorządu do roku budżetowego kalendarzowego (Samorząd, Nr. 39, 1931). — Wohl H.: Zagadnienie finansowania budownictwa mieszkaniowego (Samorząd Miejski, Nr. 10, 1931). — Gospodarka miast w świetle liczb. — Łowicz (Samorząd Miejski, Nr. 11, 1931). — Pietkiewicz Z.: Komunalny system podatkowy (Samorząd Miejski, Nr. 13, 1931). — Z. M.: Wypzedaż majątku miejskiego (Samorząd Miejski, Nr. 13, 1931). — Strzelecki J.: Uwagi na temat obecnego stanu i koniecznej reformy finansów komunalnych (Samorząd Miejski, Nr. 14—15, 1931). — Gospodarka miast w świetle liczb — Wilno II; (Samorząd Miejski, Nr. 14—15, 1931). — Krośniewice (Samorząd Miejski, Nr. 18, 1931). — Wzór statutu o pod. wyrównawczym dla gmin wiejskich woj. poznańskiego i pomorskiego (Wiadomości Samorządowe, Nr. 10/11, 1931).

Gargas S.: Les finances municipales aux Pays-Bas. Paris, Giard, 1930, 75 str.

Heiter Fr.: Die Gemeindefinanzkommission, d. Wesen u. Bedeutung, 2. Aufl. Prag, Rohrer, 1931, 59 str., 2 M.

Taschenbuch d. Finanzstatistik in Preussen. Die wichtigsten Zahlen aus d. Haushalts-, Schulden u. Steuerwesen v. Staat, Gemeinden u. Gemeindeverbänden. Berlin, 1931, 68 str., 2 M.

Simpson H.: Tax racket and tax reform in Chicago. Inst. f. Econ Research. Northwestern, Univ., 1931, 306 str., 2,50 \$.

Walker M.: Municipal expenditures. Baltimore, Hopkins, Pr. 1930, 207 str., 2,25 \$.

II. SAMORZĄD GOSPODARCZY I SAMORZĄD PRACY

Teoria, historia, specjalne rozprawy teoretyczne, Izby gospodarcze. Izby pracy.

Sprawozdanie o sytuacji gospodarczej okręgu Izby przemysłowo-handlowej w Wilnie w roku 1929. Wilno, Izba przemysłowo-handlowa, 1930, str. 272.

Sprawozdanie wileńskiej Izby przemysłowo-handlowej za 1929 rok obejmuje tylko opis sytuacji gospodarczej w okręgu Izby, nie obejmuje natomiast wewnętrznej organizacyjnej działalności Izby. Wobec tego, że nasze ziemie północno-wschodnie, poza kilkoma poważniejszymi pracami W. Studnickiego i Dr. Ormickiego, prawie zupełnie nie były opracowywane pod względem gospodarczym, sprawozdanie Izby wileńskiej nabiera szczególnej wartości i śmiało można powiedzieć, że jest to pierwsze opracowanie charakteryzujące stan gospodarczy handlu i przemysłu na kresach północno-wschodnich i potraktowane jako pewna gospodarcza całość. Jest to bardzo pokaźny tom, w którym jako punkt wyjścia przedstawiono najpierw środowisko geograficzne czterech północno-wschodnich województw Polski, traktując je, zupełnie zresztą słusznie, jako zupełnie odrębny obszar o odmiennym, niż w pozostałych częściach Polski, układzie stosunków gospodarczych, odrębnej strukturze i specjalnych liniach rozwojowych. Dopiero na tem ogólnem tle przedstawiono kolejno: obecny stan warunków komunikacyjnych na terenie okręgu Izby, obciążenia podatkowe, sytuację finansowo-kredytową, sytuację w poszczególnych gałęziach handlu i przemysłu, kładąc szczególny nacisk na handel zbożowy i przemysł rolny, handel i przemysł drzewny, skórzaný, na przemysł mineralny i włókienniczy. Wyczerpująco, a zarazem bardzo ciekawie potraktowano tak bardzo ważne dla ziem północno-wschodnich zagadnienie produkcji lnu i racjonalniejszej organizacji lniarstwa. We wszystkich poruszonych zagadnieniach, a szczególnie w dziedzinie wytwórczości i zatrudnienia starano się dać porównawczy obraz stanu obecnego ze stanem przedwojennym, z którego wynika, z jak wielkimi trudnościami ekonomicznymi musi walczyć życie gospodarcze ziem północno-wschodnich wskutek niemożności nawiązania normalnych stosunków handlowych z rynkiem rosyjskim i litewskim, z którymi ziemie te prowadziły przed wojną ożywioną wymianę. Dziś są one, poza kontrabandą, prawie całkowicie dla handlu zamknięte.

Ze sprawozdania wywnioskować można, że okręg wileńskiej Izby przed wojną prosperował naogół lepiej, niż dziś, z czem się jednakże w odniesieniu do przemysłu nie można zgodzić. Wszak

wiadomą jest rzeczą, że poza Białymstokiem prawie całkowicie okręg ten należał do najbardziej zacofanych pod względem rozwoju przemysłu obszarów. Po wojnie sytuacja tych ziem pogorszyła się i dlatego jeszcze, że uległy one straszliwemu zniszczeniu. Wystarczy wspomnieć, że samych tylko budynków zniszczyła tam pożoga wojenna około 720.000 i cały wysiłek ludności i władz polskich skierowany był w pierwszym rzędzie do ich odbudowania, co pochłonęło wiele środków i energii. Wogóle ziemie te znajdują się, jak wynika ze sprawozdania, w stanie krytycznym i ze względów ogólnopństwowych winny być otoczone specjalną opieką. Wszak nie należy zapominać, że dotąd nie zostały one jeszcze należycie zespolone z resztą Polski i że przedstawiają one, ze względu na bardzo rzadkie zaludnienie, wielkie możliwości kolonizacyjne dla polskiej ludności z przeludnionych części kraju. Wysiłki w tym kierunku podjęte mogą dać dobre rezultaty, pomimo bowiem niesprzyjających obecnie warunków handlu z Rosją i Litwą i pomimo stosunkowo małych zasobów bogactw naturalnych, poważne zwiększenie wytwórczości na terenie omawianych województw północno-wschodnich jest całkowicie możliwe, co w sprawozdaniu wyraźnie i niejednokrotnie podkreślono.

Całość sprawozdania wileńskiej Izby przemysłowo-handlowej robi wrażenie skończonej i dobrze przemyślanej pracy, czem bardzo korzystnie wyróżnia się od wielu podobnych publikacji. Przyczem jako okoliczność wybitnie utrudniająca Izbie tego rodzaju pracę, należy podkreślić i to, że wileńska Izba przemysłowo-handlowa posiada najrozleglejsze terytorjum działania, prawie zupełny brak branżowych organizacji gospodarczych, najbardziej zacofaną ludność, wykazującą często brak zrozumienia dla tego rodzaju poczynań Izby, niezmiernie skromne drukowane materiały, dotyczące życia gospodarczego i wiele innych trudności, których inne izby przemysłowo-handlowe prawie wcale nie spotykają. Jeżeli chodzi o materiały statystyczne, na których autorowie sprawozdania opierają się, to, jako pochodzące przeważnie z różnych ankiet, są one niekompletne i należy się do nich odnosić z pewną rezerwą. Są one jednakże na tyle wyczerpujące i bogate, że w zupełności pozwalają czytelnikowi na wyrobienie sobie dokładnego obrazu o stanie gospodarczym północno-wschodnich ziem Polski.

Dr. Florjan Barciński (Poznań).

Sprawozdanie Izby Przemysłowo-Handlowej w Poznaniu za 1929 r. Poznań, Izba Przem.-Handl., 1930, 338 str.

Sprawozdanie z działalności Izby Przemysłowo-Handlowej w Bydgoszczy za czas 1/VII—31/XII 1930. Bydgoszcz, Izba Przemysłowo-Handlowa, 1931.

Czasopisma: Wróblewski Z.: Udział związków zawodowych w kierowaniu państwem (Biuletyn urzędniczy, Nr. 5, 6, 7, 8, 1931). — Zjednoczenie niezależnego ruchu zawodowego w Polsce (Syndykalista, Nr. 6, 1931). — Kongres pracowników umysłowych polskiego zespołu pracy (Syndykalista, Nr. 6, 1931). — Zniżka pensyj samorządowych wobec prawa (Syndykalista, Nr. 6, 1931).

Eckhout A.: Le problème des assurances sociales en Belgique, Gand, Vau-melle, 1931, 691 str., 55 fr.

Hubert R., et Jeverzac D.: Les assurances sociales. Paris, Dalloz, 1931, 30 fr.

Tissier P.: En face des assurances sociales. Paris, Spes, 1929, 44 str., 2,50 fr.

Tissier P., Closset P., Olivier de Sardan P.: Traité des assurances sociales. Paris, Godde, 1931, 128 fr.

Böckenhauer M.: Die Genossenschaften im Wirtschafts-System d. Sowjet-Staates. Leipzig, Hirschfeld, 1930, 148 str., 8,50 M.

Feig J. u. Sitzler Fr.: Betriebsrätegesetz. Betriebsbilanzgesetz u. Aufsichts-ratsgesetz, 13—14 Aufl. Berlin, 1931, 522 str. Das neue Arbeitsrecht).

Gruhl H.: Die Selbstverwaltung im Arbeitsrecht. Dresden, Hackarath, 1930, 130 str., 3 M.

Harmening K. u. Pätzold E.: Reichswirtschaftsgesetze. Eine Sammlung v. Gesetzen u. Verordnungen d. Reichs auf Gebiete d. Wirtschaftsrechts. Berlin, Vahlen, 1931, 276 str., 18 M.

Hoener H.: Arbeitsrecht. Mannheim, Bensheimer, 1931, 895 str., 9 M.

Hück A. u. Nipperday H.: Lehrbuch d. Arbeitsrechts 3—5 Aufl. Bd. I. Mannheim, Bensheimer, 1931, 497 str., 18 M.

Kahn-Freund O.: Das soziale Idee d. Reichsarbeitsgericht. Mannheim, Bensheimer, 1931, 66 str., 4 M.

Pracht W.: Deutsches Arbeitsrecht. Berlin, Schwabacher, 1931, 320 str., 2,85 M.

Rühl H.: B. G. B. u. Arbeitsrecht. Berlin, de Gruyter, 1931, 152 str., 4 M.

Zilian G.: Die Bedeutung d. Handelskammern f. d. deutsche Staats- u. Wirt-schaftsverfassung im Rahmen d. berufständischen Problems. Frankfurt, Bohn, 1930, 156 str.

Palopoli N.: Legislazione del lavoro. Dell'assistenza e previdenza sociale nell'ordinamento sindacale-corporativo dello Stato fascista. V. I. Padova, Milani, 1930, 152 str., L. 18.

Pergolesi F.: Legislazione sindacale. Padova, Milani, 1930, 351 str., 24 L.

Vella G.: I. Conferenza sul corporativismo. Stato liberale-democratico e Sta-to corporativo fascista. Trani, Paganelli, 1930, 19 str.

D. Dział socjologiczny

I.

*Wydawnictwa zbiorowe, podręczniki i systemy.
Historja socjologii i krytyka.*

- Baeumler Alfred: Nietzsche, der Philosoph u. Politiker. Leipzig, Reclam (Nr. 7135/7136), 1931, str. 182 (0,80 mk).
- Bláha In. Ernest: Współczesna socjologia czeska. Przegląd Socjologiczny. Kwartalnik Polskiego Instytutu Socjologicznego. T. I. Z. 2—4. Poznań, I. Zamecznik, 1930/31, str. 113—136.
- Duprat Guillaume, Léonce: Introduction à la sociologie. Genève, Jent. 1930, str. IV + 24 (1 fr. szw.).
- Endt P.: Soziologie. Amsterdam, Mij. tot verspr. van goede en goedkoop lectuur, 1931, str. 32 + 355.
- Handwörterbuch der Soziologie. Hrsgb. v. A. Vierkandt. Lfg. 1. Stuttgart, Enke, 1931, str. 160 in 4° (13,40 mk).
- A London Bibliography of the social sciences. London, London School of economics 1931, str. XIV + 1130.
- Shaw George Bernhard: Karl Marx. New-York, Random, 1931, str. 200.
- Spencer Herbert: Descriptiv sociology. African races. Compiled by E. Tor-day. London, Williams & N. 1931, str. 395 in 2°.
- Steinmetz S. Rudolf: Inleiding tot de sociologie. Haarlem, Bohn, 1931, str. 251.
- Stern Bernhard: Lewis Henry Morgan, social evolutionist. London, Cambr. Univ. Press, 1931.
- Wieth-Knudsen K. A.: Sociologiske Grundlove Trondheim, Store nordiske Videnskabsbogh, 1931, str. 118 (4 kr.).
- Verhandlungen des siebenten Deutschen Soziologentages vom 28. Sept. bis 1. Okt. 1930 in Berlin. Vorträge u. Diskussionen. Tübingen, Mohr, 1931, str. X + 293 (11,40 mk).

Metodologia. Zagadnienia graniczne i ogólne.

Czekanowski Jan: Zarys antropologii Polski. Lwów 1930, str. 592*).

Dzieło prof. Czekanowskiego omawia kolejno parę zasadniczych tematów. Pierwszy z nich to ustalenie mapy antropologicznej Polski t. zn. określenie, jaki typ antropologiczny przeważa na danym terytorjum (za podstawową jednostkę terytorjalną przyjęto

*) Recenzja napisana ściśle pod kątem widzenia metodologicznym.

wszędzie powiat). Ze względu na niejednakowe dane, któremi rozporządzano dla poszczególnych b. zaborów, autor nie mógł dla całej Polski zastosować jednolitej metody opracowania rzeczonyj mapy, jednakże myśl przewodnia zastosowanych metod była wszędzie jednakowa; wobec tego dostatecznem będzie zreferować sposób opracowania terytorjum byleż Kongresówki.

Autor opiera się tutaj na czterech szeregach liczb: 1) wskaźnik główny, wskaźnik licowy anatomiczny i wskaźnik nosowy obliczone przez dr. Mydlarskiego na podstawie badań antropometrycznych żołnierzy wojska polskiego; 2) wzrost popisowych w latach 1890 do 1898 według pomiarów rosyjskich komisij poborowych. Ten ostatni szereg przyjmowany jest do dalszych obliczeń nie w postaci surowej, lecz po dokonaniu poprawek ze względu na liczbę żydów i ewangelików oraz ze względu na przeciętną w danym powiecie wielkość osady włościańskiej. W ten sposób prof. Czekanowski stara się wyeliminować wpływ napływowych składników ludności oraz czynników ekonomicznych, których wskaźnikiem ma być ilość przypadającego na osadę włościańską gruntu. Ekonomistów oczywiście najbardziej zainteresuje ten ostatni wskaźnik. Otóż współczynnik współzależności pomiędzy wzrostem popisowych a przeciętną wielkością osady włościańskiej jest dosyć mały, wynosi bowiem według obliczeń prof. Czekanowskiego 0,43. Ile wynosi błąd prawdopodobny — autor niestety nie podaje, skutkiem czego nie można ocenić wartości dokonanej poprawki. Trzeba zresztą powiedzieć, że sama przeciętna wielkość osady włościańskiej jako miernik zamożności ludności danego powiatu wzbudza wiele zastrzeżeń. Należałoby wziąć przecież pod uwagę także i takie momenty, jak urodzajność gleby, warunki zbytu ziemiopłodów, jeżeli chodzi o ludność rolniczą; dla pozostałej zaś ludności stosunki agrarne bezpośrednio nie mają żadnego znaczenia. Ostatecznie jednak sam autor przyznaje, że poprawiony w ten sposób wzrost mniejsze będzie mieć znaczenie w porównaniu do innych wskaźników antropometrycznych, wymienionych powyżej pod 1) (p. str. 145).

Dalszym etapem w określeniu przynależności antropologicznej każdego powiatu jest wyliczenie odchyłeń wzrostu i wskaźników: głównego, licowego anatomicznego i nosowego od odpowiednich przeciętnych arytmetycznych dla całego Królestwa. Odchylenia te są porządkowane według swej algebraicznej wielkości dla każdego powiatu. Tak np. dla powiatu łukowskiego (str. 179) odchylenie wskaźnika głównego wynosi 0,77 wskaźnika licowego anatomicznego — 0,82, wskaźnika nosowego — 1,10, wreszcie odchylenie poprawionego wzrostu popisowych 2,96. Wobec tego odchylenia te otrzymują następujące liczby porządkowe: 2, 3, 4, 1. Wydaje nam się, że porównywanie odchyłeń w ich surowej postaci (a nie np. w jed-

nostkach średniego odchylenia) może powodować istotne błędy, gdyż w ten sposób największy niejako głos mają wskaźniki, których dyspersja jest największa. W zespole danych antropometrycznych dla b. Kongresówki, jak się zdaje, największą dyspersję posiada wzrost poprawiony, czyli ten czynnik, do którego autor najmniejsze żywi zaufanie. Być może właśnie skutkiem dużej amplitudy wahań wzrostu poprawionego na 80 powiatów badanych 52 posiada dla wzrostu krańcowe liczby porządkowe, 1 i 4.

Łatwo sprawdzić, że z liczb porządkowych 1, 2, 3, 4 można ustawić tylko 24 permutacje, wobec czego na tyleż grup (3 zresztą nie są w materiale reprezentowane) podzielić można 80 powiatów byłej Kongresówki. Grupy te są traktowane przez autora jako pewne całości w dalszym etapie jego pracy, która polega na wyliczeniu współczynników podobieństwa między poszczególnymi grupami według wzoru Spearmana. Niektóre zespoły grup wykazują pomiędzy sobą szczególnie wysokie podobieństwo, z czego autor wnioskuje, że i pod względem antropologicznym muszą one stanowić pewną całość, a przynajmniej ujawniać znaczną analogję co do składu antropologicznego objętych przez nie powiatów. W dalszej jednak interpretacji danych prof. Czekanowski nie ogranicza się do tych czysto mechanicznych metod analizy, które powyżej staraliśmy się zreferować, lecz bierze również pod uwagę wartości poszczególnych wskaźników antropometrycznych dla każdego powiatu, położenie geograficzne, wyniki badań przeprowadzone przez innych antropologów i t. d., w rezultacie więc mapa antropologiczna Polski jest indywidualnem dziełem, w którym autor w umiejętny sposób zużytkował całokształt rozporządzalnych danych. Pozostawiając bardziej powołanemu pióru ocenę tego dzieła, powrócimy jeszcze do metody podobieństwa (tak nazywa autor metodę wyróżniania zespołów grup antropologicznych drogą wyliczania współczynników podobieństwa lub współzależności pomiędzy wszystkimi parami wchodzących w rachubę grup) a w szczególności do oparcia się przy zastosowaniu tej metody na liczbach porządkowych (rangowanie). O ile rangowanie jest koniecznym i niekiedy dobrym surogatem w tych wypadkach, gdzie cecha badania nie da się wyrazić bezpośrednio w postaci liczbowej¹⁾, o tyle w danym wypadku zastosowanie jego wydaje się, przynajmniej nieobeznanemu gruntownie z antropologją czytelnikowi, niedostatecznie usprawiedliwione. O ile sądzić wolno, dla zidentyfikowania przynależności antropologicznej jakiegoś osobnika lub okręgu terytorjalnego bezpośrednio znaczenie posiadają wartości wskaźników antropometrycznych, nie zaś kolejność w jakiej się te wskaźniki dla każdej jednostki układają. Gdy-

*) Por. np. Yule „Wstęp do teorii statystyki”, tłum. polskie, str. 182.

byśmy się bowiem opierali tylko na kolejności wskaźników wzgl. ich odchyień od przeciętnych, to mogliby zostać identycznie określeni następujący dwaj osobnicy: A — krótkogłowy, wąskolicy, szerokonosy i wysoki, oraz B — długogłowy, szerokolicy, wąskonosy i niski. Że nie jest to tylko dowolne przypuszczenie, świadczy następujący przykład (str. 153): grupa *t* prof. Czekanowskiego obejmuje dwa powiaty, hrubieszowski i ciechanowski. Wartości poszczególnych wskaźników antropometrycznych wynoszą (pow. Hrubieszowski podany na pierwszym miejscu): wzrost poprawiony 169,49 i 165,52; wsk. główny 84,34 i 82,97; wsk. licowy anatomiczny 84,61 i 84,52; wsk. nosowy 69,14 i 66,25. Jak widzimy, wartości wskaźników różnią się bardzo znacznie, z wyjątkiem tylko wskaźnika licowego. Nadzwyczaj zbliżone natomiast do pow. ciechanowskiego wartości wskaźników wykazuje pow. radzywiński, zaliczony wszakże do grupy *r*: 165,63; 83,57; 84,54; 67,53. W dalszej interpretacji wyników musiał widocznie jednak autor wziąć pod uwagę zaznaczone przez nas tutaj rozbieżności między Hrubieszowem a Ciechanowem oraz podobieństwo Ciechanowa i Radzymina, gdyż na dołączonej kolorowej mapie pow. hrubieszowski zaliczony jest do terytorjum przesłowiąsko-dynarskiego a pow. ciechanowski narówni z radzywińskim do nordyczno-sub-nordycznego. Widzimy więc, że metoda podobieństwa z zastosowaniem rangowania może być użytecznym narzędziem w ręku badacza tej miary co prof. Czekanowski, lecz w rękach mniej wykwalifikowanych mogłaby doprowadzić do bardzo wątpliwych rezultatów.

Przejdźmy teraz do innego problemu, poruszonego w dziele prof. Czekanowskiego, a posiadającego znaczenie ze statystycznego punktu widzenia. Jest to tak nazwane przez autora „prawo liczebności typów” (str. 321 i nast.). Hipotezą autora jest tutaj założenie, że do populacji antropologicznych ma zastosowanie drugie prawo Mendla, które w języku algebraicznym przedstawia się w następujący sposób: mieszanina, złożona z ilości *a*, *e*, *h*, *l* poszczególnych czystych elementów rasowych (przyczem $a + e + h + l = 1$), po wykrzyżowaniu da nam populację o składzie $(a + e + h + l)^2 = a^2 + e^2 + h^2 + l^2 + 2ae + 2ah + 2al + 2eh + 2el + 2hl = 1$, gdzie poszczególne wyrazy oznaczają będą stosunkowe liczebności poszczególnych typów. Wyrazy a^2 , e^2 , h^2 , l^2 odpowiadają stosunkowym liczebnościom elementów rasowo czystych, pozostałe zaś — liczebnościom stosunkowym mieszańców. Konsekwencje tego są następujące: jeżeli w pewnej populacji, będącej wynikiem krzyżowania, znane są nam liczebności czterech przynajmniej typów, to oznaczyć możemy drogą czysto rachunkową stosunkowe liczebności czystych elementów rasowych w początkowej (macierzystej) populacji. Jako

sprawdzian służyć będzie zgodność sumy stosunkowych liczebności tych elementów z jednością. Istotnie, w opracowanych przez autora przykładach zgodność jest zdumiewająca, różnica nie przekracza przeważnie 0,01.

Prof. Czekanowski uważa „prawo liczebności typów” za największą zdobycz swego dzieła, wielokrotnie zaznaczając, że dopiero to prawo czyni z antropologii naukę ścisłą. Nie rozstrząsając słuszności lub niesłuszności tego twierdzenia, ograniczymy się do zwrócenia uwagi na niektóre okoliczności, mogące osłabić podstawy „prawa liczebności typów”. Aby prawo to się sprawdzało, to zn. aby suma stosunkowych liczebności była równa 1, trzeba dwóch rzeczy: aby te typy, od których rozpoczynamy nasze obliczenie, były dobrze zidentyfikowane, i aby drugie prawo Mendla miało w danym wypadku zastosowanie. Jeżeli zatem suma stosunkowych liczebności elementów rasowych jest istotnie równa jedności, to jeszcze nie w każdym poszczególnym wypadku możemy z całą pewnością oświadczyć, że prawo liczebności typów jest zrealizowane; logicznie możliwe jest bowiem, że błędy w określaniu typów antropologicznych są skompensowane przez niedokładności w praktycznej realizacji drugiego prawa Mendla.

W praktyce rzecz przedstawia się zazwyczaj w ten sposób, że wychodząc z pewnych czterech typów, otrzymujemy na sumę $a+e+h+l$ jakąś wartość mniej lub więcej bliską jednostki, wybierając zaś za punkt wyjścia inne liczebności, dostajemy zgoła inną wartość. Tak np. w przykładzie ze str. 316 (czaszki z kantonu Wallis) autor obiera za punkt wyjścia następujące liczebności: $a^2 = 0,2168$; $h^2 = 0,509$; $l^2 = 0,0730$; $e^2+2ae+2eh = 0,0509$. Rozwiązując te równania względem a , e , h , l otrzymujemy $a+e+h+l = 0,9973$; jeżeli natomiast wyjdziemy z liczebności $2ah = 0,2832$; $2al = 0,1416$; $2el = 0,1482$; $a^2 = 2168$, to otrzymamy wartość $a+e+h+l = 1,409$. Widzimy więc, że potrzebne jest pewne kryterium przy wyborze liczebności wyjściowych. Jak się zdaje, prof. Czekanowski zwykle rozpoczyna swoje obliczenia od typów zasadniczych (czystych — w przeciwstawieniu do mieszańców), jednakże reguła taka nigdzie nie jest explicite ustanowiona. Co więcej, w niektórych wypadkach autor robi dodatkowe założenie, że typy antropologiczne zostały w pierwiastkowym materiale niedokładnie określone, i w związku z tem dodaje do siebie odpowiednie liczebności (jak np. w przytoczonym powyżej przykładzie $e^2+2ae+2eh$). Nie kwestionując kompetencji prof. Czekanowskiego do dokonywania takich operacji, nie możemy jednak nie zauważyć, że w takim postępowaniu kryje się pewien element dowolności. Dlatego też sądzimy, że prawo liczebności typów musi być jeszcze sprawdzone na

bardzo licznym materiale, w każdym zaś poszczególnym wypadku muszą być podane obiektywne racje dla wyboru tych a nie innych liczebności jako wyjściowych.

Trzecią pozycją z dzieła prof. Czekanowskiego, którą tu wymienimy, jest prawo średniej antropologicznej (str. 398 i nast.). W populacji, gdzie stosunkowe liczebności poszczególnych elementów rasowych wynoszą a, e, h, l , średnia danego wskaźnika antropologicznego dla całej populacji równa będzie średniej ważonej średnich wartości tego wskaźnika dla poszczególnych elementów (średnie wartości te przyjmuje autor jako dla danego elementu, nordycznego na przykład, zawsze i wszędzie jednakowe, nie zaś wyliczone z danej populacji), przyczem jako wagi występować będą liczebności stosunkowe a, e, h, l . Równość ta zachodziłaby w rzeczywistości, gdyby nie interwenjowało przyrodnicze zjawisko dominacji i recesywizmu²⁾. Również i to zjawisko udało się prof. Czekanowskiemu ująć w formie wzorów algebraicznych. Ponieważ jednak zagadnienie to posiada charakter wybitnie przyrodniczy, powstrzymujemy się od dalszego omówienia jego.

Z drobniejszych zagadnień, które znalazły miejsce w omawianym dziele, możemy wymienić kwestję korelacji między uzdolnieniem umysłowym a typem antropologicznym. Autor wyprowadza w tej sprawie bardzo ciekawe wnioski, jednakże opiera je na bardzo szczupłej podstawie (str. 446), mianowicie na podstawie badań przeprowadzonych przez K. Sobolskiego nad 38 tylko uczniami gimnazjum w Częstochowie. Wydaje się, że lepiej byłoby oprzeć się na znacznie bogatszym materiale; pożądanym byłoby też wyjaśnienie, czemu uzdolnienie do nauk humanistycznych zaliczane jest do niższych typów uzdolnienia. Pewne zastrzeżenie możnaby też mieć i co do wniosków w przedmiocie uzdolnień do ćwiczeń fizycznych i sportów (str. 459 i nast.), jakkolwiek tam podstawowe obserwacje są już znacznie liczniejsze. *Jan Wiśniewski* (Warszawa).

Bellersen Heinrich: Georg Kerschensteiners Bildungslehre u. die Grundlagen der christlichen Erziehungswissenschaft. Paderborn, Schöningh, 1931, str. VIII + 115 (5,40 mk).

Biological foundations of educations. Ed. by Otis Wil. Caldwell a. an. Boston, Ginn, 1931, str. 541.

²⁾ Tak np. w ostatnich paruset latach „dominują” elementy rasowe długogłowe, skutkiem czego rzeczywista przeciętna wskaźnika głównego okazuje się niższa od wyliczonej; wśród czaszek o jakieś 1000 lat wcześniejszych obserwujemy zjawisko odwrotne.

- Cassirer Ernst: Philosophie der symbolischen Formen. Bearb. v. H. Noack. Berlin, Cassirer, 1931, str. 92 (6 mk).
- Croce Benedetto: Antihistorismus. Vortrag. Übers. v. K. Vossler. München, Oldenbourg, 1931, str. 14 (0,90 mk).
- Festschrift Thomas Garrigue Masaryk zum 80. Geburtstage. F. 2. Th. G. Masaryk als Denker. Bonn, Cohen, 1930, str. XIII + 410 in 4° (44 mk).
- Groethuyzen Bernhard: Philosophische Anthropologie. München, Oldenbourg, 1931, str. 207 (9,75 mk).
- Goetze Wolf: Die Gegensätzlichkeit der Geschichtsphilosophie Oswald Spenglers u. Theodor Lessings. Leipzig, Leiner, 1930, str. 54.
- Horkheimer Max: Die gegenwärtige Lage d. Sozialphilosophie u. die Aufgaben eines Instituts für Sozialforschung. Frankfurt a. M. Englert & Schlosser, 1931, str. 16 in 4° (1 mk).
- Kaufmann Fritz: Geschichtsphilosophie d. Gegenwart. Berlin, Junker & Dünhaupt, 1931, str. 138 (5 mk).
- Keyser Erich: Die Geschichtswissenschaft. Aufbau u. Aufgaben. München, Oldenbourg, 1931, str. IV + 243 (10 mk).
- Lenhard Walter: Zur Methode d. Physiokraten unter d. Gesichtspunkte, Individualismus — Funktionalismus. Heidelberg, Weiss, 1931, str. 111, (4,80 mk).
- Moor Fréd. de: L'école active par la méthode Decroly. Bruxelles, Lamertin, 1930, str. 180 (18 fr).
- Paczoski Józef: Dwie socjologie. Przegląd Socjologiczny. Kwartalnik Polskiego Instytutu Socjologicznego. T. I. Z. 2—4. Poznań, I. Zamecznik, 1930/31, str. 142—157.
- Rice Stuart Arthur: Methods in social science; a case book. Chicago, Univ. of Chic. Press, 1931, str. 835.
- Ross Edward Alsworth: Tests a. challenges in sociology; for use with Ross's Principles of sociology. Rev. edit. New York, Century, 1931, str. 108.
- Sarton George: The history of science a. the new humanism. New York, Holt, 1931, str. 178.
- Schmidt Edward: Das Verhältnis von Soziologie u. Philosophie nach d. neueren deutschen soziologischen Literatur. Hilchenbach 1930, str. 86. (Freiburg Diss.).
- Schmidt-Hartefeld Josef: Das Erziehungsziel als Ausdruck sozialen Lebens. „Soziologistische“ Erziehungslehren d. neueren Zeit. Langensalza, Beyer, 1931, str. X + 184. (5,20 mk).
- Strasser Vera: Die Denkmethode u. ihre Gefahren. Leipzig, Thieme, 1931, str. VI + 526 in 4°. (20 mk).
- Thorndike Edward Lee: Human learning. New York, Century (Century psych. ser.), 1931, str. 206.

III.

Podłoże biologiczne. Warunki zewnętrzne.

- Baley Stefan: Psychologia wieku dojrzewania. Biblioteka Pedagogiczno-Dydaktyczna Nr. 5. Lwów—Warszawa, Książnica Atlas, 1931, str. 264. (11 zł).
- Brettell L.: Social a. economic geography. London, Pitman, 1931, str. 459.
- Bonar James: Theories of population from Raleigh to Arthur Young. London, Allen & Unwin, 1931, str. 253.
- Calverton Francis Victor a. Schmahlhausem Samuel Daniel: Lex in civilization. Introd. by H. Ellis. Garden City N. Y., Garden City Publ. Co., 1931, str. 709.
- Capelmann Carl: Fakultative Sterilität ohne Verletzung d. Sittengesetze. Neu bearb. v. A. Niedermeyer. Limburg, Steffen, 1931, str. 109 (3,50 mk).
- Crocker W. R.: The Japanese population problem. The coming crisis. London, Allen & Unwin, 1931, str. 240.
- Darwin Leonard: Was ist Eugenik. Aus d. Engl. übers. v. Felix Tietze. Berlin, Metzner, 1931, str. 127. (1,60 mk).
- Dupré Fritz: Über die Herren „Aufartler“ u. andere Hemmschuhe d. menschlichen Hochzüchtung. Leipzig, Hammer-Verlg., 1931, str. 87. (2,50 mk).
- Dybowski Mieczysław: How types of will change. Kwartalnik Psychologiczny. T. II. Z. 3, str. 173—205. Poznań, Poznańskie Tow. Psychologiczne, 1931.
- Ellis Havelock: Etudes de psychologie sexuelle. 9. La prostitution. Ses causes. Ses remèdes. Edit. française, rev. et augm. par l'auteur. Trad. par A. van Gennep. 2. édit. Paris, Mercure de France, 1930, str. 215. (20 fr).
- Ellis Havelock: Etude de psychologie sociale. 1. La femme dans la société. Edit. française rev. et augm. par l'auteur. Trad. par L. Schwob. Paris, Mercure de France, 1929, str. 284. (20 fr).
- Feldmann Herman: Racial factors in American industry. Forew. by Raymond B. Fosdick. New York, Harper, 1931, str. 332.
- Folsom Joseph Kirk: Social psychology. New York, Harper, 1931, str. 719.
- Garth Thomas Russel: Race psychology; a study of racial mental differences. Introd. by R. S. Woodworth. New York, Mac Graw-Hill, 1931, str. 274.
- Goldschmidt Richard: Die sexuellen Zwischenstufen. Berlin, Springer, 1931, str. 528. (45 mk).
- Gregory J. W.: Race as a political factor. London, Watts, 1931, str. 72.
- Hassinger Hugo: Geographische Grundlagen der Geschichte. Freiburg, Herder, 1931, str. XII + 331. (8,50 mk).
- Haushofer Karl: Geopolitik der Pan-Ideen. Berlin, Zentral-Verlag, 1931, str. 95. (3 mk).
- Hepner Harry Walker: Psychology in modern business. London, Putman, 1931, str. 728.
- Higgins Howard Hubert: Influencing behaviour through spouch. Boston, Expression Co., 1931, str. 346.

- Hirschfeld Magnus: *Geschlecht u. Verbrechen*. Bearb. v. J. R. Spinner. Leipzig, Schneider, 1931, str. 410. (18 mk).
- Imms A. D.: *Social behaviour in insects*. London, Methuen, 1931, (Monographs on biological subjects), str. 117.
- Keyserling Hermann Graf: *Psychoanalyse de l'Amérique*. Trad. de l'original anglais par G. d'Hangest. Préf. de M. Boucher. Paris, Stock, Delamain et Boutelleau, 1930, str. XV + 507.
- Köhler Elsa u. Hamberg Ingeborg: *Zur Psychologie u. Pädagogik d. geistigen Aktivität. Entwicklungsgeschichte e. Klasse*. Berlin, Herbig, 1931, str. 63. (1,80 mk).
- Krueger E. T. a. Reckless C. W.: *Social psychology*. New York, Longmans, 1931, str. 585.
- Mac Lester Amelia: *The development of character traits in young children*. New York, Scribner, 1931, str. 142.
- Muchow Martha: *Anleitung zur psychologischen Beobachtung von Schulkindern*. 7. durchges. u. verb. Auflg. Leipzig, Barth, 1931, str. 20. (0,50 mk).
- Nevermann Hans: *Über Eheberatung*. Leipzig, Kabitzsch, 1931. [Monographien z. Frauenkunde u. Konstitutionsforschung 16], str. 94. (6,50 mk).
- Peck Martin W.: *The meaning of psychoanalysis*. New York, Knopf, 1931, str. 249.
- Pinnter Rudolph: *Intelligence testing; methods a. results*. New. édit. New York, Holt, 1931, str. 567.
- Reuter Edward Byron: *Race mixture; studies in intermarriage a. miscegenation*. New York, Whittlesey House & Mac Graw-Hill, 1931, str. 231.
- Schljielderup-Ebbe Thorleif: *Soziale Eigentümlichkeiten bei Hühnern*. *Kwartalnik Psychologiczny*. T. II. Z. 3. Poznań, Poznańskie Tow. Psychologiczne, 1931, str. 206—212.
- Seligman Charles Gabriel: *Races of Africa*. New York, Holt, 1931, str. 256. (1,25 |).
- Sellheim Hugo: *Moderne Gedanken über Geschlechtsbeziehungen*. 3. durchges. Auflg. Leipzig, Kabitzsch, 1931, str. 89. (1,80 mk).
- Sexualnot u. Sexualreform*. *Verhandlungen d. Weltliga f. Sexualreform*. 4. Kongress abgeh. zu Wien vom 16—23. Sept. 1930. Red. v. H. Steiner. Wien, Elbemühl, 1931, str. L + 693.
- Siemens Hermann Werner: *Théorie de l'hérédité. Hygiène des races et politique de peuplement*. 3. édit. rew. et très augmentée. I. édit. française. Trad. par A. Arone. Préface de Mac-Auliffe. Paris, Legrand, 1929, str. VIII + 96.
- Wiegner Adam: *W sprawie definicji psychologicznego pojęcia inteligencji*. *Kwartalnik Psychologiczny*. T. II. Z. 3. Poznań, Poznańskie Tow. Psychologiczne, 1931, str. 213—222.

- Zangs Maria: Einfluss der Körperpflege auf die Erziehungsfähigkeit unter bes. Berücks. der Fürsorgezöglinge. Krefeld, Greven, 1930, str. 152.
- Zulliger Hans: La psychanalyse à l'école. Trad. par J. P. Paris, Flammarion, 1930, str. 271. (12 fr).

IV.

Życie społeczne.

- Adamic Louis: Dynamite; the story of class violence in America. New York, Viking, 1931, str. 462.
- Altora Colonna de Stigliano Prince d': Les Soviets en Chine. Paris-Bruges, Desclée & de Bromwer, 1930, str. 114 (10 fr).
- Anraths Kasper: Das Wesen der sogenannten freien wissenschaftlichen Berufe. Düsseldorf, Hoch, 1930, str. 350. (5,50 mk).
- Ardau Guisepppe: L'eloquenza Mussoliniana. Pref. di Salvator Gotta. Milano-Verona, Mondadori, 1929, str. 179.
- Bach Lydia: Histoire de la revolution russe. I. La revolution, politique. Paris, Valois, 1930, str. 362.
- Bagley William Chandler: Education, crime a. social progress. New York, Macmillan, 1931, str. 165.
- Bahn Rudolf: Das Recht des Kellners. (Bonn, Diss), Lübben (Spreewald), Richter & Munkelt, 1930, str. VIII + 55.
- Bainville Jacques: Histoire de France. Paris, Fayard, 1930, str. 575.
- Bär Irmgard, Hoepner Wilhelm u. Oestreich Paul: Frauenbildung u. Kultur. Beiträge zur Problematik der „Entschiedenene Schulreform" als Neubau d. Gesellschaft. Jena, Zwing, 1931, str. 182. (4 mk).
- Barnett H. R.: Man management in chain stores. New York, Harper, 1931, str. 262.
- Beales A. C. F.: The history of peace. The organized movements for international peace. London, Bell, 1931, str. 355.
- Becker Heinz: Das dritte, das „goldene" Reich. Eine Kritik d. heutig. Nationalsozialismus Ad. Hitlers u. d. heutig. nationalsozialist. Führung. Neumarkt O. Pf., Holland, 1931, str. 140. (1,60 mk).
- Berl Heinrich: Die Männerbewegung. Ein antiseminist. Manifest. Karlsruhe, Kairos Verlag, 1931, str. 59. (3 mk).
- Berufszählung. Die berufliche u. soziale Gliederung des deutschen Volkes. Bearb. im Statist. Reichsamt. Berlin, Hobbing, 1931, str. 342 in 4°. (11 mk).
- Billung R.: N. S. D. A. P. Die Geschichte e. Bewegung. München, Funck, 1931, str. 191. (3 mk).
- Bloesch Hans: Siebenhundert Jahre Bern. Lebensbild einer Stadt. Bern, Lang, 1931, str. 304 in 4°. (40 fr szw.).
- Bonvoisin G. et Maignan G.: Allocations familiales et caisses de compensation. Préf. de Jacques Lebel. Paris, Libr. du „Recueil Sirey", 1930, str. VII + 353.

- Boyd William: Towards a new education. New York, Knopf, 1930, str. 498.
- Brandis Kurt: Die deutsche Sozialdemokratie bis zum Fall des Sozialistengesetzes. Leipzig, Hirschfeld, 1931, str. VII + 124. (6 mk).
- Breckinridge Sophonisba Preston: Marriage a. the civic rights of women, separate domicile a. independent citizenship. Chicago, Univ. of Chic. Press., 1931, str. 169.
- Burns Walter Noble: The one-way ride; the red trail of Chicago gangland from prohibition to Jake Lingle. Garden City New York, Doubleday & Doran, 1931, str. 313.
- Carman Harry James: Social and economic history of the United States. 1. From handicraft to factory, 1500—1820. Boston, Heath, 1930, str. 628.
- Carpenter Edward: Towards democracy. Cheaper edit. London, Allen & Unwin, 1931, str. 519.
- Churchill Winston S.: The world crisis 1911—1918. London, Butterworth, 1931, str. 831.
- Churchill Winston Spencer: Weltabenteuer im Dienst. (My early life). Dt. von Dag. v. Mikusch. Leipzig, List, 1931, str. 317. (7 mk).
- Crawford D. G.: Roll of the Indian medical service, 1615—1930. London, Thacker, 1931, str. 762.
- Crisp Dorothy: The rebirth of conservatism. Introd. by J. Buchan. London, Methuen, 1931, str. 203.
- Crook Wilfrid Harris: The general strike. A study of labor's tragic weapon in theory a. practice. Chapell Hill N. C, Univ. of N. C. Press, 1931, str. 665.
- Damaye Henri: Sociologie et éducation de demain. Paris, Alcan, 1931, str. 251. (12 fr).
- Deat Marcel: Perspectives socialistes. Paris, Valois, 1930, str. 249. (15 fr).
- Deherme Georges: L'immense question de l'ordre. Démocratie et sociocratie; Paris, Edit. Prométhée, 1930, str. 373. (15 fr).
- Dendias Michel: Le problème de la Chambre Haute et la représentation des intérêts à propos de l'organisation du Sénat grec. Préf. de Gilbert Gidel. Paris, de Boccard, 1929, str. 463.
- Dimitch Velimir: La courtoisie internationale et le droit des gens. Paris, Libr. du „Recueil Sirey", 1930, str. 174.
- Eaton Allen a. Shelby Millard H.: A bibliography of social surveys; reports of fact finding studies made as a basis for social action. New York, Russel Sage Found, 1930, str. 515.
- Elton Godfrey: „England, arise!" The pioneering days of the Labour movement. London, Cape, 1931, str. 286.
- Elton Godfrey: The revolutionary idea in France, 1789—1871. London, Arnold, 1931, str. 191.
- Die Entwicklung des jüdischen Nationalheims in Palästina. Memorandum d. Britischen Regierung im Mai 1930 überr. von d. Jewish Agency f. Palästina, London. Berlin-Schöneberg, Scholem, 1930, str. 115.

- Faulhaber Roland: Der Reichseinheitsgedanke in der Literatur der Karolingerzeit bis zum Vertrag von Verdun. Berlin, Ebering, (Histor. Studien 204), 1931, str. 110. (4,50 mk).
- Fervacque Pierre: Wühlarbeit im Elsass oder vom elsässischen Autonomismus. Strasbourg, Maison d'édit. de l'impr. strasbourgeoise, 1930, str. 211.
- Foertsch Karl: Der Kulturbolschewismus u. die deutsche Jugend. Berlin, Verlag d. Ev. Bundes, 1931, str. 27.
- Fourrier Marcel: Die autonomistische Bewegung in Elsass-Lothringen. Strassburg-Neudorf, Verlag „Ervinia“, 1931, str. 114.
- Freyer Hans: Revolution von rechts. Jena, Diederichs, 1931, str. 72.
- Geck L. H. Ad.: Die sozialen Arbeitsverhältnisse im Wandel d. Zeit. Eine geschichtl. Einf. in d. Betriebssoziologie. Berlin, Springer, 1931, str. VIII + 173. (7,50 mk).
- Goldstein Israel: A century of judaism in New York. New York, Bloch Publ. Co., 1930, str. 489.
- Greene Lorenzo J. a Carter Godwin W.: The Negro wage earner. Washington, Assoc. for Study of Negro life a. hist., 1930, str. 401.
- Grelling Richard: Comment la Wilhelmstrasse écrivait l'histoire pendant la guerre. Paris, Costes, 1928, str. XIII + 276.
- Grigg Edward sir: Three parties or two? An appeal to Liberals a. Conservatives. London, Benn, 1931, str. 80.
- Gurian Waldemar: Der integrale Nationalismus in Frankreich. Charles Maurras u. d. Action française. Frankfurt a. M., Klostermann, 1931, str. VIII + 131. (4,80 mk).
- Hansome Marius: World worker's educational movements; their social significance. New York, Columbia Univ. Pr., 1931, str. 594.
- Harley John Eugene: International understanding; agencies educating for a new world. Stanford Univ. Cal., Stanford Univ. Press, 1931, str. 624.
- Harneck Arvid: Die vormarxistische Arbeiterbewegung in d. Vereinigten Staaten. Eine Darst. ihrer Geschichte. Jena, Fischer, 1931, str. X + 167. (8 mk).
- Heim Walter: Die Kollektiv-Erziehung. Theorie u. Praxis, Schein u. Wirklichkeit, Nöte u. Gefahren d. Sowjet-Pädagogik. Mit einem Geleitw. von Otto Boelitz. Berlin-Steglitz, Eckart, 1931, str. 97. (3 mk).
- Heller Hermann: Europa u. der Fascismus. 2. veränd. Auflage. Berlin, de Gruyter, 1931, str. 159 (7 mk).
- Heller Hermann: Sozialismus u. Nation. 2. Auflg. Berlin, Rawohlt, 1931, str. 105 (3,75 mk).
- Hildebrand Dietrich: Das katholische Berufsethos. Augsburg, Haas & Grabherr, 1931, str. 25 (1,20 mk).
- Himmler Heinrich: Der Reichstag 1930. Das sterbende System u. d. Nationalsozialismus. München, Eher, 1931, str. 84 (1 mk).

- Huch Ricarda: Alte u. neue Götter. 1848. Die Revolution des 19. Jahrhunderts in Deutschland. Berlin—Zürich, Deutsch—Schweiz. Verlagsanstalt, 1930, str. 548 (10 mk).
- Hughes Ray Osgod: Problems of American democracy. Boston, Allyn & Bacon, 1930, str. 616.
- Hutchinson Paul: World revolution a. religion. New York, Abingdon, 1931, str. 201.
- Izoulet Jean: La Sainte-Citéou l'antimarxisme. Titre et sous-titre primitifs et définitifs de la „Cité moderne" ou la métaphisique de la sociologie. Nouv. introd. T. 1. str. CXIX + 383. T. 2. str. 319. Paris, Michel, 1930 (40 fr).
- Johnson Charles S.: The Negro in American civilization. Negro life a. race relations in the light of social research. London, Constable, 1931, str. 552.
- Kaas Albert B. a. Lazarovics Fedor de: Bolshevism in Hungary. The Bela Kun period. London, Richards, 1931, str. 411.
- Kao Lou: Conception d'une fédération mondiale. Paris, Libr. du „Recueil Sirey", 1930, str. 119.
- Keller Rudolf: Deutschland und Frankreich. München, Piper, 1931, str. 112 (1,20 mk).
- Kempen v. Fichtenstamm Johann Frhr.: Das Tagebuch des Polizeiministers Kempen von 1848 bis 1859. Eingel. u. hrsgb. v. Josef Karl Mayer. Wien, Oesterr. Bundesverl., 1931, 559 (23 mk).
- Kisch Egon Erwin: Prager Pitaval. Berlin, Reiss, 1931, str. 342.
- Knaus A.: La guerre hors la loi. Paris, Edit. „Spes", 1929, str. 264 (20 fr).
- Kohn Hans: Nationalismus u. Imperialismus im Vorderen Orient. Frankfurt a. M. Societäts-Verlag, 1931, str. 456 (10 mk).
- Kowalewski Arnold: Harmonie der sittlichen Werte. Eine Zusammenschau d. ethischen, soziolog. u. pädagog. Probleme. Leipzig, Nernich, 1930, str. VIII + 395 (13 mk).
- Künkel Fritz: Charakter, Wachstum u. Erziehung. Leipzig, Hirzel, 1931, str. VIII + 199 (6 mk).
- Larsons M. J.: Im Sowjet-Labyrinth. Episoden u. Silhouetten. Berlin, Transmare, Verl., 1931, str. 254 (3 mk).
- Lasky Harold J.: The foundation of sovereignty a. other essays. London, Allen & Unwin, 1931, str. 317.
- Lenin N.: Die Bolschewiki u. die Machtergreifung, 1917. T. 1. Mit einem Vorwort hrsgb. v. Al. Emel. Berlin, Intern. Arbeiter-Verlag, 1931, str. 123 (1,20 mk).
- Levinger Lee Joseph: A history of the Jews in the United States. Cincinnati, Union of American Hebrew Congregations, 1930, str. 564.
- Lissagaray Hippolite Prosper Olivier: Der Pariser Kommune-Aufstand. Übers. u. bearb. v. K. H. Wolf. Berlin, Soziolog. Verlagsanstalt, 1931, str. 430 (2,85 mk).

- Ludewigs Werner: Das staatsbürgerliche Bildungsideal. Ein Beitrag z. Zielbestimmung d. Staatsbürgerl. Erziehung. Berlin, Junker & Dünnhaupt, 1931, str. 81 (3,80 mk).
- Lüng Pidder: National-Sozialismus. Berlin, Pan-Verlagsges., 1931, str. 64 (1,80 mk).
- Lynch William O.: Fifty years of party warfare (1789—1837). Indianapolis, Bobbs-Merrill, 1931, str. 506.
- Man Hendrik De: Sozialismus u. National-Fascismus. Potsdam, Protte, 1931, str. 61 (1,50 mk).
- Mann Heinrich: Geist u. Tat. Franzosen 1780—1930. Berlin, Kiepenheuer, 1931, str. 301 (4,80 mk).
- Marcus Alfred: Die wirtschaftliche Krise d. deutschen Juden. Eine soziolog. Untersuchung. Berlin, Stilke, 1931, str. VIII + 184 (6,50 mk).
- Maritch Sreten: Histoire du mouvement social sous le second Empire à Lyon. Paris, Rousseau, 1930, str. 276.
- Maul Otto: Das politische Erbbild der Gegenwart. Berlin, de Gruyter, 1931, str. 159 (1,80 mk).
- Melhis Giorgio: Il pensiero di Mussolini e il significato del Fascismo. Trad. di Dina Gabrielli. Milano, Treves, 1929, str. X + 164.
- Mirsky D. S.: Russia. A social history. Ed. by C. G. Seligmann. London, Cresset, 1931, str. 312.
- Montgomery David Henry: The leading facts of American history. Nev. rev. edit. Boston, Ginn, 1931, str. 539.
- Mudhenke Karl Heinz: Versuch einer sozialpsychologischen Analyse des Oberbachischen Aufstandes im September 1923. Heidelberg, Gebhard, 1930, str. 99.
- Müller-Franken Hermann: Die November-Revolution. Erinnerungen. 2. durchges. Aufl. Berlin, Bücherkreis, 1931, str. 286 (5,50 mk).
- Mun Albert de: La pensée sociale de Albert Mun, d'après ses discours et ses écrits choisis et classés par Ch. Brossier. Marseille, Publiroc, 1929, str. XV + 280.
- Newman George Sir: Health a. social evolution. London, Allen & Unwin, 1931, str. 200.
- Nitti Francesco F.: Flucht. Die persönl. Erlebnisse eines politischen Gefangenen. Potsdam, Müller & Kiepenheuer, 1930, str. 253 (3,80 mk).
- Nötges Jakob: Nationalsozialismus u. Katholizismus. Köln, Gilde-Verlag, 1931, str. 223 (3,90 mk).
- Oppenheimer H.: Le libéralisme français au début du 19. siècle et la colonisation. Paris, Libr. du „Recueil Sirey“, 1930, str. 125.
- Osborn Worth James a. Rohan Benjamin J.: Enriching the curriculum for gifted children; a book of guidance for educational administrators a. classroom teachers. New-York, Macmillan, 1931, str. 422.
- Ortega y Gasset José: La rebelion de la masas. Madrid. Ed. „Rev. de Occidente“, 1930, str. 322.

- Page Kirby: National defense: a study of the origins, results a. prevention of war. New-York, Farrar & Rinehart, 1931, str. 413.
- Pankhurst E. Sylvia: The suffragette movement. An intimate account of persons a. ideals. London, Longmans, 1931, str. 643.
- Peabody Richard R.: The common sense of drinking. Boston, Little & Brown, 1931, str. 207.
- Peers M. et Wuilquot H.: La Société des Nations et l'école. La Louvière, Edit. „Labor”, 1930, str. 292 (15 fr).
- Pipkin Charles Wooten: Social politics a. modern democracies. 2. Vol. — Vol. I. str. 411; Vol. II. str. 424. New-York, Macmillan, 1931 (7,50 \$).
- Plessner Helmuth: Macht u. menschliche Natur. Ein Versuch z. Anthropologie d. geschichtl. Weltansicht. Berlin, Junker & Dönhaupt, 1931, str. 92 (5 mk).
- Preissig Erhard: Der Völkergedanke. Eine motivgeschichtl. Untersuchung über d. franz. Schrifttum d. Frühklassik, Klassik u. Frühaufklärung. Prag, Rohrer, 1931, str. 374 (18 mk).
- Rabinowicz Leon: Le crime passionnel. Préf. de Léon Cornil. (Etude de psychologie sociale). Paris, Rivière, 1931, str. IX + 249 (18 fr).
- Redslob Robert: Le principe des nationalités. Les origines. Les fondements psychologiques. Les forces adverses. Les solutions possibles. Paris, Libr. du „Recueil Sirey”, 1930, str. 277.
- Renard Georges et Trotabas Louis: La fonction sociale de la propriété privée. Paris, Libr. du „Recueil Sirey”, 1930, str. VI + 63.
- Rosenstock Eugen: Revolution als politischer Begriff in d. Neuzeit. Breslau, Marcus, 1931, str. 42 (2 mk).
- Restovcev Michael Ivanovic: Gesellschaft u. Wirtschaft im römischen Kaiserreich. Übers. v. L. Wickert. Bd. I. Lfg. 1. Leipzig, Quelle & Meyer, 1931, str. X + 96 (4,40 mk).
- Rothbart Margarete: Geistige Zusammenarbeit im Rahmen des Völkerbundes. Münster, Aschendorff, 1931, str. VI + 194 (6,50 mk).
- Rugg Harold Ordway: A history of American government a. culture; America's march toward democracy. Boston, Ginn, 1931, str. 652.
- Scheffbuch Adolf: Die geistigen Grundlagen des Bolschewismus. Ein Beitrag z. entstehungsgeschichtl. Erkenntnis d. Bolschewismus. Neu-Ulm, Etenhofer, 1930, str. VIII + 244.
- Schneider Reinhold: Portugal. Ein Reisetagebuch. München, G. Müller, 1931, str. 157 (6,50 mk).
- Schöler Hermann: Die Denkwürdigkeiten des Fürsten Bülow. Detmold, Meyer, 1931, str. 217 (3 mk).
- Schreyvogel Friedrich: Die Entdeckung Europas. Streiflichter auf d. neue Zeit. Leipzig, Staackmann, 1931, str. 106 (2 mk).
- Schulze-Mölkau Rudolf: Die Grundzüge des wolga-deutschen Staatswesens im Rahmen d. russischen Nationalitätenpolitik. München, Reinhardt, 1931, str. 151 (6,50 mk).

- Schwarz Salomon: Die Genossenschaftsbewegung u. der Faschismus in Italien. Pokrowsk, Wolga, Zentral-Völker-Verlag, 1930, str. 72.
- Sertillanges A. D.: Féminisme et Christianisme. 6. éd. Paris, Lecoffre & Gabalda, 1930, str. 343. (15 fr).
- Siegel Eliabeth: Das Wesen der Revolutionspädagogik. Eine hist.-system. Untersuchung an d. franz. Revolution. Langensalza, Beltz, 1930, str. 108. (3,75 mk).
- Sisson Edgar: Ohne hundred red days. A personale chronicle of the Bolshevik Revolution. New Haven, Conn., Yale, 1931, str. 515.
- Spero Sterling Denhard a. Abram L. Harris: The black worker; the negro a. the labor movement. Columbia Univ. Press, 1931, str. 519.
- Standenath Franziska: Vier Monate Gast Mahatma Gandhis. Indiens Freiheitskampf, 1930. Graz, Leuschner & Lubensky, 1931, str. 478. (10 mk).
- Stark Johannes: Nationalsozialismus u. Lehrerbildung. München, Eher, 1931, str. 19.
- Stampfer Friedrich: Grundbegriffe d. Politik. 2. völlig Überarb. Auflg. Berlin, Dietz, 1931, str. 239. (3,60 mk).
- Steinberg Jishag Nahaman: Gewalt u. Terror in der Revolution. Aus d. russ. übertr. v. I. Donsky. Berlin, Rowohlt, 1931, str. 338. (5 mk).
- Studien über die Beziehungen zwischen Arbeitgebern u. Arbeitnehmern. 1. Genf, Int. Arbeitsamt, 1930, str. XI + 286. (6,50 fr).
- Sweet William Warren: Religion on the American frontier: The Baptists, 1783—1830. Introd. by Shirley Jackson Case. New York, Holt, 1931, str. 661.
- Thomas Norman Mattson: America's way out; a program for democracy. New York, Macmillan, 1931, str. 333.
- Train Arthur Cheney: Puritan's progress. New York, Scribner, 1931, str. 487.
- Tritsch Walther: Erneuerung einer Nation. Die Deutschen u. ihr Staat. Potsdam, Protte, 1931, str. 247. (3,80 mk).
- Truhart Herbert v.: Völkerbund u. Minderheiten-Petitionen. Ein Beitrag z. Studium d. Nationalitätenproblems. Wien, Braumüller, 1931, str. 181. (6 mk).
- Tweedy Owen: Russia at random. London, Jarrolds, 1931, str. 192.
- Unruh Friedrich Franz v.: National-Sozialismus. Frankfurt a. M., Societäts-Verlag, 1931, str. 66. (1 mk).
- Yardley J. H. R.: Before the Mayflower. London, Heinemann, 1931, str. 408.
- Vischer Eduard: Die Wandlungen des Verhältnisses d. Schule zu Kirche u. Staat in Basel von d. Mitte des 18. bis gegen Ende des 19. Jahrhunderts. Zürich, Leemann, 1931, str. IV + 455—673. (7 fr szw.).
- Warburton W. H.: The history of trade union organization in the North Staffordshire potteries. Introd. by R. H. Tauney. London, Allen & Unwin, 1931, str. 288.

- Der Wandel der Autorität in der Gegenwart. Vorträge geh. auf d. Tagung am Dt. Institut f. wissensch. Pädagogik zu Münster in W. vom 2—5. Jan. 1930. Münster i. W., Münsterverlag, 1931, str. XII + 153. (6 mk).
- Weimann Karl: Der gesellschaftliche Aufbau des deutschen Volkes im Mittelalter. Leipzig, Gräfe, 1931, str. 17. (0,60 mk).
- Die wirtschaftliche u. soziale Lage der Angestellten. Vollst. erw. Ausg. Berlin, Sieben Stäbe-Verlag, 1931, str. 334 in 4°. (10 mk).
- Wilson Margaret: The crime of punishment. New York, Harcourt, 1931, str. 334.
- Wolff Richard: Ideenkrise, Parteienwirrwarr. Eine histor.-polit. Betrachtung. Berlin, Hobbong, 1931, str. 141. (4,80 mk).
- Woytinsky Wladimir: Der erste Sturm. Erinnerungen aus d. russ. Revolution 1905. Autor. Übers. v. Emma Woytinsky u. Fr. Schlömer. Berlin, Büchergilde Gutenberg, 1931, str. 238.

V.

Grupy i typy.

- Alexander Franz a. Staub Hugo: The criminal, the judge, and the public. A psychological analysis. Transl. by Greg. Zilboorg. New York, Macmillan, 1931, str. 258.
- Allen Carleton Kemp: Bureaucracy triumphant. London, Oxford Univ. Pr. 1931, str. 148.
- Bajanow Boris: Stalin d. rote Diktator, von seinem ehem. Privatsekretär. Autor. Übertr. aus d. Franz. v. P. Muralt. Berlin, Aretz, 1931, str. 168. (3,60 mk).
- Barnes John S.: Fascism. London, Butterworth (Home univ. libr.), 1931, str. 252.
- Bouvier Jeanne: Histoire des dames employées dans les postes, télégraphes et téléphones de 1714—1929. Préf. de Roger Picard. Paris, Presses univ. de France, 1930, str. VIII + 359.
- Briffault Robert: The mothers; the matriarchal theory of social origins. New York, Macmillan, 1931, str. 319.
- Busemann Adolf: Pädagogische Jugendkunde. Frankfurt a. M., Diesterweg, 1931, str. VIII + 263. (9,40 mk).
- Chałasiński Józef: Drogi awansu społecznego robotnika. Studium oparte na autobiografiach robotników. Prace Polskiego Instytutu Socjologicznego. Poznań, Księg. Św. Wojciecha, 1931, str. X + 187. (9,50 zł).
- Comité de la traite des femmes et des enfants. Publications obscènes. Genève, Société des Nations, 1931, str. 39 in 4°. (1,60 mk).
- Mac Cormick Austin H.: The education of adult prisoners. A survey and a program. New York, Nat. Soc. of Penal Information, 1931, str. 477.

- Coulet R. P.: L'église et le problème de la famille. 7. La femme et le foyer. Paris, Edit. „Spee”, 1930, str. 200 (10 fr).
- Cox John: Quakerism in the city of New York, 1657—1930. Lim. ed. New York, Author, 1930, str. 144.
- Düwell Bernhard: Gewerkschaften u. Nationalsozialismus. Berlin, Laub, 1931, str. 32.
- Elias Otto: Matthew Arnolds politische Grundanschauungen. Leipzig, Mayer & Müller, 1931, str. VI + 125. (10,60 mk).
- Die ewangelische Kirche d. Neuzeit in Deutschland u. in den benachbarten Gebieten deutscher Sprache. Hrsg. v. Martin Schian. Wiesbaden, Dt. Verlagsgesellschaft, 1930, str. 623 in 4°. (40 mk).
- Fischmann Ada: Die arbeitende Frau in Palästina. Geschichte d. Arbeiterinnenbewegung in Palästina 1904—1930. Dt. Ausg. durch d. Maozath Hapsaloth. Berlin, Buchi. „Kedem”, 1930, str. XII + 199. (6 mk).
- Freytagh-Loringhoven Axel Frhr. v.: Deutschnationale Volkspartei. Berlin, Pan-Verlagsgesellsch., 1931, str. 90. (2,40 mk).
- Fuchs Georg: Wir Zuchthäusler. Erinnerungen d. Zellengefangenen. Nr. 2911. Im Zuchthause geschrieben. München, Langen, 1931, str. XIV + 312 (6,50 mk).
- Gesell Arnold: The guidance of mental growth in infant a. child. London, Macmillan, 1931.
- Goitein Irma: Probleme d. Gesellschaft u. d. Staates bei Moses Hess. Ein Beitrag zu d. Thema Hess u. Marx. Leipzig, Hirschfeld, 1931, str. VI + 181. (8,80 mk).
- Hartwich Alexander, Kaus Gina u. Kind Alfred: Die Brautnacht. Eine ethnolog.-kulturgeschichtliche u. sexualphysiolog. Schilderung ihres Wesens u. ihrer Bedeutung. Eine Morphologie ihrer Erscheinungsformen. Wien, Verl. f. Kulturforschung, 1931, str. 192. (24 mk).
- Heaver Nelson: The english people. A critical appreciation of Herr Dibelius „England”. London, Covenant Publ. Co., 1931, str. 102.
- Hilberath Leo: Der Junggesellenverein in der Eifel. Ein Beitrag zur Soziologie der Männerbünde Altersklassen u. d. Geschlechter. Köln-Buchheim; Selbstverlag, 1931, str. VIII + 71. (2,90 mk).
- Hirsch Georg: Die Faulheit. Charakterolog. Studien. Halle, Marhold, 1931, str. 153 in 4°. (5,40 mk).
- Hofmann Walter: Die Lektüre der Frau. Ein Beitrag z. Leserkunde u. zur Leserführung. Leipzig, Quelle & Meyer, 1931, str. XV + 210. (8 mk).
- Jahrbuch d. Frauenarbeit. Bd. 7. Hrsg. v. J. Silbermann. Berlin, Wilmersdorf, str. 1931, str. 128.
- Jones Dorsey D.: Edwin Chadwick a. the early public health movement in England. Iowa City, Ia., Univ. of Ia., 1931, str. 160.
- Jugend u. Beruf. Kritik u. Material von Paul Lazarsfeld. Jena: Fischer, 1931. (Quellen u. Studien z. Jugendkunde 8), str. IV + 206. (10 mk).

- Die deutschen Jugendverbände. Ihre Ziele, ihre Organisation sowie ihre neuere Entwicklung u. Tätigkeit. 3. neub. Auflg. Hrsg. v. Hertha Siemering. Berlin, Heymann, 1931, str. XII + 472. (16 mk).
- Junk Victor: Die Nobelpreisträger. 30 Jahre Nobelstiftung. Wien, Winkler, 1930, str. VIII + 303, str. 303 + 158 obil. (27 mk).
- Kind Alfred: Weiberherrschaft in d. Geschichte der Menschheit. Bd. 4. Die Weiberherrschaft von heute. Eine Sittengeschichte d. Kriegs- u. Nachkriegszeit d. Revolutions- u. Inflationsjahre. Wien, Verl. f. Kulturforschung, 1931, str. 303 in 4°. (50 mk).
- Knittermeyer Heinrich: Staat und Mensch. Bremen, Winter, 1931, str. 136. (4 mk).
- Köttschke Richard: Thomas Woodrow Wilson, sein Leben u. sein Wirken. Dresden, Jess, 1931, str. XI + 274. (5 mk).
- Krzyżanowski Jan: Z zagadnień socjologicznych państwa pierwotnego. Grupy lokalne. Przegląd Socjologiczny. Kwartalnik Polsk. Instytutu Socjologicznego. T. I. Z. 2—4. Poznań, I. Zamecznik, 1930/31, str. 210—263.
- Laeey Thomas Alexander: Marriage in church a. state. New York, Leland, 1931, str. 270. (3 \$).
- Lafne Pierre: Lénine ou le mouvement. 2. édit. Paris, Ed. Prométhée, 1930, str. 219. (12 fr).
- Leifer Franz: Studien zum antiken Ämterwesen. 1. Zur Vorgeschichte d. röm. Führeramts. Leipzig, Dietrich, 1931, str. XVIII + 328. (21,30 mk).
- Leubuscher Charlotte: Der südafrikanische Eingeborene als Industriearbeiter u. als Stadtbewohner. Jena, Fischer, 1931, str. 217. (12 mk).
- Lewis Wyndham: Hitler. London, Chatto & W., 1931, str. 202.
- Litt Theodor: Idee u. Wirklichkeit des Staates in der staatsbürgerlichen Erziehung. Leipzig, Quelle & Meyer, 1931, str. 33 in 4°. (1,60 mk).
- Liu Gjuen: Das Bild des Erziehers im Zögling unter bes. Berücksichtigung d. gegensätzlichen Reaktionen d. Zöglings. Langensalza, Beyer, 1931, str. 86. (2,20 mk).
- Lovering S.: L'activité intellectuelle de l'Angleterre d'après l'ancien „Mercur de France" (1672—1778). Paris, de Boccard, 1930, str. 327.
- Lüneberg Theodor. Symptome einer negativen u. positiven Entwicklung beim Jugendlichen, dargestellt an d. Katastrophe des Krantz-Prozesses. Leipzig, Pfeiffer, 1931, str. 99—265 (7 mk). Abdr. aus Archiv f. Religionspsychologie u. Seelenführung.
- Mairet Philippe: Aristocracy a. the meaning of class rule. Aristocracy past a. future. London, Daniel, 1931, str. 102.
- Malaparte Curzio: Intelligenza di Lenin. Milano, Treves, 1930, str. 174.
- Märker Friedrich: Autokraten u. Demokraten. Charakterologische Bildnisse. Erlenbach—Zürich, Rentsch, 1931, str. 117. (5,40 mk).
- Märker Friedrich: Typen. Grundlagen d. Charakterkunde. Erlenbach—Zürich, Rentsch, 1931, str. 121. (5,40 mk).

- Mitchell William Augustus: *Outlines of the world's military history*. Washington, Nat. Service Publ. Co., 1931, str. 759.
- Müller-Leyer: *The family*. Transl. by F. W. S. Brown. London, Allen & Unwin, 1931, str. 406.
- Nawroczyński Bogdan: *Uczeń i klasa. Zagadnienia pedagogiczne związane z nauczaniem i organizowaniem klasy szkolnej* (Biblioteka Pedagogiczno-dydaktyczna Nr. 6.) 2. wyd. popraw. i uzup. Lwów—Warszawa, Książnica—Atlas, 1931, str. 392 (12,80 zł).
- Nettlau Max: *Anarchisten u. Sozial-Revolutionäre. Die histor. Entwicklung d. Anarchismus in d. Jahren 1880—1886*. Berlin, Gilde freiheitl. Bücherfreunde, 1931, str. 407.
- Nevinson Henry Wood: *The natives of England*. New-York, Knopf, 1931, str. 277.
- Niemeyer Annemarie: *Zur Struktur der Familie. Statist. Materialien*. Berlin, Herbig, 1931, str. 175 (Forschungen über Bestand u. Erschütterung d. Familie in d. Gegenwart. 2.) (7,50 mk).
- Nowak Karl Friedrich: *Kaiser a. Chancellor*. London, Putnam, 1930, str. 343.
- Oppenheim James: *American types. A preface to analytic psychology*. New-York, Knopf, 1931, str. 210.
- Ortega y Gasset José: *Der Aufstand d. Massen*. Autor. Übers. v. Hel. Weyl. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1931, str. 209 (6,50 mk).
- Paul Hermann: *Der Leidensweg eines Proletariers*. Pokrowsk, Wolga, Zentral-Völker-Verlag, 1930, str. 266.
- Posse Ernst: *Die politischen Kampfbünde Deutschlands*. 2. erw. Auflg. Berlin, Junker & Dünhaupt, 1931, str. 103 (4 mk).
- Prengow 8ki Piotr: *Worker's family allowances*. Forew. by E. D. Rathbone. London, Williams & N. 1931, str. 96.
- Radziwill Catherine Princess: *Nicholas II, the last of the Tsars*. London, Cassell, 1931, str. 320.
- Rasputin Marie: *Le roman de ma vie*. Paris, Nouv. Société d'édit. 1930, str. 255 (12 fr).
- Register John Dickinson: *Albert Schweitzer; the man a. his work*. New-York, Abingdon, 1931, str. 145.
- Reitman Ben L.: *The second oldest profession; a study of the prostitute's „business manager“*. New-York, Vanguard, 1931, str. 286.
- Rentrop Ernst: *Die unehelichen Kinder. Eine statist. Untersuchung über ihre Lage u. ihr Schicksal*. Mit einem Vorwort von Chr. Jasper Klumker. Berlin, Heyman, 1931, str. 135 (4,50 mk).
- Roemer Gerog A.: *Die wissenschaftliche Erschliessung der Innenwelt einer Persönlichkeit*. Basel, Birkhäuser, 1931, str. 42 (1,80 mk).
- Salomon Gottfried: *Allgemeine Staatslehre*. Berlin, Spaeth & Linde, 1931, str. 166 in 4° (4,80 mk).

- Salomon Alice u. Baum Marie: Das Familienleben in d. Gegenwart. Berlin, Herbig, 1930, str. 384 (15 mk).
- Schulte-Holthausen Theodor: Bauer und Sozialversicherung. Berlin, Parey, 1931, str. 238 in 4° (15 mk).
- Der schweizerische Gewerkschaftsbund, 1880—1930. Denkschrift z. 50 jähr. Jubiläum v. Fr. Heeb. Bern. Schweiz, Gewerkschaftsbund, 1930, str. 572 (12,50 fr. szw.).
- Seibert Theodor: Das rote Russland. Staat, Geist u. Alltag d. Bolschewiki. München, Knorr & Hirth, 1931, str. 294 (4,50 mk).
- Sherrill Charles Hitchcock: Bismarck a. Mussolini. Boston, Houghton, 1931, str. 325.
- Siegfried André: Das heutige Frankreich. Sein Charakter, seine Politik, seine Parteien. Aus. d. franz. übers. v. Fr. v. Havas. Stuttgart, Dt. Verlags-Anstalt, 1931, str. 163 (2,75 mk).
- Smith Arthur H.: La vie des paysans chinois. Trad. par B. Mayra et de Fonlongue. Paris, Payot, 1930, str. 356 (32 fr).
- Stein Edith: Das Ethos d. Frauenberufe. Augsburg, Haas & Grabherr, 1931, str. 27 (1,20 mk).
- Stiefelzieher Max: Religionsgesellschaften u. Weltanschauungsvereinigungen im Volksschulrecht. München, Heller, 1931, str. 119 (6 mk).
- Stieger Georg: Der Mensch in der Landwirtschaft. Grundlagen d. Landarbeitslehre. 2. Neub. Auflg. Berlin, Parey, 1931, str. VIII + 260 in 4° 14 mk).
- Stoddard Theodore Lothrop: Master of Manhattan; the life of Richard Croker. New-York, Longmans, 1931, str. 286.
- Themel Karl: Dorfkind, Stadtkind u. Industriekind. Langensalza. Beyer, 1931, str. 44 (1,20 mk).
- Tertoden Anton: Aufbau u. Wandlungen d. deutschen Gewerkschaften nach d. Kriege. Göttingen, Gött. Handelsdr. 1931, str. VI + 162.
- Thust Martin: Sören Kierkegaard. Der Dichter d. Religiösen. Grundlagen e. System d. Subjektivität. München, Beck, 1931, str. VIII + 619 (20 mk).
- Thuring Charles Franklin: American society 1911—1930; interpretation of educational a. other forces. New-York, Macmillan, 1931, str. 280.
- Veit Ludwig Andreas: Die Kirche im Zeitalter des Individualismus. 1648 bis zur Gegenwart. I. Hälfte. Im Zeichen d. vordring. Individualismus 1648—1800, str. XXIII + 528 (16,50 mk).
- Verbrugh Jacques Jean: Über platonische Freundschaft. Zürich—Leipzig, Orell Füssli, 1931, str. 74 (2 mk).
- Vershofen Wilhelm: Die Stufen der Sozietät. Ein Beitrag z. Lehre v. den Gestalten. Nürnberg, Kriche, 1931, str. 51 (2,20 mk).
- Vierteljahrsschrift f. Jugendkunde. Hrsgb. von Otto Tumlirz. Jhrg. I. H. 1. Lepzig, Klinkhardt, 131, str. 80 (rocznie 8 mk).

- Vincke Johannes: Staat u. Kirche in Katalonien u. Aragon während d. Mittelalters. T. I. Münster, Aschendorff, 1931, str. X + 398 (18 mk).
- Wild Alfons: Hitler u. das Christentum. Augsburg, Haas & Grabherr, 1931, str. 85 (1,50 mk).
- Wortham H. E.: Mustapha Kemal of Turkey. Boston, Little & Brown, 1931, str. 258.
- Znanięcki Florjan: Studja nad antagonizmem do obcych. Przegląd Socjologiczny. Kwartalnik Polsk. Instytutu Socjologicznego. T. I. Z. 2—4. Poznań, I. Zamecznik, 1930/31, str. 158—209.

VI.

Wytwory społeczne.

- Adler Max: Wegweiser. Studien z. Geistesgeschichte d. Sozialismus. 5 umg. u. erw. Auflg. Wien—Leipzig, Hess, 1931, str. 389 (5,50 mk).
- Aldrich Charles Roberts: The primitive a. modern civilization. Introd. by B. Malinowski. Forew by C. G. Jung. London, Paul, 1931, str. 249.
- Baxa Jakob: Einführung in die romantische Staatswissenschaft. 2. erw. Auflg. Jena, Fischer, 1931, str. XV + 294 (8,50 mk).
- Bell Clive: Civilization. An essay. Cheaper edit. London, Chatto & W., 1931, str. 257.
- Bond F. Fraser: Mr. Miller of „The Times“; the story of an editor. New-York, Scribner, 1931, str. 274.
- Brown Arthur J.: Japan. Aufstieg zur Weltmacht. Aus d. Engl. übers. durch H. Schoop. Zürich—Leipzig, Orell Füssli, 1931, str. 294 in 4° (12,50 mk).
- Bystroń Jan Stanisław: Rola społeczna przysłowia. Przegląd Socjologiczny. Kwartalnik Polskiego Instytutu Socjologicznego. T. I. Z. 2—4. Poznań, I. Zamecznik, 1930/31, str. 137—141.
- Carlé Wilhelm: Weltanschauung u. Presse. Eine soziolog. Untersuchung. Leipzig, Hirschfeld, 1931, str. 196 + 28 + 29 (4,50 mk).
- Cowan James: The Maori, yesterday a. today. London, Oxford Univ. Press, 1931, str. 277.
- Dela fosse Maurice: The Negroes of Africa; history a. culture. Transl. by F. Fligelman. Washington, Assoc. Publishers, 1931, str. 346.
- Das Erwachen d. Menschheit. Die Kulturen d. Urzeit, Ostasiens u. d. vorderen Oriens. Bearb. v. Hans Freyer u. a. Berlin, Propyläen-Verlag, 1931, str. XXVIII + 626 in 4° (30 mk).
- Faulkner Harold Underwood: The quest for social justice 1898—1914. New-York, Macmillan, 1931, str. 407.
- Gillin John Lewis: Taming the criminal; adventures in penology. New-York, Macmillan, 1931, str. 325.

- Gleichen-Russwurm Alexander v.: Der indische Kulturkreis. Hamburg, Gutenberg-Verlag, 1931, „Kultur- und Sittengeschichte aller Zeiten und Völker" 19/20, str. 483 (3,95 mk).
- Gleichen-Russwurm Alexander v.: Der Aufstieg Nordamerikas. Die Kulturentwicklung Amerikas. „Kultur- u. Sittengeschichte aller Zeiten u. Völker". 17/18. Hamburg, Gutenberg-Verlag, 1931, str. 480 (3,95 mk).
- Grousset René: The civilizations of the East. Vol. 1. The Near a. Middle East. Transl. by Cath. Al. Phillips. New-York, Knopf, 1931, str. 404 (7,50 \$).
- Harrison G. B.: A second Elizabethan journal. Those things most talked of during the years 1595—1598. London, Constable, 1931, str. 401.
- Jones Paul V. B.: Analytical survey of modern European history with assignments a. special exercises. New-York, Macmillan, 1931, str. 51.
- Lucas E.: La littérature antiesclavagiste au 19. siècle. Paris, Bocard, 1930, str. 283.
- MEEK C. K.: A Sudanese Kingdom. An ethnographical study of the Jukun-speaking peoples of Nigeria. London, Paul, 1931, str. 582.
- Menon V. K. Krishna: A theory of laughter. With special relation to comedy a. tragedy. London, Allen & Unwin, 1931, str. 187.
- Moubray G. A. de: Matriarchy in the Malay Peninsula a. neighbouring countries. London, Routledge, 1931, str. 302.
- Odegard Peter: The american public mind. London, Hopkins, 1931.
- Pagano Antonio: Idealismo e nazionalismo. Milano, Treves, 1928, str. 231.
- Richardson A. E.: Georgian England. Social life, trades, industries a. art. 1700 to 1820. London, Batsford, 1931, str. 202.
- Rostovtzeff Michael: Gesellschaft u. Wirtschaft im römischen Kaiserreich. Übers. v. Lothar Wickert. Bd. 1. str. X + 348; Bd. 2. str. 422. Leipzig, Quelle & Meyer, 1931 (26,40 mk).
- Roustan Désiré: La culture au cours de la vie. Paris, Pelmain (Psychologie et culture gén.), 1930, str. 333.
- Roz Firmin: Histoire des Etats-Unis. Paris, Fayard, 1930, str. 475.
- Russel Bertrand: Our changing morality. New-York, Boni, 1931, str. 249.
- Schulze Heinrich: Die Presse im Urteil Bismarcks. Leipzig, Reinicke, 1931, str. X + 261, (8 mk).
- Topping C. W.: Canadian penal institutions. Chicago, Univ. of Chicago Press, 1931, str. 126.
- Villard Oswald Garrison: The press today. New-York, Nation, 1931, str. 96.
- Walsh Cecil: Moeurs criminelles de l'Inde. Trad. par M. Gérin. Paris, Payot, 1930, str. 309.
- Winthuis Josef: Einführung in die Vorstellungswelt primitiver Völker. Neue Wege d. Ethnologie. Leipzig, Hirschfeld, 1931, str. IX + 364. (8 mk).
- V (W) roblewski Bronislaw: Principes fondamentaux de la politique pénale. Paris, Soc. anom. du „Recueil Sirey", 1930, str. 64.

VII.

Varia.

- Die Anschlussfrage in ihrer kulturellen, politischen u. wirtschaftlichen Bedeutung. Hrsgb. v. F. G. Kleinwachter u. H. v. Palier. Wien, Braumüller, 1930, XXVII + 656 (20 mk).
- Beumelburg Werner: Deutschland in Ketten. Von Versailles bis z. Youngplan. Oldenburg, Stalling, 1931, str. 438 (5 mk).
- Bischoff Heinrich: Die deutsche Sprache in Belgien. Ihre Geschichte u. ihre Rechte. Eupen, Esch, 1931, str. 166 (3 mk).
- Bonn Moritz Julius: „Prosperity“. Wunderglaube u. Wirklichkeit im amerikanischen Wirtschaftsleben. Berlin, Fischer, 1931, str. 177 (3 mk).
- Bopp Karl: Die Wohlfahrtspflege des modernen deutschen Sozialismus. Eine soziale u. wirtschaftl. Studie. Freiburg in Br., Caritas-Verlag, 1930, str. 94 (2,90 mk).
- Briefs Joseph: Die soziale Fürsorge d. Schwerbeschädigten in d. heutigen Gesetzgebung. Berlin, Gersbach, 1931, Göttingen, Diss., str. XI + 107.
- Broun Heywald Campbell a. Britt George: Christians only; a study in prejudice. New-York, Vanguard, 1931, str. 333.
- Buchholz Heinrich Ewald: Fads a. fallacies in present-day education. New-York, Macmillan, 1931, str. 214.
- Colton Ethan Theodore: The XYZ of communism. New-York, Macmillan, 1931, str. 437.
- Comité de la protection de l'enfance. Services auxiliaires des tribunaux pour enfants. Genève, Société des Nations, 1931, str. 136 (4,80 mk).
5. Congrès international d'éducation morale. Vol. I. Paris, Alcan, 1930, str. 355 (30 fr).
- Crane John O.: The Little Entente. New-York, Macmillan, 1931, 239, (2,50 \$).
- Delattre Pierre: Les luttes présentes du catholicisme en Europe centrale. Paris, Edit. „Spes“, 1930, str. 191.
- Edschmid Kasimir: Glanz u. Elend Südamerikas. Frankfurt a. M. Societäts-Verlag, 1931, str. 479 (8,50 mk).
- Engelhardt Fred: Public school organization a. administration. Boston, Ginn, 1931, str. 611.
- Fiedler Gottlieb: Erlebnisse e. Kriegsgefangenen. Jena, Neuenhahn, 1930, str. 101 (2,40 mk).
- Fischer Louis: Why recognize Russia. New-York, Cape & Smith, str. 298.
- Fonck Alfons: Schrotschüsse in Belgien. Die Ergebnisse e. Untersuchung über d. Franktireurfrage. Berlin, Stilke, 1931, str. 32.
- Fourès Gérard: Le projet de loi de défense sociale, soumis au Parlement belge. Lille, Douricz—Bataille, 1929 str. 282 (25 fr).
- Hasan Jafer: Die Armut Indiens. Eine ökonomisch-soziolog. Betrachtung. Heidelberg, Hörning, 1931, str. 139 (4 mk).

- Hirsch Max: Mutterschafts-Fürsorge. Krit. Darstellung d. wissenschaftlichen Grundlagen, prakt. Einrichtungen u. gesetzgeb. Massnahmen. Grundlagen d. Soziologynäkologie. Leipzig, Kabitzsch, 1931, str. VI + 218 in 4° (13,50 mk).
- Hutchins Grace: Youth in industry. New-York, Int. Pamphlets, 1931, str. 31.
- Jacques Ernst: Die Bekämpfung des Alkoholismus als Aufgabe der öffentlichen Wohlfahrtspflege. Berlin, Neuland-Verlag, 1931, str. 100 (3 mk).
- Kantorowicz Hermann: The spirit of British policy a. the myth of the encirclement of Germany. English edit. rev. by author. Transl. by W. H. Johnston, Pref. by G. Murray. London, Allen & Unwin, 1931, str. 541.
- Kühlman Richard v.: Gedanken über Deutschland. Leipzig, List, 1931, str. 293 (7,50 mk).
- Kummerow Erich: Begabtenförderung in Preussen. Leipzig, Quelle & Meyer, 1931, str. 90 (3 mk).
- Lémery Henri: De la guerre totale à la paix muliée. Paris, Alcan, 1931, str. 367 (15 fr).
- Lugan A.: Le catholicisme aux Etats-Unis. Son passé. Son présent. Son avenir. Paris, Letouzey & Ané, 1930, str. 247.
- Mandestam André N.: Das armenische Problem im Lichte d. Völker- und Menschenrechts. Berlin, Stilke, 1931, str. 149 (7,50 mk).
- Mouvet E.: Orientation professionnelle des jeunes gens et enfants. Recueil de 220 monographies professionnelles avec indications relatives à leur technique d'emploi. Préf. de E. Carlier. Paris, Dunod, 1930, str. 340 (30 fr).
- Oertzen F. W. v.: Das ist die Abrüstung! Der Hohn d. Abrüstungsartikel von Versailles. Oldenburg, Stalling, 1931, str. 260 (5 mk).
- Sartorius v. Waltershausen August: Die Entstehung d. Weltwirtschaft. Jena, G. Fischer, 1931, str. X + 676 in 4° (34 mk).
- Schöffel Johann Simon u. Köberle Adolf: Luthertum u. soziale Frage. Leipzig, Dörfpling & Franke, 1931, str. 110 (2 mk).
- Schütz Arthur: Der Grubenhund. Eine Kultursatire gegen Oberflächlichkeit u. Urteilslosigkeit d. Tagespresse. Wien—Leipzig, Jahoda & Siegel, 1931, str. 76 (2,20 mk).
- Talbot Marion a. Rosenberg L. K. M.: The history of the American association of university women. 1881—1931. Boston, Houghton, 1931, str. 487.
- Wagner Rudolf: Hinter den Kulissen des Grossen Hauptquartiers. Berlin, A. Schultz, 1931, str. 238 (3,75 mk).
- Ward Harry Frederick: Which way religion? New-York, Macmillan, 1931, str. 221.
- Weber Heinrich u. Tischleder Peter: Handbuch der Sozialethik. Bd. I. Wirtschaftsethik. Essen, Baedeker, 1931, str. XXXVI + 555 (16 rok).